

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1 ÇOK-PARTİLİ PARLAMENTER REJİMLER VE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ	13
I. Siyasal Partiler ve Koalisyon Hükümetleri	22
II. Seçmenler ve Koalisyon Hükümet- leri	32
III. Koalisyonlar ve İstikrarlı Hü- kümet Sorunu	38
BÖLÜM 2 KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN KURULUŞ Bİ- ÇİMLERİNİ BELİRLEYEN ETKENLER	47
I. Parti Sistemleri ve Koalisyon Hükümetleri	49
a) Aşırı Çok-Partili Sistemleri ve Koalisyon Hükümetleri: İtalya (1946-1977)	61
b) İlmıllı Çok-Parti Sistemleri ve Koalisyon Hükümetleri: Belçika (1947-1974)	67
c) İki-Parti Sistemleri ve Bü- yük Koalisyonlar: Avusturya (1946-1966)	71

II. Parti Yöneticilerinin Koalisyon Stratejileri	76
a) Koalisyon Hükümetlerinin Kuruluşunda "Büyüklik İlkesi"-nin Önemi	78
b) Koalisyon Hükümetlerinin Kuruluşunda Partilerin Siyasal Görüşleri Arasındaki Uyumluluk	90

BÖLÜM 3 KOALİSYON ORTAKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ VE KOALİSYONLARIN SÜREKLİLİĞİNİ BELİRLEYEN ETKENLER	105
I. İktidar Ortakları Arasındaki İlişkilerin Geçtiği Aşamalar	106
II. Ortaklar Arasındaki İlişkiler ve Koalisyon Hükümetlerinin Sürekliliği	109
a) Ortak Partilerin Birbirlerine Karşı İzledikleri Stratejilerin Nitelikleri	110
b) Koalisyona Katılan Partilerin İç Yapıları	119
c) Koalisyon Hükümetlerinin İçinde Bulundukları Siyasal Ortam	124

	<u>Sayfa</u>
d) Siyasal Kültür ve Siyasal Elitlerin Davranış Normları	129
e) Koalisyon-İçî Karar Alma Yöntemleri	134
f) Koalisyonların Büyüklüğü	139
 BÖLÜM 4 HÜKÜMET ORTAĞI PARTİLERİN KOALİSYON KAZANÇLARI	 142
I. Koalisyon Kazançlarının Nitelikleri	143
II. Koalisyon Kazançlarının Hükümet Ortağı Partiler Arasında Paylaştırılması	151
 BÖLÜM 5 TÜRKİYE'DE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ I	 167
I. 1961-1965 ve 1973-1977 Dönemlerinde Oluşturulan Koalisyonlar	168
II. Türkiye'de Koalisyonların Kuruluş Biçimlerini Belirleyen Etkenler	179
a) Parti Sisteminin Nitelikleri	190
b) Ortak Partilerin Görüşlerindeki Benzerlik	199
c) Koalisyon Hükümetlerinin Büyüklüğü	205

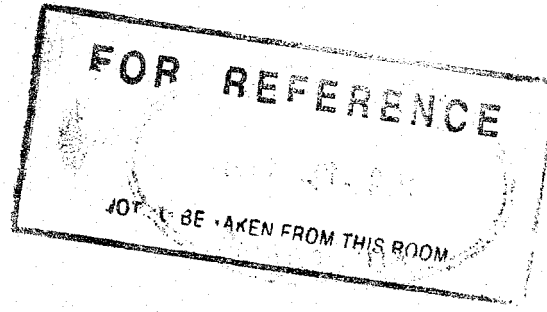
	<u>Sayfa</u>
BÖLÜM 6 TÜRKİYE'DE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ	210
I. Koalisyon Ortakları Arasındaki İlişkiler ve Koalisyonların Sürekliliği	210
a) Koalisyona Katılan Partilerin İç Yapıları	215
b) Parti Stratejileri, Siyasal Kültür ve Siyasal Elitlerin Davranışları	220
c) Koalisyon-İçi Karar Alma Yöntemleri	225
d) Koalisyonların İçinde Bulundukları Siyasal Ortam	229
II. Koalisyon Kazançlarının Ortak Partiler Arasında Paylaştırılması	231
SONUÇ	244
ANILAN KAYNAKLAR	250

T A B L O L A R

	<u>Sayfa</u>
1:1 Batı Avrupa Demokrasilerinde "Çoğunluk Partisi" Parlamentolarının Kurulmasına Yol Açan Seçimler, 1918-1940 ve 1945-1974	18
1:2 Parti Sistemleri ve Hükümetlerin İktidar Süreleri, 1946-1966	42
2:1 Sartori'nin Sınıflandırmasına Göre Çoğunluk Demokrasilerdeki Parti Sistemi Türleri ve Koalisyon Hükümetleri	56
2:2 Batı Avrupa Demokrasilerinde Parti Sistemlerinin ve Koalisyon Hükümetlerinin Nitelikleri	58
2:3 İtalya'da Partilerin Genel Seçimlerde Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Parlamento Koltuk Sayısı, 1946-1976	63
2:4 İtalya'da Kurulan Koalisyon Hükümetleri, 1948-1976	64-65
2:5 Belçika'da Partilerin Genel Seçimlerde Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Parlamento Koltuk Sayısı, 1946-74	69
2:6 Belçika'da Kurulan Koalisyon Hükümetleri, 1947-1974	70

2:7	Avusturya'da Partilerin Genel Seçimlerde Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Parlamento Koltuk Sayısı, 1945-1966	73
2:8	Koalisyon Hükümetleri ve Büyüklük İlkesi Hipotezleri	85
4:1	Federal Almanya'da Koalisyon Ortaklarının Bakanlık Sayısı/Parlamento (Bundestag) Kuvveti Oranları, 1949-73	154
4:2	İsrail: Partilerin Bakanlık Sayısı/Parlamento (Knesset) Kuvveti Oranları, 1949-1970	156
4:3	Bakanlıkların Bağımsız Değişkenlerin Açıkladığı Varyans Oranına Göre Sınıflandırılması	160
4:4	Partilerin Kuvvetleri İle Belirli Bakanlıkları Kazanma Olasılıkları Arasındaki İlişki	162
5:1	1961 Genel Seçimlerinde Partilerin Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Millet Meclisi'ndeki Koltuk Sayısı	169
5:2	1973 Genel Seçimlerinde Partilerin Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Millet Meclisi'ndeki Koltuk Sayısı	175

	<u>Sayfa</u>
5:3 Türk Siyasal Parti Sistemindeki Değişimler, 1950-1973	192
5:4 Türkiye'deki Koalisyon Hükümetlerinin Büyüklükleri	206
5:5 Türkiye'de "En Az Büyüklük" İlkesine Uyan Ortaklık Formülleri	207
6:1 Türkiye'de Hükümetlerin İktidar Süreleri, 1950-1977	212
6:2 Koalisyona Katılan Partilerin Milletvekillerinin Güven Oylamalarındaki Tutumları	218
6:3 Bakanlık Sayısı/Parlamento Kuvveti Oranlarındaki Değişimler, 1961-1975	235
6:4 1961-1965 ve 1973-1977 Dönemlerinde Kurulan Koalisyon Hükümetlerinde Bakanlıkların Ortak Partiler Arasında Dağılımı	237-238

PARLAMENTER DEMOKRASİLERDE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

Dr. Sabri Sayarı

Bogazici University Library

39001100541856

14

Doçentlik Tezi
Eylül 1977

Ö N S Ö Z

Koalisyon hükümetleri, çok-partili parlamenter demokrasilerin büyük bir bölümünde siyasal sistemin işleyişini etkileyen en önemli olgulardan biridir. Özellikle Batı Avrupa'nın çoğulcu demokrasilerinde uzun yıllardır başvurulan koalisyon hükümeti formülü, son zamanlarda Türk siyasal sistemi içinde de giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bu inceleme, ülkemizde güncel bir sorun olarak ortaya çıkmasına karşın, üzerinde henüz bilimsel araştırmaların yapılmadığı koalisyon hükümeti konusunun önemli yönlerini aydınlatmayı amaçlamaktadır. Çalışmamızda yaptığımız gözlemlerin ve vardığımız sonuçların, ilerde bu konu üzerinde yapılacak yeni araştırmalara yardımcı olacağını umuyoruz.

Çalışmamızın hazırlanması sırasında yardım ve desteklerini esirgemiyen meslekdaşlarımıza ve çalışmanın tamamlanabilmesi için gerekli olanakları sağlayan Boğaziçi Üniversitesine teşekkürü bir borç biliriz.

Bebek - İstanbul

1977

- G İ R İ Ő -

Bireylerin, grupların ve devletlerin, belirli amaçları elde edebilmek için aralarında ortaklıklar oluşturmaları, sosyal yaşantının en yaygın ve önemli olgularından biridir. Sosyo-politik sistemlerin değişik yönlerinin incelenmesinde bu tür ortaklıkların ya da "koalisyonların" üzerinde önemle durulması da bu gerçeği yansıtmaktadır. Örneğin, sosyal psikologlar ve sosyologlar, grupların ve örgütlerin iç dinamiklerini çözümlmeye yönelik araştırmaları sonucunda, "koalisyon davranışları" konusunda ilginç hipotez ve modeller geliştirmişlerdir(1). Öte yandan, sosyal antropologların,

(1) Bkz., Jerome M.Chertkoff, "Sociopsychological Theories and Research on Coalition Formation", Swen Groennings, E.W.Kelley, Michael Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), s.297-322; T.Caplow, "A Theory of Coalitions in the Triad", American Sociological Review 21 (Ağustos, 1956), s.489-493; ve William Gamson, "A Theory of Coalition Formation", American Sociological Review 26 (Haziran, 1961), s.373-382.

özellikle köy toplulukları ve kabileler içindeki siyasal güç dağılımı ve siyasal hizipleşmeler sorunlarını incelerken, bireyler ve gruplar arasında kurulan ortaklıkların nitelikleri ve dinamikleri üzerinde önemle durduklarını görmekteyiz(2).

Lasswell'in ünlü tanımı ile "kimin neyi, ne zaman, ve nasıl elde ettiği"(3)ni kendilerine genel araştırma ve ilgi alanı olarak seçen siyaset bilimcileri için koalisyonların siyasal yaşantının çeşitli yönlerini şekillendirmekte oynadıkları önemli rol, yapılan araştırmalardan elde edilen bulguların ışığında, giderek daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim son yıllarda siyasal sistemlerin ve uluslararası ilişkilerin değişik yönleri -parti-içi hizipleşmeler, yasama organlarında oy verme davranışları, sosyal bölünmelerin parti sistemlerine yansımaları, uluslararası güvenlik sistemleri, vb- üzerindeki kuramsal ve görgül çalışmalarda(4), bireyler,

(2) Bkz., Anton Blok, "Coalitions in Sicilian Peasant Society", Jeremy Boissevain ve J.Clyde Mitchell (der.), Network Analysis: Studies in Human Interaction (The Hague: Mouton, 1973), s.151-166, ve Anthony T.Carter, Elite Politics in Rural India (London: Cambridge University Press, 1974).

(3) Harold Lasswell, Who Gets What, When and How? (New York: P.Smith, 1950).

(4) Bazı örnekler için bkz., Michael Leiserson, "Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Inter-

siyasal güçler ve devletler arasındaki koalisyonların kuruluşuna, devam ettirilmesine ve bozulmasına yol açan etkenlerin incelenmesine ağırlık verilmeye başlanılmıştır.

Siyaset bilimcilerinin sosyal ve siyasal yaşamda oluşturalan ortaklıklar içinde ötedenberi en fazla ilgilerini çeken parlamento demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetleri olmuştur. Çağdaş siyaset biliminin öncülerinden olan Lowell ve Bryce gibi ünlü bilim adamları ile başlayarak günümüze kadar süregelen bu ilgi, özellikle Batı Avrupa demokrasilerinde koalisyon hükümeti formülünün yüzyılımızın başlangıcındanberi yaygın bir biçimde kullanılmasından ileri gelmiştir.

Ancak, yakın bir zamana kadar, siyaset bilimcilerinin koalisyon hükümetleri üzerindeki gözlem ve incelemeleri, çoğunluk partisi iktidarlara ile koalisyon

-
- (.) pretation Based on the Theory of Games", American Political Science Review 62 (Eylül 1968), s.772-776; Heinz Eulau ve Peter Lupsha, "Decisional Structures and Coalition Formation in Small Legislative Bodies: A Pilot Analysis", Else Frank (der.), Lawmakers in a Changing World, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1966), s.150-176; ve Seymour M.Lipset ve Stein Rokkan, "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", Lipset ve Rokkan (der.), Party Systems and Voter Alignments (New York: Free Press, 1967), s.1-64; Dina A.Zennis, "Coalition Theories and the Balance of Power", Groennings, Kelly, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.351-368.

hükümetleri arasındaki farkları belirtmek ve koalisyon hükümetlerinin çoğunluk partisi hükümetleri ile karşılaştırıldığında, ne ölçüde istikrarsız olduklarını göstermek amacını taşımıştır(5). Bu konudaki gözlemler, koalisyon hükümetlerinin işleyişlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmuşsa da, koalisyonların kuruluşlarında ve sürekliliklerinde rol oynayan etkenlerin incelenmesinde yeterli olmamış ve partilerarası ortaklıklar parlamenter demokrasilerin en az bilinen yönlerinden biri olarak kalmıştır.

Duverger'in 1951 yılında yayınlanan Siyasal Partiler(6) adlı eseri, koalisyonların incelenmesinde önemli bir değişime yol açmıştır. Gerçi Duverger bu ünlü eserde koalisyon hükümetleri konusuna çok geniş bir yer ayırmamışsa da, parti ortaklıklarının oluşturulmasını

(5) A.Lawrence Lowell, Governments and Parties in Continental Europe (Cambridge: Harvard University Press, 1896), Cilt 1; 70-77, James Bryce, Modern Democracies (New York: MacMillan, 1921), Cilt 1, 120-130; H.Laski, Parliamentary Government in Britain (New York: The Viking Press, 1938), ve Ferdinand Hermes, Europe Between Democracy and Anarchy (Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1951).

(6) Maurice Duverger, Political Parties (London: Methuen and Co., 1951). Bu çalışmada kaynak olarak Maurice Duverger, Siyasi Partiler (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970) gösterilmiştir.

belirleyen etkenler, ortaklar arasındaki ilişkiler ve koalisyon türleri üzerinde ilginç gözlem ve genellemeler yaparak, koalisyon hükümeti olgusuna yepyeni bir açıdan bakılmasını sağlamıştır.

Duverger'in eserinin yayınlanmasından sonra, parlamenter demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetlerinin çeşitli yönlerini inceleyen araştırmaların giderek çoğaldığı görülmektedir. Tek bir siyasal sistem içindeki partilerarası ortaklıkları inceleyen siyaset bilimcileri arasında Engelmann, Secher ve Stiefbold'un Avusturya(7); MacRae ve Rosenthal'ın Fransız Dördüncü Cumhuriyeti(8); Merkl ve Loewenberg'in Federal Alman-

(7) F.C.Engelmann, "Haggling for the Equilibrium: The Renegotiation of the Austrian Coalition, 1959", American Political Science Review 56 (Eylül, 1962), s.651-662; Herbert P.Secher, "Coalition Government in Austria", Kurt L.Shell (der.), The Democratic Political Process (Waltham, Massachusetts: Ginn and Co., 1969), 425-439; ve Rodney P.Stiefbold, "Segmented Pluralism and Consociational Democracy in Austria: Problems of Political Stability and Change" Martin O.Heisler (der.), Politics in Europe (New York: MacKay, 1974), s.117-177.

(8) Duncan MacRae, Jr., "Intraparty Divisions and Cabinet Coalitions in the Fourth French Republic", Comparative Studies in Society and History 5 (Ocak, 1963), s.164-211, ve Howard Rosenthal, "Size of Coalition and Electoral Outcomes in the Fourth French Republic", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.43-59.

ya(9); Sani'nin İtalya(10); Groennings, Damgaard ve Rustow'un İskandinav Ülkeleri(11); Nachiamas, Mahler ve Trilling'in İsrail(12); ve Bueno De Mesquita ile Brass'ın Hindistan(13) üzerindeki çalışmaları, bu değişik çoğulcu demokrasilerde oluşturulan koalisyon hükü-

-
- (9) Peter H.Merkel, "Coalition Politics in West Germany" Groennings, Kelley ve Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.13-42, ve Gerhard Loewenberg, Parliament in the German Political System (Ithaca; New York: Cornell University Press, 1966).
- (10) Giacomo Sani, "Mass Constraints on Political Realignments: Perceptions of Anti-System Parties in Italy", British Journal of Political Science 6, (1976), s.1-31.
- (11) Sven Groennings, "Patterns, Strategies, and Payoffs in Norwegian Coalition Formation", Groennings, Kelley ve Leiserson (der.), The Study of Coalition Formation, s.60-79; Erik Damgaard, "The Parliamentary Basis of Danish Governments: The Patterns of Coalition Formation", Scandinavian Political Studies 4 (1969), s.30-57; ve Dankwart A.Rustow, The Politics of Comprromise: A Study of Parties and Cabinet Government in Sweden (Princeton: Princeton University Press, 1955).
- (12) David Nachiamas, "Coalition Politics in Israel", Comparative Political Studies 7 (Ekim, 1974), s.316-333, ve Gregory S.Mahler ve Richard J. Trilling, "Coalition Behavior and Cabinet Formation: The Case of Israel", Comparative Political Studies 8 (Temmuz, 1975), s.200-233.
- (13) Bruce Bueno De Mesquito, Strategy, Risk, and Personality in Coalition Politics: The Case of India (London: Cambridge University Press, 1975), ve Paul R.Brass, "Coalition Politics in North India", American Political Science Review 62 (Aralık, 1968), s.1174-1191.

metlerinin niteliklerini aydınlatan önemli bulgu ve gözlemleri içermektedir.

Ülkelerarası karşılaştırmalı siyasal parti sistemleri ve seçmen davranışları ile ilgili olarak son yıllarda yayınlanan eserlerde de -örneğin Lipset ve Rokkan'ın(14), Dahl'ın(15), Rose'un, ve Allardt ile Rokkan'ın derlemeleri(16); Blondel(17), Epstein(18), ve Sartori'nin(19) incelemeleri- partilerin koalisyon stratejileri ve değişik parti sistemlerinde ortaya çıkan koalisyon alternatifleri konularında ilginç incelemelerin yer aldığı görülmektedir.

-
- (14) Lipset ve Rokkan, (der.), Party Systems and Voter Alignments.
 - (15) Robert A.Dahl, (der.), Political Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1966).
 - (16) Erik Allardt ve Stein Rokkan, (der.), Mass Politics: Studies in Political Sociology (New York: Free Press, 1970).
 - (17) J.Blondel, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", Canadian Journal of Political Science I (Haziran, 1968), s.180-203.
 - (18) Leon D.Epstein, Political Parties in Western Democracies (New York: Praeger, 1967).
 - (19) Giovanni Sartori, Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976).

Koalisyon hükümeti olgusunu tek bir siyasal sistem ya da uluslararası karşılaştırmalar çerçevesinde ele alan bu tür çalışmaların yanısıra, bazı siyaset bilimcileri de konuyu daha çok davranışsal yöntemlerin ve matematiksel modellerin ışığında incelemişlerdir.

Riker(20), Leiserson(21), De Swaan(22) ve Dodd(23) gibi yazarların öncülüğünü yaptıkları bu tür araştırmalar, genellikle, koalisyon hükümetlerinin kuruluş ve sürekliliklerini belirleyen etkenler konusunda hipotez ve kuram geliştirmeye öncelik vermektedirler.

Bu çalışmanın amacı Batı demokrasilerinde uzun yıllardır görülen ve Türkiye'nin siyasal yaşamında git-tikçe önem kazanan koalisyon hükümeti olgusunu incelemektir. Çalışmanın boyutlarını sınırlamak amacı ile, çok yönlü olan bu konunun başlıca üç temel sorunu ele

(20) William H.Riker, The Theory of Political Coalitions (New Haven: Yale University Press, 1962).

(21) Michael A.Leiserson, Coalitions in Politics: A Theoretical and Empirical Study, (Yayınlanmamış doktora tezi, Yale Üniversitesi, 1966.)

(22) Abram De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formation (Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 1973).

(23) Lawrence C.Dodd, Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton University Press, 1976).

alınmıştır.

Bunlardan birincisi, koalisyon hükümetlerinin nasıl kurulduğudur. Parlamenter demokratik rejimlerde iktidara gelen koalisyon hükümetleri incelendiğinde, ortaklık içinde yer alan partilerin sayı ve nitelikleri ile koalisyonların parti sistemi yelpazesi üzerindeki siyasal konumları yönünden belirgin farklılıklar taşındıkları görülmektedir. Bu farklılıklar genellikle hangi nedenlerden doğmaktadır? Başka bir deyimle, koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimlerini belirleyen en önemli etkenler nelerdir?

Çalışmamızda üzerinde durduğumuz ikinci sorun, koalisyon hükümetini oluşturan partiler arasındaki ilişkilerin saptanmasıdır. Bu ilişkiler, oluşturulan koalisyonların bazılarında ortakların belirli bir uyum içinde çalışmalarına olanak sağlayabilmekte, bazılarında ise, iktidarı paylaşan partilerin en önemsiz gibi görünen konularda bile birbirleri ile ciddi anlaşmazlıklara düşmelerine neden olabilmektedir. Koalisyon hükümetlerinde ortak partilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliği, bu hükümetlerin istikrarlı ve etkili bir biçimde çalışmalarında büyük rol oynamaktadır. Koalisyon ortaklarının ilişkilerini ne gibi etkenler belirlemektedir? Bu ilişkilerin koalisyon hükümetlerinin sürekli-

liğini sağlamaya yönelik bir biçimde düzenlenebilmesi için ne tür önlemler alınabilir?

İnceleme alanımıza giren üçüncü sorun ise, koalisyon hükümetlerine katılan partilerin bu ortaklıklardan kendilerine ne tür yararlar sağlayabilecekleridir. Koalisyon hükümetlerine katılarak iktidara gelen siyasal partiler, ortaklığa sağladıkları parlamento desteğine karşılık, kendi çıkarları doğrultusunda somut yararlar elde etmeye çaba gösterirler. Koalisyonlarda yer alan partiler, hükümet politikalarının oluşturulmasında ve iktidarın sağladığı özel olanakların kullanılmasında kendi çıkarlarını en iyi nasıl koruyabilirler? Parlamento demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetlerinde koalisyon kazançları hükümet ortağı partiler arasında nasıl paylaştırılmaktadır?

Çalışmamız, yukarda belirtilen sorunları siyasal bilimcilerin koalisyon hükümetleri konusunda yaptıkları araştırmalardan elde edilen bulguların ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için, siyaset bilimcilerince öne sürülen görüşlerin çoğulcu demokratik rejimlerde iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin gerçeklerini ne ölçüde yansıttığı saptanmaya çalışılmıştır. Koalisyonların kuruluşu, devam ettirilmesi ya da bozulması, ve koalisyon kazançları konularında ya-

pılan incelemeler büyük bir çoğunlukla Batı Avrupa'nın çok-parti sistemlerini kapsamaktadır. Bu çalışmanın son iki bölümünde, Türkiye'de 1961-1965 ve 1973-1977 yılları arasında oluşturulan koalisyon hükümetleri yukarıda belirtilen üç temel sorun çerçevesinde incelenmiş ve Batı Avrupa demokrasilerindeki koalisyon hükümetlerine ilişkin gözlem ve hipotezlerin, Türkiye'deki koalisyon olgusu için ne denli geçerli olduğu araştırılmıştır.

Yukarıda amaç ve kapsamı kısaca açıklanan araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, parlamenter rejimlerde koalisyon hükümetlerinin kurulmasını zorunlu kılan siyasal ortam tanıtılmakta ve koalisyonların parti stratejisi, seçmen davranışları ve hükümet istikrarı konularında ortaya çıkardığı sorunlar incelenmektedir. İkinci bölümde, koalisyonların kuruluşlarında rol oynayan etkenler üzerinde durulmakta ve bunlar siyaset bilimcilerince kullanılan yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise, koalisyon ortağı partiler arasındaki ilişkiler ve koalisyon hükümetlerinin bütünlüklerini koruyup koruyamamalarını belirleyen etkenler üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde, koalisyon hükümetlerinden partilerin kendilerine sağlayabilecekleri kazançların nitelikleri ve bu kazançların partiler arasında paylaştırılması incelenmektedir. Çalışmanın beşinci ve altıncı bölümler-

rinde ise, Türkiye'de oluşturulan koalisyon hükümetleri genel çizgilerle tanıtıldıktan sonra bu koalisyonların kuruluşları ve süreklilikleri ile partilerin koalisyon kazançlarının nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Sonuç bölümünde ise, çalışmanın ışığı altında, koalisyon olgusuna ilişkin genel değerlendirmeler yapılmaktadır.

BÖLÜM 1

ÇOK - PARTİLİ PARLAMENTER REJİMLER

V E

KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

"Parlamentar Hükümet" sistemi ile idare edilen çoğulcu demokrasilerde, yürütme yetkisi genellikle parlamentoda bulunan bir parti ya da partiler grubu tarafından oluşturulan bir bakanlar kurulunun elindedir(1). Bakanlar Kurulunun önderi olan başbakan, ya parlamento

-
- (1) Parlamentar hükümet sistemlerinin nitelikleri için bkz., Carl J.Friedrich, Constitutional Government and Democracy (Boston: Ginn, 1950), s.296-381; A.H. Birch, Representative and Responsible Government (London: Allen and Unwin, 1964); Alfred Grosser, "The Evolution of European Parliaments", S.R. Graubaud (der.), A New Europe? (Boston: Houghton Mifflin, 1963), s.219-244; Leon D.Epstein, "Parliamentary Government", International Encyclopedia of Social Sciences (New York: MacMillan, 1968), 11, s.419-426; ve Joseph LaPalambora, Politics Within Nations (Englewood Cliffs, New Jersey, 1974), s.110-132 ve 189-229.

aritmetiği dikkate alınarak devlet başkanınca atanır, ya da doğrudan doğruya parlamento üyeleri tarafından seçilir. Başbakan tarafından kurulan kabine, parlamentodan güven oyu aldığı takdirde, hükümet olarak iktidara gelmek yetkisini kazanır. Gerçekte, siyasal partilerin, siyasal yaşantıyı büyük ölçüde şekillendirdikleri çağdaş parlamenter demokrasilerde, başbakan ve bakanların seçimi çoğu kez partilerin kendi yetkili kurullarınca alınan kararların doğrultusunda oluşmakta ve parlamentoya yalnızca bu kararları onaylamak görevi düşmektedir.

Parlamenter hükümet sisteminin en önemli ilkele-
rinin başında kabinenin parlamentoya karşı sorumlu ol-
ması gelir. Parlamentoya karşı sorumluluk taşımayan ve
zaman zaman "partilerüstü", "parlamento dışı" ya da
"teknokratlardan oluşan" gibi deyimlerle tanımlanan ka-
bineler parlamenter demokrasilerin bu ana ilkesi ile
çelişki içindedirler(2). Aynı zamanda, hükümetin parla-

(2) Bu genellemenin dışında kalan en önemli istisna Hollanda'dır. Hollanda'da bakanlar çoğu kez parlamento dışından seçilmekte ve hükümet parlamentoya karşı fazla bir sorumluluk taşımamaktadır. Siyasal gözlemciler bu durumu Hollanda demokrasisinin gele-
nekleri ve bu ülkenin siyasal yaşantısına damgasını
vuran "anlaşmacı demokrasi" (consociational demo-
cracy) anlayışının bir gereği olarak yorumlamakta-
dırlar. Bkz., Arend Lijphart, The Politics of Accomodation, 2'nci Bas. (Berkeley and Los Angeles:

mentoya karşı sorumlu olması gereği, başbakan ve bakanların, parlamento üyelerinin en az salt çoğunluğu tarafından desteklenmesi ile yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle, hükümet parlamentoya karşı sorumludur; ancak bu sorumluluğun bedeli olarak parlamenterlerin hiç olmazsa salt çoğunluğunun hükümeti desteklemesi gerekir(3). Parlamenter rejimlerde hükümetin bu desteğe sahip olup olmadığını saptamak için başvurulan yöntem güven oylamasıdır. Anayasa ile açıkça belirtilmemiş olsa bile, normal koşullar içinde, güven oyu alamıyan bir hükümetin istifa ederek yerini parlamento tarafından desteklenen bir başkasına bırakması, yürütme ve yasama organları arasındaki karşılıklı sorumluluk ve otorite ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlar.

Tek bir partinin güven oyu için yeterli sayıda koltuğa sahip olduğu parlamentolarda, başbakanın seçilmesi ve hükümetin güven oyu alması önemli birer sorun olarak ortaya çıkmaz. Örneğin, iki-parti sisteminin yürürlükte olduğu İngiliz siyasal sisteminde karşılaştı-

(.) University of California Press, 1975), s.134-138 ve Hans Daalder, "The Netherlands: Oppositions in a Segmented Society", Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.188-236.

(3) Gordon Smith, Politics in Western Europe (London: Heinemann, 1972), s.135.

gımız durum budur(4). Genellikle iki büyük partiden bir tanesi seçimler sonucunda Avam Kamarasında çoğunluğu kazandığından, bu partice oluşturulan hükümetin parlamentodan güven oyu almasında büyük zorluklarla karşılaşmaz. Başbakanlık görevi, Kral (ya da Kraliçe) tarafından, Avam Kamarasındaki koltukların çoğunluğunu kazanan partinin başkanına verilir, o da kabinesini kendi partisinin parlamenterleri arasından seçerek kurar. Her iki büyük partinin tutarlık derecesi yüksek parlamento gruplarına sahip olmaları İngiltere'de kurulan hükümetlerin kolayca güven oyu alarak uzun süre iktidarda kalmalarını sağlamaktadır(5).

Ancak, çoğulcu demokrasilerin tarihsel gelişimleri incelendiğinde, bir partinin tek başına hükümeti oluşturmayı başardığı "çoğunluk partisi parlamentoları-

(4) Bkz., Herbert S.Morrison, Government and Parliament: A Survey From Inside (New York: Oxford University Press, 1964); S.Rothman, European Society and Politics (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1970), s.468-480, ve Leon D.Epstein, Political Parties in Western Democracies (New York: Praeger, 1967), s.318-322.

(5) Ancak, özellikle 1960'lardan bu yana İngiltere'deki seçimler sonucunda iki büyük partiden birisinin sağladığı çoğunluğun giderek azaldığı görülmektedir. Bu nedenle, son yıllarda iktidar partisnin güven oyu alması, eskiye göre, daha zorlaşmış ve örneğin 1977 yılında İşçi Partisi ancak Liberallerden destek sağlamak suretiyle güven oyu alabilmiştir.

nın" kuraldan çok istisna oldukları görülmektedir. Dodd'un yaptığı araştırmanın bulgularından anlaşılacağı gibi (Tablo 1:1) 1918 ile 1974 arasında ve savaş yılları dışında kalan dönemlerde, Batı Avrupa parlamentolarının dörtte üçü bir çoğunluk partisinden yoksundu. Başka bir deyimle, yirminci yüzyıl başlarından günümüze dek, Batı Avrupa siyasal sistemlerinde hükümetler genellikle "çok-partili parlamentolar" içinden kurulmuştur. Batı Avrupa'nın dışında kalan diğer bazı parlamentolar demokrasilerde de -örneğin 1948'den bu yana İsrail; 1930'lardanberi zaman zaman Avustralya ve Yeni Zelanda; son yıllarda Sri Lanka ve Türkiye ile eyalet parlamentoları düzeyinde Hindistan- çok partili parlamentoların siyasal iktidarı şekillendirdikleri görülmektedir.

Çoğunluk partisi parlamentolarının tersine, çok partili parlamentolarda güven oyu alabilecek bir hükümetin kurulması ve kurulduktan sonra uzun süre çalışabilir bir çoğunluğa sahip olabilmesi pek kolay değildir. Böyle durumlarda, siyasal iktidar sorununu çözmek için başlıca iki yöntem uygulanabilir. Birincisi -ki genellikle ancak koalisyon hükümeti kurulması için yapılan girişimlerden olumlu sonuç elde edilemediği zamanlarda başvurulmaktadır- azınlık hükümeti formülünü

TABLO 1:1

Batı Avrupa Demokrasilerinde "Çoğunluk Partisi"
Parlamentolarının Kurulmasına Yol Açan Seçimler,
1918-1940 ve 1945-1974

Ü l k e	Seçim Yılı	Toplam Çoğunluk Partisi Parlamentoları Süresi (Yıl Olarak)
Avusturya	1927, 1945 1966	11
Belçika	1950	4
Danimarka	Yok	-
Finlandiya	Yok	-
Fransa	Yok	-
Almanya/B.Almanya	1953, 1957	8
İngiltere	1922, 1924 1931, 1935 1945, 1950 1951, 1955 1959, 1964 1966, 1970	36
İzlanda	1931	2
İrlanda	1957, 1965 1969	7
İtalya	1948	5
Lüksemburg	1919	6
Hollanda	Yok	-
Norveç	1945, 1949 1953, 1957	12
İsveç	1968	2

Kaynak: Lawrence C.Dodd, Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton University Press, 1976), s.14-15'deki tablolardan yazar tarafından derlenmiştir.

kullanılmaktadır. Parlamenter demokrasilerde, azınlık hükümetleri çoğu kez büyük bir partinin kabineyi kurduktan sonra önemli oylamalarda bir ya da birkaç partiden destek sağlaması yoluyla oluşmaktadır. Bu destek, iktidarda olmıyan partilerin bazen hükümetin doğrultusunda oy kullanmaları, bazen de önemli oylamalara katılmamalarıyla gerçekleştirilmektedir. Örneğin 1932 ile 1936 yılları arasında İsveç'de azınlık hükümeti kuran Sosyal Demokratlar, Çiftçi Partisi ile yaptıkları bir ön anlaşma çerçevesinde bu partiden devamlı destek görerek parlamentoda işler bir çoğunluk sağlamışlardır(6). Buna karşılık, 1976 seçimlerinden sonra İtalya'da kurulan Hristiyan Demokrat azınlık hükümetinin iktidarda kalabilmesi, parlamentodaki ikinci büyük parti grubuna sahip bulunan Komünistlerin önemli oylamalara katılmayarak hükümeti dolaylı bir şekilde desteklemeleriyle gerçekleşmiştir. Bazı durumlarda da, iktidarda bulunan azınlık hükümeti, değişik konulardaki parlamento oylamalarında değişik muhalefet partileri tarafından desteklenmektedir. Örneğin, 1926-32 döneminde İsveç'de Liberaller, bazen Sosyal Demokratlar ve bazen de Muhafaza-

(6) Abram De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formation, (Amsterdam: Elsevier, 1973), s.83 dipnotu.

kârların sağladıkları bu tür "değişen çoğunluklar" sayesinde iktidarda kalmayı(7) başarmışlardır.

Çağdaş parlamenter demokrasilerde, azınlık hükümeti formülüne sık sık başvurulmuştur. Herman ve Pope'un bulguları(8), İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'e kadar oniki Batı Avrupa ülkesinde iktidara gelen 207 hükümetten 74'ünün, yani yüzde 35'inin, azınlık hükümeti niteliğini taşıdığını göstermektedir. Azınlık hükümeti formülü, özellikle İskandinav ülkelerinde oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Örneğin 1919'dan 1970'e kadar Finlandiya'da iktidara gelen 44 hükümetten 20'si parlamento çoğunluğunun desteğinden yoksun bulunuyordu(9). Ancak bu konuda en aşırı bir örnek olarak 1918 ile 1940 yılları arasında Norveç'i gösterebiliriz. Bu 22 yıllık dönemde peşpeşe kurulan 11 hükümetin hepsi azınlık hükümeti niteliğini taşımıştır(10).

(7) Ibid.

(8) Valery Herman ve J.Pope, "Minority Governments in Western Democracies", British Journal of Politics 3 (1973), s.191.

(9) De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formation, s.252.

(10) Sven Groennings, "Patterns, Strategies and Payoffs in Norwegian Coalition Formation", Sven Groennings, E.W.Kelley, Michael Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), s.65.

Seçimler sonucunda, hiçbir partinin tek başına güven oyu alabilecek sayıda milletvekilini parlamentoya sokamadığı lucu demokrasilerde, siyasal iktidar sorununu çözmek için kullanılan ikinci bir yöntem ise koalisyon hükümeti kurulmasıdır. Çok partili parlamenter rejimlerde yaygın bir biçimde kullanılan bu yöntem, iki ya da daha çok partinin aralarında anlaşarak, güven oyu için yeterli bir unluğun desteği ile yürütme yetkisini paylaşmaları ilkesine dayanır. Çalışmamızın esas konusunu oluşturan bu olgunun çeşitli yönlerini ilerde etraflıca inceleyeceğiz. Burada belirtilmesi gereken nokta, unluk partisi hükümetlerinin kurulma olasılığı bulunmayan çok-parti sistemlerinde, koalisyon hükümeti olgusunun siyasal yaşantı içinde çok önemli bir yeri olduğudur. Başka bir deyişle, siyasal karar verme yetkisinin bir koalisyon ortaklığı çerçevesinde iki ya da daha çok sayıda parti tarafından paylaşılması, hükümet politikalarının oluşturulmasından toplumsal bölünmelerin azalmasına veya çoğalmasına kadar, siyasal sistemin birçok değişik yönü üzerinde etkili olabilmektedir.

I. Siyasal Partiler ve Koalisyon Hükümetleri

Çok-partili parlamenter rejimlerde, siyasal partilerin büyük bir kısmı için en önemli amaç, iktidara gelerek devlet yönetimine ağırlıklarını koymaktır(11). Seçimler sonucunda, parlamentoda güven oyu için yeterli sayıda koltuk kazanarak hükümeti kuran bir parti, hem hükümet politikalarını kendi siyasal görüşü ve ideolojisi doğrultusunda oluşturmak, hem de iktidarın sağladığı özel olanaklardan yararlanmak olasılığına sahiptir. Bu nedenlerden, parlamentoda çoğunluğu kazanan bir partinin koalisyon hükümeti formülüne başvurarak başka partilerle iktidarı paylaşması beklenemez. Ancak, bu genellemenin her zaman geçerli olmadığına da işaret etmeliyiz. Duverger'in gözlemlediği gibi(12), bazen bir

(11) Ancak bütün siyasi partilerin bu amacı taşıdıkları söylenemez. Parti sistemlerindeki konumları yüzünden ya da sisteme tamamen karşı olduklarından bazı partilerin iktidara gelme olasılıkları çok sınırlıdır. Bazı partiler de, stratejileri nedeni ile, bazı durumlarda iktidara gelmek istemiyebilirler. Bkz., Eric C.Browne ve Mark N.Franklin, "Aspects of Coalition Payoffs in European Parliamentary Democracies", American Political Science Review 67, (Haziran, 1973), s.453. Partilerin amaçları hakkında bkz., Anthony Downs, An Economic Theory of Democracy (New York: Harper and Row, 1957), ve Joseph A.Schlesinger, "The Primary Goal of Political Parties: A Clarification of Positive Theory" American Political Science Review 69, (Eylül, 1975), s.840-49.

(12) Maurice Duverger, Siyasi Partiler (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970), s.418.

çoğunluk partisi, ülkenin içinde bulunduğu güç sosyo-ekonomik ve siyasal koşullar nedeniyle, tek-başına iktidara gelmektense, diğer partilerin de hükümet sorumluluğunu paylaşmalarını tercih edebilir. Bu tür bir davranışın örneği 1948 ile 1953 yılları arasında İtalya'da görülmüştür. 1948 seçimlerinde Hristiyan Demokratlar oyların yüzde 48.5'ini kazanarak parlamentoda çoğunluğu sağlamışlardır. Ancak Hristiyan Demokratlar, savaş sonrası İtalya'sının içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik ortamda, Komünist Partisine karşı Sosyalist (PSI), Liberal (PLI), ve Cumhuriyetçilerin (PRI) de katılmalarıyla oluşturulan bir geniş merkez koalisyonu kurmayı tercih etmişlerdir(13). Bazen de, salt çoğunluğun önemli yasaların parlamentodan geçmesi için yeterli olmadığı durumlarda, çoğunluk partisinin koalisyon ortaklıklarına yöneldiği görülmektedir. Örneğin, Batı Almanya'da 1953 yılında yapılan seçimlerde Hristiyan Demokrat Partisi (CDU/CSU) Bundestag'da salt çoğunluk için yeterli sayıda koltuk kazanmış olmasına karşın, bazı anayasal değişikliklerin yapılabilmesi için zorunlu olan üçte iki çoğunluğu sağlamak amacı ile DP (Alman Parti-

(13) Hristiyan Demokrat Partisinin bu tutumunun nedenleri için bkz., Giuseppe Mammarella, Italy After Fascism (Notre Dame Indiana, Notre Dame University Press, 1965).

si) ile koalisyon ortaklığına girmiştir(14). Uluslararası gerginliklerin ve savaşların da -Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında bazı Batı Avrupa demokrasilerinde görüldüğü gibi- içlerinde çoğunluk partisi bulunan parlamentolardan değişik partilerin katıldığı "Milli Koalisyon" hükümetleri çıkmasına yol açabileceklerini belirtmeliyiz.

Bir partinin tek başına iktidara gelecek sayıda koltuk kazanamadığı çok-partili parlamenter rejimlerde, partilerin hükümet politikalarını etkileyebilmesi ve iktidarın özel olanaklarından yararlanabilmesi ancak kurulan koalisyon hükümetlerine katılarak bakanlık elde etmelerine bağlıdır. Bu nedenle, partiler arasındaki oy ve koltuk bölünmesi derecesinin yüksek olduğu parti sistemlerinde, partilerin en önemli amaçlarından biri, koalisyon hükümetlerine katılarak bakanlıkların ortaklar arasında paylaştırılmasında, parlamentodaki kuvvetleri karşılığında en fazla sayıda önemli bakanlığı ele geçirmektir(15). Ancak, zaman zaman, koalisyon hükümet-

(14) Peter H.Merkl, "Coalition Politics in West Germany", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.24.

(15) Lawrence C.Dodd, Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton University Press, 1976), s.35-36, ve Gunnar Sjablom, Party Strategies in a Multiparty System (Lund, Sweden Berlingska Boktryckeriet, 1968), s.250-279.

lerine katılma durumu olan partilerin, buna yanaşmayarak, muhalefette kalmayı tercih ettikleri de bir gerçektir. Örneğin, Weimar Cumhuriyetinde, Sosyal Demokratlar genellikle parlamentoda en fazla sayıda koltuğa sahip olmuşlar fakat 1924 yılından sonra çok kez koalisyon hükümetlerine katılmaya pek istekli gözükmemişlerdir(16). Aynı tür parti davranışlarına, diğer çok-partili parlamenter rejimlerde de rastlanılmaktadır.” Kuşkusuz, gerek iktidar sorumluluğunu bir koalisyon hükümeti çerçevesinde paylaşmanın ilerde oy kaybına yol açabileceği düşüncesi ile, gerekse koalisyon ortaklarına verilecek ödünlerin örgüt üyeleri ve seçmenler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği kaygısı ile koalisyon pazarlıklarına girmeyen bir parti, hiç olmazsa belirli bir süre için, devlet yönetimine ağırlığını koymaktan vazgeçmeyi kabullenmek zorundadır.

Öte yandan, güven oyu alabilecek bir ortaklığa katılmak isteyen partiler için koalisyonların kuruluş süresi karmaşık taktik, manevra ve hatta entrikaların yer aldığı partilerarası görüşme ve pazarlıklarla doludur. Genellikle siyasal yaşantının en esrarengiz yönlerinden birini oluşturan bu aşamada, parti yöneticileri-

(16) Karl Dietrich Bracher, The German Dictatorship (New York: Praeger, 1970), s.72-79.

nin kendi davranışlarını haklı, anlaşılmadıkları partilerin yöneticilerini haksız gösteren demeçlerine; partilerin birbirleri içindeki hiziplerle ilişki kurarak onların ortaklığa katılmalarını -ya da bir başka grup partinin kurmaya çalıştığı koalisyona girmekten vazgeçirmeye- yönelik girişimlerine; koalisyon pazarlıklarına katılan partilerin birbirlerinin örgüt üyelerini ve seçmenlerini etkilemeyi amaçlıyan yayın ve propaganda-larına; ve hatta bir partinin diğer bir partiyi tehdit ederek onu ortaklığa sokmaya çalışmasına tanık olunabilir(17).

Koalisyonların kurulmasına ve devam ettirilmesi-ne yönelik parti davranış ve stratejilerini inceleyen siyaset bilimcilerinin belirttikleri gibi, koalisyon hükümeti olgusu genellikle siyasal partileri önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır(18). Bunlardan il-

(17) Örneğin Batı Almanya'da her iki büyük parti -CDU/CSU ve SPD- Hür Demokratları (FDP) zaman zaman seçim sistemini küçük partilerin aleyhine olacak bir biçimde değiştirmekle tehdit ederek bu partiyi kurulacak ortaklıklara sokmaya çalışmışlardır. Bkz., Merkl, "Coalition Politics in West Germany", s.27-28.

(18) Dodd, Coalitions in Parliamentary Government, s.36-39, ve Groennings, "Notes Toward Theories of Coalition Behavior in Multiparty Systems: Formation and Maintenance", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.447-459.

ki, koalisyon hükümetlerinin kurulmasına yönelik partilerarası görüşmelerin çok uzun süre devam ettirilmeden sonuçlandırılması zorunluluğudur. Partilerarası koalisyon pazarlıklarının oldukça uzun bir süre devam ettirilmesi ancak çok kısıtlı sayıda ülkede kamuoyu tarafından hoşgörü ile karşılanabilmektedir(19). Koalisyon hükümetlerinin kurulmasının zorunlu olduğu birçok diğer parlamenter demokraside ise, partilerarası görüşmelerin uzaması ve hükümet sorununa bir çözüm bulunamaması, kamuoyunun tepkisinin giderek artmasına neden olmaktadır. Gerçekten de parlamentarizmin açıkça belirtilmeyen fakat genellikle herkesce kabul edilen ilkelerinden birisi yeni hükümetin kurulmasının çok uzun süre ertelenemeyeceğidir(20). Eğer partilerarası koalisyon pazarlıkları çıkmaza girip, güven oyu alabilecek bir ortaklığın kurulabilme olasılığı çok azalırsa, o zaman azınlık hükümeti ya da seçimlerin yenilenmesi formüllerinden birisine başvurmak gerekmektedir.

(19) Örneğin Hollanda'da koalisyon pazarlıklarının genellikle iki, üç ay devam etmesi kamuoyu tarafından normal karşılanmaktadır. Daalder Hollanda'da koalisyonların kuruluş süreçlerinin uzun olmasına karşılık, kurulan hükümetlerin çoğu kez istikrarlı olduklarına işaret etmektedir. Bkz., Daalder, "The Netherlands: Opposition in a Segmented Society", s.232.

(20) Dodd, Coalitions in Parliamentary Government, s.38.

Koalisyonların kuruluş süreci içinde partilerin karşılaştıkları ikinci önemli sorun, çeşitli koalisyon alternatifleri arasında parti için en kazançlı koalisyon alternatifinin hangisi olduğunun parti yöneticileri tarafından doğru olarak saptanabilmesi ile ilgilidir(21). Başka bir deyişle bu sorunun, değişik koalisyon ortaklıkları sonucunda partinin sağlayabileceği kazançlar ile bu ortaklıklardan partiye gelebilecek zararların nitelik ve niceliklerinin nesnel bir biçimde karşılaştırılarak, parti için en kazançlı ortaklık türünün saptanması sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Parti yöneticileri bu güç değerlendirmeyi ya da "hesabı" yaparlarken, özellikle girilecek ortaklığın partilerinin bir sonraki seçimlerdeki gücünü ne yönde etkileyebileceğini; verecekleri ödünlerin partili seçmenler, örgüt üyeleri ve partiyi destekliyen baskı gruplarınca nasıl karşılanacağını; ve koalisyon hükümetine katılmalarının, parti-

(21) Bruce Bueno De Mesquita, Strategy, Risk and Personality in Coalition Building: The Case of India (London: Cambridge University Press, 1975), s.1-11. Kirchheimer'in "modern siyasal partiler giderek kazançlar ve kayıplar çerçevesinde düşünmek zorundadırlar" gözlemi bu tür "hesabın" önemini genel düzeyde vurgulamaktadır. Bkz., Otto Kirchheimer, "The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes", Mattei Dogan ve Richard Rose (der.), European Politics: A Reader (Boston: Little Brown, 1971), s.294.

lerinin parlamento gruplarının tutarlılığı ile örgüt disiplini üzerinde ne tür etkileri olabileceğini dikkatle değerlendirmek zorundadırlar.

Partileri için en kazançlı koalisyon stratejisini saptamaya çalışan parti yöneticilerinin karşılaştıkları üçüncü önemli sorun ise, koalisyon pazarlığına girdikleri partinin (ya da partilerin) koalisyona yönelik strateji ve taktiklerinin gerisinde yatan gerçek amaçlarının niteliği; parlamento grubunun tutarlık derecesi ve kurulacak hükümette hangi bakanlıkları ne amaçlarla kullanabileceği gibi konularda kesin ve sıhhatli bilgi edinebilme olanaklarının kısıtlı oluşu ile ilgilidir(22). Oysa, bu ve benzeri konularda parti yöneticilerinin eksik ya da yanlış bilgilere dayanarak saptadıkları koalisyon stratejileri, partinin iktidarı paylaşması olasılığını azaltabilir ya da partinin en çok kazanç sağlayacağı koalisyon ortaklığının gerçekleşmesini engelliyebilir. Yukarıda değinilen konularda, parti yöneticilerinin arasındaki görüşmelerden ve ortaklığa girilmesi düşünülen partinin (ya da partilerin) önceki koalisyon hükümetleri içindeki davranışlarının in-

(22) Bu konuda bkz., William H. Riker, The Theory of Political Coalitions (New Haven: Yale University Press, 1962), s.77-101.

celenmesi sonucunda belirli bilgiler toplanabilir(23). Ancak birçok siyasal gözlemcinin belirttikleri gibi, en olumlu koşullar altında bile, koalisyon pazarlığına giren partilerin birbirleri hakkında kesin ve doğru bilgi elde edebilmeleri çok zor ve hattâ olanaksızdır(24).

Koalisyon hükümetlerine katılmak isteyen ve bu amaçla kendilerine ortak arayan partilerin karşılaşabilecekleri son önemli sorun, güven oyu alma olasılığı yüksek olan bir koalisyon ortaklığını önceden doğru olarak tahmin ederek, görüşme ve pazarlıklarını bu ortaklığı oluşturan diğer partilerle sürdürmeleri gereğinden doğmaktadır. Güven oyu alma olasılığı az olan bir ya da daha çok partiyle anlaşma yoluna girildikten sonra, bu ortaklığın iktidara gelebileceği ortaya çıkarsa kendi aralarında alternatif bir koalisyonu oluşturan partiler grubuna yönelerek ona katılmaya çalışmak olumlu sonuç vermeyebilir(25). Bu nedenle, siyasal ko-

(23) Sjöblom, Party Strategies in a Multiparty System, s.263.

(24) Örneğin bkz., Eric C.Browne, Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, Sage Professional Papers in Comparative Politics, cilt 4, 1973, s.36-38, ve Dodd, Coalitions in Parliamentary Government, s.40-47.

(25) Timothy M.Hennessey ve Jeanne Martin, "Exchange Theory and Parliamentary Stability", Allan Kornberg (der.), Legislatures in Comparative Perspective (New York: McKay, 1973), s.188.

şulları ve parlamento aritmetiğini doğru olarak değerlendiremiyerek, başarı kazanma olasılığı az hükümet formüllerini gerçekleştirmeye çalışan parti yöneticileri, partilerinin iktidar şanslarını önemli ölçüde azaltabilirler.

Güven oyu alıp, iktidara geldikten sonra da koalisyon hükümetinde yer alan partiler çözümlenmesi oldukça zor strateji sorunları ile karşılaşmaya devam ederler. Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak inceleneceği gibi, koalisyon ortakları hem birbirleri ile işbirliği yapmak, hem de rekabet etmek zorundadırlar. Kuşkusuz, bu nitelikteki ilişkiler gerek iktidar ortakları arasında gerekse ortak partilerin kendi işlerinde sürtüşme ve anlaşmazlık çıkmasına yol açabilir. Bu tür anlaşmazlıkların koalisyon hükümetlerinin devamlılığını ve partilerin örgütsel bütünlüğünü olumsuz yönde etkilemeden geçiştirilmesi, büyük ölçüde, parti yöneticilerinin bu sorunlar karşısındaki tutum ve davranışlarına bağlıdır.

II. Seçmenler ve Koalisyon Hükümetleri

Bazı siyaset bilimcilerine göre, iktidarın koalisyon hükümetlerince oluşturulmasını zorunlu kılan çok-parti sistemleri, partilerin yanı sıra seçmen kitlesini de çözümlenmesi güç sorunlarla karşı karşıya bırakmakta ve demokratik temsil kuramının ana ilkeleri ile çelişki yaratmaktadır(26). Bu yargıyı savunanların görüşleri şöylece özetlenebilir: Çoğulcu demokrasilerde seçmenler, siyasal tercihlerini belirlemek için seçimlerde oy kullanırken, destekledikleri partinin iktidara geldikten sonra, program ve seçim bildirileri doğrultusunda politikalar uygulayacağı varsayımından hareket ederler. Başka bir deyişle, seçmenler parti tercihlerini, belirli sosyo-ekonomik ve siyasal politika beklentileri doğrultusunda yapma eğilimini gösterirler. Böylece, çoğunluğun siyasal tercihlerini ortaya çıkaran seçim sonuçları ile uygulanacak hükümet politikaları arasında yakın bir ilişki bulunduğu varsayımı, seçmen davranışları üzerinde etkili bir rol oynar.

Çoğulcu demokrasilerdeki seçmen davranışlarını

(26) De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, s.289-297, ve Downs, An Economic Theory of Democracy, s.146-163.

Downs'un "rasyonel seçmen" (rational voter) modelinden esinlenerek ele alan siyaset bilimcilerine göre(27), iktidarın iki parti arasında el değiştirdiği iki-parti sistemleri ile koalisyon hükümetleri kurulması olasılığının yüksek olduğu çok-parti sistemleri arasında, seçmenlerin rasyonel bir şekilde oy kullanabilmeleri ve seçmen tercihleri ile hükümet politikaları arasındaki ilişki bakımından önemli farklar vardır. Örneğin, "sorumlu parti hükümeti" modeline uyan İngiliz iki-parti sisteminde(28), hükümetin hangi parti tarafından oluşturulacağı konusunda yalnızca iki seçenek bulunması, seçmenlerin tercihlerini rasyonel bir biçimde yapmaları ve seçimler sonucunda seçmen çoğunluğunun desteklediği politikaların izlenmesi olasılıklarının yüksek bir düzeye ulaşmasını sağlamaktadır.

Buna karşılık, hiçbir partinin tek başına parlamentoda çoğunluğu sağlayamadığı çok-parti sistemlerinde, seçmenlerin rasyonel bir biçimde oy kullanmaları ve seçmen tercihlerinin hükümet politikalarına yansıyabilmesi her zaman kolaylıkla gerçekleşmemektedir. İçinde

(27) Bkz., Downs, An Economic Theory of Democracy.

(28) "Sorumlu parti hükümeti" modeli üzerinde bkz., Austin Ranney, The Doctrine of Responsible Party Government: Its Origins and Present State (Urbana: The University of Illinois Press, 1962).

bir çoğunluk partisinin bulunmadığı parlamenter rejimlerde, seçmenin desteklediği bir parti iktidara ancak diğer partilerle ortak olarak gelebilir. Partinin böyle bir koalisyon ortaklığına katılabilmesi ise ancak kendi program ve siyasal görüşlerinden belirli ödünler vermesine bağlıdır. Bu nedenle, seçmen kullandığı oyla, kendi tercih ettiği sosyo-ekonomik ve siyasal politikaların değil ancak karşılıklı verilen ödünler sonucunda oluşturulan ve değişik partilerin görüşlerini yansıtan koalisyon hükümetinin politikalarını desteklemiş olur(29). Ortak hükümetin uygulayacağı politikaların bir kısmı seçmenin tercihlerinden çok farklı olduğu takdirde, oy verme davranışlarındaki rasyonellik durumu ortadan kalkmış olur.

Downs'un belirttiği gibi(30), koalisyon hükümetlerinin iktidara geldiği çok-parti sistemlerinde seçmenlerin bu önemli sorunu çözümleyerek rasyonel bir biçimde oy kullanabilmeleri için 1) kurulma olasılığı yüksek koalisyon hükümeti formülünün seçimlerden önce belli olması, ve 2) bu koalisyona katılacak partilerin hükümet politikaları konusunda birbirlerine vermeyi ka-

(29) Downs, An Economic Theory of Democracy, s.146-150.

(30) Ibid., s.142.

bul ettikleri ödümlerin seçimler yapılmadan önce seçmenlerce bilinmesi gibi gerçekleşmesi çok güç iki koşul la bağlıdır. Partilerarası seçim ittifaklarının kurulabilirdiği ve bu ittifakların seçimlerden sonra devam ettirilebildiği durumlarda bu koşulların bir ölçüde karşılanacağı öne sürülebilir. Ancak, Duverger'in de işaret ettiğı gibi "milletvekili kazanmak amacıyla birleşmek, iktidarı kullanmak üzere birleşmekten daha kolay"(31) olduğu için genellikle seçim ittifaklarının parlamento düzeyine aktarılmasında çeşitli sorunlarla karşılaşılma ve bu sorunlar giderilse bile, ortak hükümet programı ile seçim ittifakını belirleyen program ya da protokoller arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Öte yandan, Hollandalı siyaset bilimcisi De Swaan, çok-parti sistemlerinde seçmenlerin rasyonel bir biçimde oy kullanmalarını engelliyebilecek bir başka olguya da dikkati çekmektedir(32). Yazara göre, bazı durumlarda sistemin büyük partilerinden birinin oylarındaki artış, sistemin diğer partilerinin aralarında anlaşarak koalisyonlar oluşturmalarına yol açabileceği

(31) Duverger, Siyasi Partiler, s.429.

(32) De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, s.290-291.

için, aslında bu partinin iktidara gelme olasılığını azaltabilir. En büyük olduğu halde, ya da bir başka açıdan bakılınca, en büyük olduğu için, koalisyon hükümetlerinin dışında bırakılma durumunda kalan bu partinin oylarındaki artış -partiyi tek başına iktidara getirecek çoğunluğu yaratmadığı sürece- onun koalisyon olasılıklarını olumsuz yönde etkilemiş olur. Bu durumda, partinin seçmenlerinin rasyonel bir biçimde davranarak kendi partilerini desteklemeye devam etmeleri, aslında beklentilerinin tam karşıtı olan bir şekilde sonuçlanarak, partilerinin devamlı iktidardan uzak kalmasına yol açabilir. Bunun yanı sıra, parti sisteminin en büyük partisinin hükümette yer almasını önlemek amacı ile diğer partileri destekleyen seçmenlerden bir kısmı da kendi siyasal görüşlerine yakın bulmadıkları partiler lehinde oy kullanmak zorunluluğunu duyabilirler(33). Son yıllarda İsveç, Norveç ve Danimarka'da Sosyal Demokratların iktidar şanslarının azaltılmasına yönelik bu tür seçmen davranışlarının giderek arttığı anlaşılmaktadır. Örneğin İsveç'de, Sosyal Demokratların koalisyon ortaklığı kurabilecekleri Merkez Partisinin (Centerpartiet) seçmenlerinden bir kısmı, bu olasılığı azaltmak için siyasal konumları merkez ve merkez-sağ'da

(33) Ibid., s.291-292.

bulunan kendi partileri yerine, parti sisteminin sağ ucunda yer alan Muhafazakârlara oy vermeyi tercih etmişlerdir(34).

Çok-parti sistemlerinde hükümet sorununu çözümlemek için kullanılan koalisyon hükümeti formülüne karşı, çoğulcu demokrasi kuramının gerekleri gözönüne alınarak normatif bir açıdan yapılan bu eleştirilerde gerçek payı vardır. Koalisyon hükümeti olgusu, rasyonel olmayan seçmen davranışlarına neden olabileceği gibi, aynı zamanda seçimlerde en çok oyu alan bir partinin koalisyona katılamayarak iktidara ortak olamayışı sonucunda, seçmenlerin önemli bir kısmının siyasal tercihlerinin hükümet politikalarına yansımaları da engellenebilir. Ayrıca, çoğunluk partisi hükümetlerinin tersine, koalisyon hükümetlerinde, hükümetin icraatından belirli bir partinin sorumlu tutulamaması, seçmenler ile seçilenler arasındaki ilişkilerin çoğulcu demokratik rejimlerin gerektirdiği bir biçimde işlemesini olanaksız kılabilir.

(34) Ibid., s.291.

III. Koalisyonlar ve İstikrarlı Hükümet Sorunu

Parlamente demokrasilerde, işbaşına gelen hükümetlerin sık sık iktidardan düşürülmeyerek belirli bir süreklilik gösterebilmeleri bu rejimlerin sıhhatli bir biçimde işlemelerinde önemli rol oynar. Kuşkusuz, hükümetlerin devamlılığı ya da istikrarı, onların etkili ve başarılı olmalarını sağlayan tek etken değildir. Ancak, siyaset bilimcileri, geleneksel olarak, parlamente demokrasilerde kurulan hükümetlerin etkili ve güçlü olup olmadıklarını saptamaya çalışırken genellikle bu etkeni başlıca ölçüt olarak kullanmışlardır(35).

Çok-partili parlamente rejimlerde iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin ortaklar arasında uyum sağlayarak istikrarlı bir hükümet oluşturabilmelerinin çok zor olduğu ve kısa süre iktidarda kalabildikleri

(35) Örneğin bkz., Harry Eckstein, The Evaluation of Political Performance (Beverly Hills: Sage Publications, 1971), s.20-32; Jean Blondel, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", Canadian Journal of Political Science 1 (Haziran, 1968), s.180-203; ve Michael Taylor ve V.Herman, "Party Systems and Government Stability" American Political Science Review 65 (Mart, 1971), s.28-37. Hükümet istikrarının etkili hükümet anlamına geldiği varsayımından hareket eden bu tür görüşlerin kısa bir eleştirisi için bkz. Leon Hurwitz, "Communications", American Political Science Review 65 (Aralık, 1971), s.1148-1149. Ayrıca bkz., Hurwitz, "An Index of Democratic Political Stability", Comparative Political Studies 4 (Mart 1971), s.41-68.

varsayımından hareket eden birçok siyaset bilimcisi, koalisyonların, çoğunluk partisi hükümetleriyle karşılaştırıldığında, hükümet istikrarını ve devlet yönetimini olumsuz yönde etkileyebilecekleri görüşünü öne sürmüşlerdir. Karşılaştırmalı siyasal sistemler alanındaki ilk önemli eserlerden birisinin yazarı olan Amerikalı siyaset bilimcisi Lowell'e göre "koalisyon hükümetlerinin, çoğunluk partisi hükümetlerinden daha kısa ömürlü olmaları, siyasal yaşantının temel ilkelerinden biridir"(36) ve "bir ülkede, kuvvetli hükümetlerin iktidarı oluşturmaları, ancak parlamentoda çoğunluğa sahip bir partinin bulunması ile gerçekleşebilir"(37). Lowell'in 1896'da yaptığı bu gözlem, daha sonraki yıllarda Bryce, Laski, Hermens ve Duverger gibi ünlü siyaset bilimcilerince desteklenmiştir. Örneğin Bryce, koalisyon hükümetlerindeki kabinelerin farklı görüşlere sahip kişilerden oluşması ve partilerin birbirlerine karşı devamlı ödün vermeleri zorunluluğu yüzünden, etkili bir hükümet idaresi kurulmasına katkıda bulunamayacaklarını belirtmektedir(38). Duverger ise bu konuda şöyle demek-

(36) A.Lawrence Lowell, Governments and Parties in Continental Europe (Cambridge: Harvard University Press, 1896), Cilt 1, s.70.

(37) Ibid., s.73.

(38) James Bryce, Modern Democracies (New York: Mac Millan, 1921), Cilt 1, s.121-122.

tedir: "Koalisyon kabineleri, daima, üyelerinin çelişik eğilimleri arasında zıt yönlere çekistirilir. Dolayısıyla, hükümetin faaliyet programı, ancak çok kısa bir süreye, sınırlı amaçlara ve tamamen palyatif nitelikteki tedbirlere inhisar edebilir. İki-parti sisteminde istisnai ve nadir olan kabine düşmeleri sıklaşır ve normalleşir"(39).

Siyasal gözlemciler tarafından öne sürülen bu görüşler, çağdaş parlamenter rejimlerdeki koalisyonların işleyiş biçimlerinin gerçeğini ne ölçüde yansıtmaktadır? Son yıllarda, değişik parti sistemleri ile hükümet istikrarı arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan araştırmaların bir kısmı, siyaset bilimcilerince geleneksel olarak paylaşılan yargıları destekler niteliktedir. Örneğin, Blondel'in 1945 ve 1966 yılları arasında Batı demokrasilerinde parti sistemleri ile iktidara gelen hükümetlerin niteliklerini inceleyen araştırması(40), çoğunluk partisi tarafından kurulan hükümetlerin iktidar sürelerinin ortalama 4.2 yıl kadar olmasına karşılık, hükümetlerin koalisyon ortaklıklarınca oluş-

(39) Duverger, Siyasal Partiler, s.519-420.

(40) J.Blondel, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies" ve An Introduction to Comparative Government (New York: Praeger, 1969), s.340-345.

turulduğu çok-parti sistemlerinde bu ortalamanın 1.8 yıla düştüğünü göstermektedir. Yazara göre, Batı demokrasilerinde işbaşına gelen koalisyonların iktidar süreleri arasında önemli farklılıklar bulunmakla beraber, bütün koalisyonlar hükümet istikrarını olumsuz yönde etkilemektedirler(41).

Herman ve Taylor'un, korelasyon ve varyans analizi yöntemlerini uygulayarak yaptıkları ve ondokuz parlamenter demokraside hükümet istikrarı ile parlamentoda temsil edilen partilerin nicelik ve nitelikleri arasındaki ilişkileri çözümlemeye yönelik incelemelerinden elde ettikleri bulgular da aynı görüşü desteklemektedir(42). Araştırmacılara göre 1) Parlamenter demokrasilerde, hükümet istikrarı ile parlamentodaki partilerin sayısı arasında kuvvetli bir ters ilişki vardır. 2) Çoğunluk partisi hükümetlerinin, koalisyon hükümetlerinden çok daha istikrarlı oldukları görülmektedir. 3) Muhalefet partilerinin sayısı ile hükümet istikrarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. 4) Parlamentodaki "sistem karşıtı" partilerin kazandıkları koltuk sayı-

(41) Blondel, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", s.199.

(42) Michael Taylor ve H.M.Herman, "Party Systems and Government Stability".

TABLO 1:2

Parti Sistemleri ve Hükümetlerin İktidar Süreleri
1946-1966 (Ortalama Yıl Olarak)

	İki - Parti Sistemi	İkibuçuk-Parti Sistemi	Çok-Parti Sistemi*	Çok - Parti Sistemi	
Tek-Parti Hükümeti	Avustralya 7.0 Y.Zelanda 4.4 İngiltere 3.3 Ortalama 4.9	Kanada 5.2 Eire 3.0 Ortalama 4.1	İsveç 5.0 Norveç 3.3 Danimarka 2.1 Ortalama 3.5		Genel Ortalama 4.2
Koalisyon Hükümeti	Avusturya 2.3 Ortalama 2.3	B.Almanya 3.3 Luksemburg 2.3 Belçika 1.2 Ortalama 2.3	İzlanda 2.3 İtalya 0.9 Ortalama 1.6	Hollanda 2.2 Finlandiya 1.0 Fransa 0.7 Ortalama 1.3	Genel Ortalama 1.8

* İçinde çok kuvvetli bir büyük partinin bulunduğu çok parti sistemleri

Kaynak: Jean Blondel, An Introduction to Comparative Government (New York: Praeger, 1967), s.343.

sındaki artışlar, hükümetlerin iktidarda kalabilme olasılıklarını azaltmakta, ancak "sistem yanlısı" partiler arasındaki ideolojik kutuplaşmanın, hükümetlerin devamlılığı ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Yukarıda değinilen çalışmaların hemen tümü koalisyon hükümetlerinin çoğunluk partisi hükümetlerinden daha az istikrarlı olma eğilimi gösterdiği, hattâ koalisyonlarda istikrarsızlığın kaçınılmaz olduğu şeklinde yorumlanabilecek sonuçlara ulaşmışlardır. Gerçekten, değişik partilerden oluşan koalisyon hükümetlerinde ortaklar arasında uyum sağlanması ve hükümetin bütünlüğünün korunması güçtür. Ancak, Kirchheimer'in deyimi ile(43), "bütün koalisyonların zayıf olmak zorunluğunu taşımadıkları" da belirtilmelidir.

Nitekim, Dodd'un 1976 yılında yayınlanan ve Birinci Dünya Savaşından 1970'lere kadarki dönemde Batı demokrasilerinde kurulan koalisyon hükümetlerinin niteliklerini inceleyen araştırması bu konudaki yaygınlaşmış görüşlerin yeniden gözden geçirilerek bir ölçüde değiştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir(44). Kısa-

(43) Kirchheimer, "The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes", s.289.

(44) Dodd, Coalitions in Parliamentary Government, s.10-13, 233-238.

ca özetlemek gerekirse, Dodd'un bulguları 1) Değişik parlamenter rejimlerde iktidara gelen çoğunluk partisi ve koalisyon hükümetlerinin iktidar sürelerinin farklı olduğunu, 2) 1914-1974 yılları arasında çok-parti sistemlerinde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin yüzde yirmi ikisinin, iktidarda kırk ay ya da daha uzun bir süre kaldığını, ve 3) Çoğunluk partisi hükümetleri de dahil olmak üzere, iktidarda elli aydan fazla kalmayı başaran bütün hükümetlerin yüzde altmış kadarını koalisyon hükümetlerinin oluşturduğunu göstermektedir.

Böylece konuya tarihsel bir süreç içinde bakan ve hükümetlerin istikrarını ortalama iktidar süresi değerleri yerine iktidar süresi dağılımlarını bir bütün olarak değerlendirerek saptayan Dodd, çok-parti sistemlerinde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin bir kısmının çoğunluk partisi hükümetlerinin ulaştığı devamlılık düzeyini geçmeyi başardıklarını, bir kısmının ise kısa bir süre içinde bozularak sık sık yeni hükümetlerin kurulması zorunluğunu ortaya çıkardıklarını belirtmektedir(45). Koalisyon hükümeti formülünün denendiği ülkeler üzerinde yapılan bazı gözlemler de bu farklılığı açıkça göstermektedir. Örneğin, Bracher'e göre(46),

(45) Ibid., s.157-181.

(46) Karl Dietrich Bracher, "Problems of Parliamentary Democracy in Europe" S.Graubard (der.), A New Europe? (Boston: Houghton Mifflin, 1964), s.248.

Weimar Cumhuriyetinde, ondört sene içinde yirmidört hükümetin kurulup bozulması, ya da Fransız Dördüncü Cumhuriyetinde onüç senelik dönemde yirmibeş koalisyonun peşpeşe iktidara gelmesi, her iki ülkede parlamenter demokrasinin zayıflamasının en büyük nedenlerinden birisidir. Buna karşılık, Lorwin(47), Belçika'da kurulan koalisyon hükümetlerinin genellikle oldukça uzun bir süre iktidarda kaldıklarını belirtmekte ve parlamentoda yer alan üç önemli partinin hepsinin zaman zaman koalisyon ortaklıkları yoluyla iktidar sorumluluğunu paylaşmalarının, partilerarası ilişkilerin dengeli bir biçimde düzenlenmesine ve siyasal sistemin istikrarlı olarak işlemesine katkıda bulunduğunu öne sürmektedir.

Hükümet istikrarı yönünden, koalisyonlar arasında görülen farklılıkların nedenleri üzerinde ilerde ayrıntılı olarak durulacaktır. Burada belirtilmesi gereken nokta, parlamenter demokrasilerde, kitlelerin istikrarlı hükümet konusundaki beklentilerinin genellikle

1) Seçimlerden sonra ya da hükümet değişimleri sırasında, yeni hükümetin kuruluş sürecinin fazla uzatılmadan

(47) Val R.Lorwin, "Belgium: Religion, Class, and Language in National Politics" Robert A.Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1960), s.178-179.

sonuçlandırılması, ve 2) Kurulan hükümetin iktidarda uzunca bir süre kalabilmesi doğrultusunda olduğudur(48). Daha önce de işaret edildiği gibi, koalisyon hükümetlerinin bu beklentileri karşılayabilmeleri, çoğunluk partisi hükümetlerine göre, daha zordur. Ancak, koalisyon hükümeti formülünün uygulandığı çok-partili parlamenter rejimlerin birçoğunda görüldüğü gibi, bu zorluğun giderilerek istikrarlı koalisyon hükümetlerinin oluşturulabilmesi olanaksız değildir.

(48) Gerhard Loewenberg, "The Influence of Parliamentary Behavior on Regime Stability: Some Conceptual Classifications". Comparative Politics 3 (Ocak, 1971), s.177-200.

BÖLÜM 2

KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN

KURULUŞ BİÇİMLERİNİ BELİRLEYEN ETKENLER

Parlamente demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetleri, gerek hükümete katılan partilerin sayısı gerekse ortak partilerin siyasal görüşleri ve ideolojik tutumları yönünden oldukça önemli farklılıklar göstermektedir. Batı Avrupa demokrasilerinde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin niteliklerini belirleyen birçok tarihsel ve çağdaş örneğe değinen Duverger'in dediği gibi(1), parlamento düzeyinde "tesadüfi ve istisnai mahiyetteki koalisyonlardan tutun, ortak kurumlara sahip örgütlenmiş birliklere kadar, ittifakların bütün çeşit ve derecelerine" rastlanılmaktadır.

Bu tür somut örneklerin yanısıra, koalisyon hükümeti olgusu salt matematiksel olasılıklar yönünden e-

(1) Maurice Duverger, Siyasi Partiler (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970), s.427.

le alınırrsa parlamenter rejimlerde çok sayıda alternatif koalisyon formülünün bulunduğu anlaşılabılır. Örneğin, yedi siyasal partiden oluşan bir parlamentoda güven oyu alabilecek altmış dört değişik koalisyonun kurulabileceği, sekiz partiden oluşan bir parlamentoda ise bu sayının yüzyirmisekize çıkabileceği görölmektedir(2). Ancak, çok partili parlamentoların önemli bir gerçeği bu matematiksel olasılıkların eş değer taşımadığı ve bazı koalisyon ortaklıklarının kurulma olasılıklarının diğerlerine göre daha yüksek olduğudur.

Bu olasılıkları belirleyen etkenler nelerdir? Başka bir deyişle, parlamenter rejimlerde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri en çok hangi etkenlerce belirlenmektedir? Bu bölümde, siyaset bilimcilerince öne sürölen görüşlerin çerçevesinde, bu soruları cevaplandırmaya çalışacağız.

(2) Bkz., Robert Axelrod, Conflict of Interest (Chicago: Giovanni Markham, 1970), s.166.

I. Parti Sistemleri ve Koalisyon Hükümetleri

Batı Avrupa demokrasilerinde iktidara gelen koalisyon hükümetlerinde yer alan partilerin nitelik ve niceliklerini belirleyen en önemli etkenlerden biri, ortaklıkların oluşturulduğu parti sisteminin özellikleridir. Çağdaş parlamenter rejimler incelendiğinde parti sayısı, ideolojik kutuplaşma derecesi, ve partilerin siyasal konumları yönünden değişik nitelikler taşıyan parti sistemlerinin farklı koalisyon seçeneklerinin oluşmasına yol açtığı görülmektedir.

Değişik parti sistemlerinin sınıflandırılmasında siyaset bilimcileri genellikle Duverger'in önerisine uyararak parti sayısını başlıca ölçüt olarak kullanmışlardır(3). Böylece, parti sistemleri geleneksel olarak tek-parti, iki-parti ve çok-partiden oluşan üçlü bir sınıflandırma çerçevesi içinde incelenmiştir. Ancak son yıllarda, yalnızca parlamentodaki partilerin sayısına dayanan bu sınıflandırma hem kategorileri çok geniş tuttuğu, hem de parti sistemlerinin işleyişini önemli ölçüde etkileyen bazı değişkenleri dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştır.

(3) Duverger, Siyasi Partiler.

Bu eleştirilerin öncülüğünü yapan İtalyan siyaset bilimcisi Sartori'nin önerdiği yeni bir sınıflandırma biçimi, koalisyon hükümetleri ile parti sistemleri arasındaki ilişkilerin çözümlenmesi yönünden önemlidir(4). Yazara göre, değişik türdeki parti sistemlerinin dinamiklerinin anlaşılabilmesi ve doğru bir sınıflandırma yapılabilmesi, parti sayısı ölçütünün siyasal gerçekleri yansıtacak biçimde saptanmasına ve parti sistemlerindeki kutupların sayısı ile partiler arasındaki ideolojik kutuplaşma derecesinin dikkate alınmasına bağlıdır(5). Sartori, bir ülkenin parti sisteminin niteliği saptanırken, partilerin parlamentoda kazandıkları koltuk sayısının yanı sıra her partinin sahip olduğu "hükümet etme potansiyelinin" de değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir(6). İçlerinde çoğunluk partisi

(4) Sartori, "The Typology of Party Systems: Proposals for Improvement", E.Allardt ve S.Rokkan (der.), Mass Politics (New York: Free Press, 1970), s.322-52 ve Parties and Party Systems (London: Cambridge Univ.Press, 1976), s.119-226. Sartori'nin görüşlerinin Türkçe açıklamalı özetleri için bkz., Ergun Özbudun, Siyasal Partiler (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1974), s.128-131, ve Münici Kapani, Politika Bilimine Giriş (Ankara: Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Yayınları No 371, 1975), s.134-142.

(5) Sartori, "The Typology of Party Systems: Proposals for Improvement", 331-343.

(6) Ibid., s.325.

bulunmayan parlamentolarda partilerin hükümet etme potansiyelleri, koalisyon ortaklıkları yoluyla iktidara gelebilme olasılıklarına bağlıdır. Çok-parti sistemlerindeki koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri matematiksel olasılıklar kadar ideolojik olasılıklarca da şekillenmektedir. Bu nedenlerle, parti sisteminin niteliği saptanırken, ideolojik tutumu ve siyasal konumundan dolayı pazarlık gücü kısıtlanan ve koalisyonlara katılma olasılığı bulunmayan partiler dikkate alınmama- lı; buna karşılık, parlamentodaki koltuk sayısı az fakat pazarlık gücü ve hükümete katılma potansiyeli yüksek olan partilere sistemin niteliğini belirleyen partiler arasında yer verilmelidir. Ancak, Sartori bu öneriyi yaparken ideolojik tutumlarından dolayı koalisyonlara giremeyen bazı büyük sol partilerin -örneğin, İtalyan ve Fransız komünist partileri gibi- ellerindeki "tehdit potansiyeli" ya da partiler düzeninin işleyişini önemli ölçüde etkiliyebilme olasılıkları nedeni ile dikkate alınmalarının zorunlu olduğuna işaret etmektedir.

Sartori'nin önerdiği sınıflandırma biçiminde, yukarıda değindiğimiz tür sayısal ölçütün yanı sıra, parti sistemlerindeki ideolojik kutuplaşma derecesi ve kutupların sayısı değişkenleri de önem taşımaktadır.

Hükümet etme potansiyeline sahip beş veya daha az sayıda partinin yer aldığı, partiler arasındaki "ideolojik mesafenin" çok fazla olmadığı ve "sistem karşıtı" partilerin parlamentoda etkili bir temsil gücüne sahip bulunmadığı sistemler "ılımlı çok-parti"; beşden fazla partinin değişik koalisyonlara katılabildiği, ideolojik kutuplaşmanın yüksek olduğu, ve sistem karşıtı partilerin önemli ölçüde oy topladığı sistemler ise "aşırı çok-parti" kategorilerine girmektedir. Öte yandan, ılımlı çok-parti sistemlerinde partilerin -iki-parti sistemlerini andıran bir şekilde- iki ana kutup etrafında kümelenme eğilimini göstermelerine karşılık, aşırı çok-parti sistemlerinde üç ya da daha fazla siyasal kutup bulunmaktadır(7).

Çok-parti sistemleri arasındaki bu önemli farkları belirlemesinin yanı sıra, Sartori'nin önerdiği sınıflandırma biçimi değişik parti sistemlerinde kurulma olasılığı yüksek koalisyon ortaklıklarını da ortaya çıkarmaktadır(8). Yazara göre, iki-parti sistemlerinde hükümetler genellikle çoğunluk partisi tarafından kuruldukları için bu tür sistemlerde koalisyon olgusundan

(7) Ibid., s.331-343.

(8) Ibid., s.334-343.

söz etmek gereksizdir. Öte yandan, içinde parlamentodaki koltukların çoğunluğuna sahip bir partinin bulunmadığı ılımlı çok-parti sistemlerinde, azınlık hükümeti formülüne başvurulmadığı sürece, hükümetler koalisyonlar şeklinde kurulmak zorundadır(9). İlimli çok-parti sistemlerinde başlıca koalisyon seçenekleri siyasal konumları iki ana kutup etrafında bulunan partilerce oluşturulur. Partiler arasındaki ideolojik mesafenin fazla olmaması ve sistem karşıtı partilerin parlamento kuvvetlerinin genellikle sınırlı bulunması nedeni ile "sistem yanlısı" partilerin büyük bir çoğunluğu koalisyonlar yoluyla iktidara gelme olasılığına sahiptir. İlimli çok-parti sistemlerinde hükümetlerin kuruluşu ve iktidarın el değiştirmesi genellikle iki-parti sistemlerini andırmaktadır. İki-parti sistemlerindeki alternatif çoğunluk partisi hükümetleri yerine, ılımlı çok-parti sistemlerinde alternatif koalisyon hükümetleri

(9) "İki-parti sistemleri ile karşılaştırıldığında, ılımlı çok-parti sistemlerinin ayırıcı özelliği koalisyon hükümetleridir. Bu özelliği yaratan etkenler, sayıma girecek en az üç partinin bulunması, hiçbir partinin tek başına salt çoğunluğu sağlayamaması ve parlamentonun en büyük partisinin iktidarı paylaşmaya zorlanabileceği bir ortamda bu partinin tek başına hükümeti kurmasını kabullenmenin rasyonel olmayışıdır. Bu sistemlerde azınlık hükümeti kurulabilir, ancak bu hükümetler ya bazı zorlamaların ya da popüler olmayan politikaların uygulanması zorunluluğunu yüklenmeye çalışan bir partinin çabaları sonucunda iktidara gelir ve genellikle geçici hükümet niteliğini taşır". Sartori, Parties and Party Systems, s.178.

bulunmakta, ve iktidar değişiklikleri bu koalisyonlar arasında ya da büyük partilerden birisinin ortaklarını değiştirmesi yoluyla gerçekleşmektedir.

Aşırı derecede ideolojik kutuplaşmanın göze çarptığı ve partiler arasında rejimin temel sorunları üzerindeki görüş birliğinin zayıf olduğu aşırı çok-parti sistemlerindeki koalisyon ortaklıklarının kuruluş biçimleri ise farklı nitelikler taşımaktadır(10). Bu tür parti sistemlerinde, hükümetler genellikle siyasal konumları merkezde veya merkeze yakın olan bir partiler grubu tarafından oluşturulmaktadır. Siyasal konumları merkeze yakın partilerin hükümete katılma potansiyellerinin çok yüksek olmasına karşılık, aşırı sağ ve sol konumlarda bulunan ve sistem karşıtı olmaları nedeni ile merkez koalisyonlarına giremeyen partilerin ise iktidara gelebilme olasılıkları yoktur. Böylece aşırı çok-parti sistemlerinde, -iki parti ve ılımlı çok-parti sistemlerinden farklı olarak- iktidar değişik partiler ya da koalisyon grupları arasında sık sık el değiştirmekte ve hükümetler, değişen ortaklık formülleri çerçevesinde, genellikle merkez koalisyonlarına katılabilen aynı partiler tarafından kurulmaktadır. Öte yandan,

(10) Sartori, Parties and Party Systems, s.130-173.

gerek merkez partilerinin alternatif koalisyonların kurulmasını önlemek için ideolojik kutuplaşmayı arttırmaya yönelik stratejileri, gerekse sürekli olarak iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin dışında kalan aşırı uçlardaki partilerin sorumsuzca davranma eğilimleri nedeni ile aşırı çok-parti sistemleri sık sık hükümet buhranları ve siyasal istikrarsızlık sorunları ile karşılaşmaktadır.

Batı Avrupa'nın çoğulcu demokrasilerinde parti sistemleri ile hükümet kuruluşları arasındaki ilişkiler Sartori'nin yukarıda açıklanan ve Tablo 2:1'de özetlenen görüşlerine ne derece uymaktadır? Duverger'in bu konudaki gözlemleri bir bakıma Sartori'nin görüşlerini destekler niteliktedir(11). Sartori gibi Duverger de, bazı çok-parti sistemlerinde koalisyonların kuruluş biçimleri ve hükümet değişikliklerinin iki grup partiden oluşan alternatif koalisyonlarca şekillendirilmesi yönünden iki-parti sistemlerini andırdığını belirtmektedir. Öte yandan, Duverger'in Fransız Üçüncü Cumhuriyeti'ndeki hükümet kuruluşları ile ilgili gözlemleri, Sartori'nin aşırı çok-parti sistemleri üzerindeki görüşlerine benzemektedir. Örneğin, Duverger'e göre,

(11) Bkz., Duverger, Siyasi Partiler, s.433-440.

TABLO 2 : 1

Sartori'nin Sınıflandırmasına Göre
Çoğulcu Demokrasilerdeki Parti Sistemi Türleri ve Koalisyon Hükümetleri

Parti Sistemi	Hükümete Katılma Potansiyeline Sahip Parti Sayısı	İdeolojik Kutuplaşma Derecesi	Kutup Sayısı	Koalisyon Alternatifleri	Koalisyon Hükümetlerinin Devamlılık Derecesi
İki-Parti	2	Az	2	-	-
İlımlı Çok-Parti	3-5	Az	2	Merkez-Sol Merkez-Sağ	Orta
Aşırı Çok-Parti	5'den fazla	Çok	3 veya daha fazla	Merkez	Az

Üçüncü Cumhuriyet'te hükümetler siyasal konumları ortanın solunda ve sağında bulunan iki grup parti yerine merkez partileri tarafından oluşturulmuş ve aşırı uçlardaki partiler genellikle merkez partilerince kurulan koalisyon hükümetlerine katılamamıştır.

Çağdaş Batı Avrupa demokrasilerindeki koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri incelendiğinde, Sartori'nin görüşlerinin genellikle geçerli olduğu görülmektedir. Tablo 2:2'den anlaşılabileceği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lerin başlarına kadar olan sürede ılımlı çok-parti sistemlerinin bulunduğu ülkelerde (Belçika, Danimarka, Federal Almanya, Hollanda, İsveç, Norveç) koalisyon ortaklıkları genellikle siyasal konumları merkezin sağında ve solunda olan iki parti grubu tarafından kurulma eğilimi göstermiştir(12). Bu tür ikili bloklaşmanın en kesin örneklerine İsveç ve Norveç'de rastlanılmaktadır(13). Her iki ülkede de ko-

(12) Bkz., Abram De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations (Amsterdam: Elsevier, 1973), s.205-226 ve 254-283; H.Daalder, "Cabinets and Party Systems in Ten Smaller European Democracies" Acta Politica 6 (1971), s.282-303; ve S.Henig ve J.Pinder (der.), European Political Parties (London: George Allen and Unwin, 1969).

(13) Bkz., O.Ruin, "Patterns of Government Composition in Multiparty Systems: The Case of Sweden" Ruin (der.), Scandinavian Political Studies 4 (Oslo: Universitets Forlaget, 1969), s.30-57; ve Sven

TABLO 2:2

Batı Avrupa Demokrasilerinde Parti Sistemlerinin ve Koalisyon Hükümetlerinin Nitelikleri

	Parti Sistemi	Hükümete Katılma Potansiyeline Sahip Parti Sayısı	İdeolojik Kutuplaşma Derecesi	Azınlık Hükümeti Olasılığı	Koalisyon Alternatifleri	Parti İttifakları
Avusturya (1945-1966)	İki-Parti	2	Az	Az	Büyük Koalisyon	Sosyalist+Halk
Belçika (1947-1974)	İlımlı Çok-Parti	3	Az	Az	Merkez-Sağ Merkez-Sol	Katolik+Liberal Katolik+Sosyalist
Danimarka (1947-1971)	İlımlı Çok-Parti	4-5	Az / Orta	Yüksek	Merkez-Sol Merkez-Sağ Sol	Sosyal Dem.+Radikal Radikal+Liberal+Muhafazakâr Sosyal Dem.+Sosyalist
F.Almanya (1949-1973)	İlımlı Çok-Parti	3	Az	Az	Merkez-Sağ Büyük Koalisyon Merkez-Sol	Hristiyan Dem.+Hür Dem. Hristiyan Dem.+Sosyal Dem. Sosyal Dem.+Hür Dem.
Finlandiya (1951-1972)	Aşırı Çok-Parti	6-7	Yüksek	Yüksek	Merkez Merkez-Sol Merkez-Sağ	Merkez Partisi+Merkez Sağ ve Sol Partiler

	Parti Sistemi	Hükümete Katılma Potansiyeline Sahip Parti Sayısı	İdeolojik Kutuplaşma Derecesi	Azınlık Hükümeti Olasılığı	Koalisyon Alternatifleri.	Parti İttifakları
Fransa (1947-1958)	Aşırı Çok-Parti	6	Yüksek	Yüksek	Merkez	Merkez Partileri+Merkez Sağ ve Sol Partiler
Hollanda (1946-1973)	İlımlı Çok-Parti	5	Az	Az	Merkez-Sağ Merkez-Sol Merkez	Katolik+Merkez Sağ ve Sol Partileri
İtalya (1949-1976)	Aşırı Çok-Parti	6-7	Yüksek	Yüksek	Merkez	Hıristiyan Dem.+Merkez Sağ ve Sol Partileri
İsveç (1948-1975)	İlımlı Çok-Parti	5	Az	Yüksek	Merkez-Sol Merkez-Sağ	Sosyal Dem.+Merkez+Çiftçi+Komünist Merkez+Liberal+Çiftçi+Muhafazakâr
Norveç (1961-1974)	İlımlı Çok-Parti	5	Az	Yüksek	Merkez-Sol Merkez-Sağ	Sosyal Dem.+Sosyalist Halk Liberal+Hıristiyan Halk+Merkez+Muhafazakâr

lisyon alternatiflerini "sosyalist" ve "burjuva" blokları oluşturmakta ve iktidar değişiklikleri bu iki blok arasında gerçekleşmektedir. Öte yandan, Belçika ve Hollanda'daki ılımlı çok-parti sistemlerinde -aşırı çok-parti sistemlerine benzer nitelikte- birer demirbaş koalisyon partisi vardır(14). Bu ülkelerde Katolikler, kurulan hükümetlerin büyük bir çoğunluğunda yer almış ve değişen ortaklık formülleri çerçevesinde uzun süreler iktidarda kalmayı başarmışlardır. Fransız Dördüncü Cumhuriyeti ile çağdaş İtalya ve Finlandiya'da oluşturulan koalisyonların ise Sartori'nin aşırı çok-parti sistemleri için belirttiği biçimde merkez partilerince gerçekleştirildiği ve aşırı uçlardaki partilerin bu koalisyonlara katılamadıkları görülmektedir(15). Değişik parti sistemleri ile parti ortaklıkları arasındaki ilişkileri daha iyi belirleyecek bazı örneklere kısaca

(..) Groennings, E.W.Kelley, Michael Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), s.60-79.

(14) Bkz., D.W.Urwin, "Social Cleavages and Political Parties in Belgium: Problems of Institutionalization" Political Studies 18 (Eylül, 1970), s.320-40; ve Arend Lijphart, The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands (Berkeley: University of California Press, 1975), İkinci Basım.

(15) De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, s.174-192 ve 237-253.

değinelim:

a) Aşırı Çok-Parti Sistemleri ve Koalisyon Hükümetleri: İtalya (1946-1977)

Weimar Almanyası ve Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nin yanısıra aşırı çok-parti sistemlerine özgü nitelikler taşıyan bir diğer örnek olarak çağdaş İtalyan parti sistemini gösterebiliriz(16). İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden günümüze kadar yapılan ve sonuçları Tablo 2:3'de gösterilen sekiz seçimde otuzu aşkın hükümetin iktidara geldiği İtalya'da, koalisyon ortaklıklarının kuruluş biçimlerinin Sartori'nin bu tür parti sistemleri üzerindeki gözlemlerini kanıtlar bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir. İdeolojik kutuplaşmanın yüksek olduğu ve hükümete katılma potansiyeline sahip

(16) İtalyan parti sisteminin gelişimi ve işleyişi için bkz., Samuel H.Barnes, "Italy: Oppositions on Left, Right and Center" Robert Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1966), s.303-331; Giovanni Sartori, "European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism" Joseph LaPalombara ve Myron Weiner (der.), Political Parties and Political Development (Princeton: Princeton Univ. Press, 1966), s.136-176; P.A.Allum, Italy: Republic Without Government? (London: Weiden Feld and Nicholson, 1973); ve G.Galli ve A.Prandi, Patterns of Political Participation in Italy (New Haven: Yale University Press, 1970).

beş partinin yanısıra -Hristiyan Demokrat (DC), Sosyal Demokrat (PSDI), Sosyalist (PSI), Cumhuriyetçi (PRI), ve Liberal (PLI)- kuvvetli bir komünist partisi ile iki küçük aşırı sağ partinin -Monarşist (PDIUM) ve Neo-Faşist (MSI)- yer aldığı İtalyan parlamentosunda Hristiyan Demokratlar koalisyonlarının devamlı ortağı ve değişmez demirbaş partisi olarak kalmıştır.

Tablo 2:4'de gösterildiği gibi, 1945'den 1970'lerin ortalarına kadar olan otuz yıllık süre içinde İtalya'da iktidara gelen bütün koalisyon hükümetleri Hristiyan Demokratlar'ın merkezin sağında ve solundaki diğer dört küçük parti ile işbirliğine girmeleri sonucunda merkez, merkez-sağ ve merkez-sol çerçevesinde kurulmuştur. Siyasal konumları sol ve sağ uçlarda bulunan Komünist, Neo-Faşist ve Monarşist partiler ise, bu süre içinde hiçbir koalisyon ortaklığına katılamıyarak sürekli muhalefette kalmışlardır. Böylece İtalyan aşırı çok-parti sistemindeki hükümet ortaklıkları, Sani'nin deyimi ile(17), her zaman "aynı aile"den olan merkez veya merkeze yakın partileri içermiş, bu ailenin dışın-

(17) Giacomo Sani, "Mass Constraints on Political Realignments: Perceptions of Anti-System Parties in Italy" British Journal of Political Science 6 (Ekim, 1975), s.8.

TABLO 2 : 3

İtalya'da Partilerin Genel Seçimlerde Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Parlamento Koltuk Sayısı, 1946-1976

	1 9 4 6		1 9 4 8		1 9 5 3		1 9 5 8		1 9 6 3		1 9 6 8		1 9 7 2		1 9 7 6	
	%		%		%		%		%		%		%		%	
Komünist	18.9	104	{31.0	183}	22.6	143	22.7	140	25.3	166	26.9	177	27.2	179	34.5	228
Sosyalist	20.7	115			12.7	75	14.2	84	13.8	87	} 14.5	91	9.6	61	9.6	57
Sosyal Dem.	-	-	7.1	33	4.5	19	4.5	23	6.1	33			5.1	29	3.4	15
Cumhuriyetçi	4.4	23	2.5	9	1.6	5	1.4	6	1.4	6	2.0	9	2.9	15	3.1	14
Hıristi.Dem.	35.2	207	48.5	304	40.1	263	42.4	273	38.3	260	39.1	266	38.8	266	38.7	262
Liberal	6.8	41	3.8	19	3.0	13	3.5	14	7.0	39	5.8	31	3.9	20	1.3	5
Monarşist	2.8	16	2.8	14	6.9	40	4.8	25	1.8	8	1.3	6	-	-	-	-
Neo-Faşist	-	-	2.0	6	5.8	29	4.8	25	5.1	27	4.5	23	8.7	56	6.1	35
Diğer	11.2	50	2.3	6	2.8	3	1.7	6	1.2	4	5.9	3	3.8	4	2.3	9
T O P L A M		556		574		590		596		630		630		630		630

Kaynak: G.Sartori, Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976), J.LaPalombara, "Italian Elections as Hobson's Choice" H.R.Penniman (der.), Italy at the Polls (Washington D.C. American Enterprise Institute, 1977), s.42.

TABLO 2:4

İtalya'da Kurulan Koalisyon Hükümetleri, 1948 - 1976

B a ş b a k a n	Kuruluş Yılı	İktidar Süresi (Ay Olarak)	Koalisyona Katılan Partiler	Koalisyonu Dışardan Destekliyen Partiler	Koalisyon Tipi
De Gasperi V	1948	19	DC, PS LI, PRI, PLI	-	Merkez
De Gasperi VI	1950	17	DC, PS LI, PRI, PLI	-	Merkez
De Gasperi VII	1951	22	DC, PRI	PSDI, PLI	Merkez
De Gasperi VIII	1953	(12 Gün)	DC	PRI	Merkez
Pella	1953	4	DC	PRI, PLI, MON	Merkez-Sağ
Fanfani I	1954	(12 Gün)	DC	-	Merkez
Scelba	1954	16	DC, PSDI, PLI	PRI	Merkez
Segni	1955	22	DC, PSDI, PLI	PRI	Merkez
Zoli	1957	13	DC	MON, MSI	Merkez-Sağ
Fanfani II	1958	6	DC, PSDI	PRI	Merkez
Segni II	1959	12	DC	PLI, MON, MSI	Merkez-Sağ
Tanbroni	1960	3	DC	PLI, MON, MSI	Merkez-Sağ
Fanfani III	1960	18	DC	PRI, PSDI	Merkez-Sol
Fanfani IV	1962	14	DC, PSDI, PRI	-	Merkez-Sol
Leone I	1963	4	DC	-	Merkez-Sol
Moro I	1963	6	DC, PSI, PSDI, PRI	-	Merkez-Sol
Moro II	1964	17	DC, PSI, PSDI, PRI	-	Merkez-Sol
Moro III	1966	27	DC, PSI, PSDI, PRI	-	Merkez-Sol
Leone II	1968	4	DC	PRI, PSDI, PSI	Merkez-Sol
Rumor I	1968	6	DC, PRI, PSDI, PSI	-	Merkez-Sol
Rumor II	1969	6	DC	PRI, PSDI, PSI	Merkez-Sol
Rumor III	1970	3	DC, PRI, PSDI, PSI	-	Merkez-Sol
Colombo	1970	17	DC, PRI, PSDI, PSI	-	Merkez-Sol
Andreotti I	1972	(11 Gün)	DC	PRI, PSDI, PLI	Merkez

B a ş b a k a n	Kuruluş Yılı	İktidar Süresi (Ay Olarak)	Koalisyonu Katılan Partiler	Koalisyonu Dışardan Destekliyen Partiler	Koalisyon Tipi
Andreotti II	1972	11	DC, PSDI, PLI	PRI	Merkez
Rumor IV	1973	9	DC, PRI, PSDI, PSI	-	Merkez-Sol
Rumor V	1974	9	DC, PSDI, PSI	PRI	Merkez-Sol
Moro IV	1974	14	DC, PRI	PSDI, PSI	Merkez-Sol
Moro V	1976	3	DC	-	Merkez
Andreotti III	1976		DC	PCI, PSDI	Merkez-Sol

Kısaltmalar:

DC (Democrazia Cristiana) Hristiyan Demokrat Partisi
 PSI (Partito Socialista Italiano) Sosyalist Partisi
 PSDI (Partito Socialista Democratico Italiano) Sosyal Demokrat Partisi
 PRI (Partito Repubblicano Italiano) Cumhuriyetçi Parti
 PLI (Partito Liberale Italiano) Liberal Parti
 MSI (Movimento Sociale Italiano) Sosyal Hareket Partisi
 MON (Partito Nazionale Monarchico) Kraliyetçi Parti
 PCI (Partito Comunista Italiano) Komünist Partisi

Kaynak: Giacomo Sani, "Mass Constraints on Political Realignments: Perceptions of Anti-System Parties in Italy" British Journal of Political Science 6 (Ekim 1976), s.6-7, P.A.Allum, Italy-Republic Without Government? (London: Weiderfeld and Nicholson, 1973), s.118.

daki partilerin iktidara gelmeleri ise olanaksız olmuştur(18).

İtalya'daki koalisyonlarla ilgili olarak üç noktanın daha belirtilmesi gereklidir. Bunlardan ilki, iktidara gelen hükümetlerin genellikle çok kısa ömürlü olmasına karşın bu hükümetlerin hep Hristiyan Demokratlar tarafından aynı partiler grubu çerçevesi içinde kurulması sonucu kabinedeki önemli bakanlıkların çoğu kez aynı kişilere verilmesidir. Örneğin, çoğunluk partisi hükümetlerinin uzun süre iktidarda kaldıkları ancak başbakanların bakanlarını zaman zaman değiştirme eğilimini gösterdikleri İngiltere ile karşılaştırıldığında, İtalya'daki "bakanlık istikrarı"nın aynı düzeyde olduğu ortaya çıkmaktadır(19). İkinci nokta, 1947-1960

(18) Aşırı çok-parti kategorisine giren Weimar Almanya'sı ve Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'ndeki koalisyonların kuruluş ve işleyişlerinin İtalya örneğine birçok yönden benzediği görülmektedir. İtalya'da olduğu gibi, bu ülkelerde de koalisyonlar merkez veya merkeze yakın partilerce kurulmuş; bu grubun dışında ve aşırı uçlarda bulunan partiler iktidara gelememişler ve hükümetler sık sık iktidardan düşürülmüşlerdir. Ancak, Almanya ve Fransa'da, İtalyan Hristiyan Demokrat Partisi gibi, koalisyonların hakim ve değişmez tek bir partisine rastlanılmamaktadır. Bkz., De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, 161-192.

(19) Allum, Italy: Republic Without Government? s.119-120.

yılları arasında hükümetlerin merkez ve merkez-sağ koalisyonlarınca oluşturulmalarına karşılık, 1960'dan sonra parti sisteminde görülen sola kaymanın sonucunda hükümetlerin merkez-sol formülü çerçevesinde kurulmaya başlamış olmasıdır. Üçüncü nokta ise Komünist Partisi'nin durumu ile ilgilidir. Komünistler, son yıllarda sistem karşısı görüntülerini ortadan kaldırmak amacı ile çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ve bu yönde önemli sayılabilecek strateji değişikliklerine yönelmişlerdir. Aynı zamanda, partinin oylarındaki artış Komünistlerin koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri üzerinde söz sahibi olacak bir duruma gelmelerini sağlamıştır. Nitekim, 1976 seçimlerinden sonra iktidara azınlık hükümeti kurarak gelen Hristiyan Demokratlar, Komünistlerin dolaylı bir şekilde kendilerini desteklemeleri sonucunda işbaşında kalabilmişlerdir.

b) İlımlı Çok-Parti Sistemleri ve Koalisyon Hükümetleri: Belçika (1947-1974)

İdeolojik kutuplaşma derecesi ve hükümete katılabilme potansiyeline sahip parti sayısı bakımından Sartori'nin sınıflandırmasındaki ılımlı çok-parti kategorisine giren Belçika'da 1947-1974 yılları arasında yapılan ve sonuçları Tablo 2:5'de gösterilen seçimlerde

iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin başlıca özelliklerini şöyle belirtebiliriz(20): 1) Koalisyon hükümetleri parti sisteminin iki büyük partisini oluşturan Katolikler (Parti Social Chrétien) ve Sosyalistlerle (Parti Socialiste Belge) küçük bir parti olan Liberaler (Parti pour la Liberté et le Progrés) tarafından değişen ortaklık formüllerine göre kurulmuştur (Bkz., Tablo 2:6). 2) Bu ortaklık formüllerinden güven oyu alabilecek üç alternatif koalisyon türü -Katolik+Liberal, Katolik+Sosyalist, Sosyalist+Liberal- arasında en sık başvurulmaları, sistemin iki ana kutbu etrafında oluşan merkez-sağ (Katolik+Liberal) ve merkez-sol (Katolik+Sosyalist) koalisyonları olmuştur. 3) İktidarın el değiştirmesi, iki-parti sistemlerine benzer bir biçimde, bu iki alternatif koalisyon arasında gerçekleştirilmiştir. 1973'de, her üç partinin de katıldıkları ve anayasal reformların parlamentodan geçmesini sağlamak amacı ile kurulmuş olan koalisyon hükümeti iktidarda

(20) Belçika parti sistemi ve koalisyon hükümetleri için bkz., Val A.Lorwin, "Belgium: Religion, Class, and Language in National Politics" Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.147-187; S.Henig ve J.Pinder (der.), European Political Parties (London: Allen and Unwin, 1969), s.69-85; G.L.Weil, The Benelux Nations: The Politics of Small-Country Democracies (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), s.98-113; ve Urwin, "Social Cleavages and Political Parties in Belgium: Problems of Institutionalization".

TABLO 2 : 5

Belçika'da Partilerin Genel Seçimlerde Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Parlamento Koltuk Sayısı, 1946-74

	1946		1949		1950		1954		1958		1961		1965		1968		1971		1974	
	%		%		%		%		%		%		%		%		%		%	
Sosyalist	32.6	69	29.8	66	35.6	77	38.6	86	37.1	84	36.7	84	28.3	64	28.0	59	27.3	61	26.7	59
Katolik	42.5	92	43.6	105	47.7	108	41.1	95	46.5	104	41.5	96	34.5	77	31.8	69	30.0	67	32.3	72
Liberal	9.5	17	15.3	29	12.0	20	13.0	25	11.8	21	12.3	20	21.6	48	20.9	47	16.7	34	15.2	30
Komünist	12.7	23	7.5	12	4.7	7	3.6	4	1.9	2	3.1	5	4.6	6	3.3	5	3.1	5	3.2	4
Flamen Milliyet- çileri	-	-	2.1	-	-	-	2.2	-	2.0	-	3.5	-	6.8	12	9.8	20	11.1	21	10.2	22
Diğer	2.7	1	1.9	-	0.1	-	1.5	-	0.7	-	2.9	-	4.2	5	8.2	11	11.6	24	11.5	25
TOPLAM		202		212		212		212		212		212		212		212		212		212

Kaynak: S.Henig ve J.Pinder (der.), European Political Parties (London: Allen, Unwin, 1969), 93-94; K.Hill, "Belgium: Political Change in a Segmented Society" R.Rose (der.), Electoral Behavior (New York, Free Press, 1974), s.101; The Europa Year Book 1975: A World Survey (London: Europa Publications, 1975), s.500.

TABLO 2:6

Belçika'da Kurulan Koalisyon Hükümetleri
1947-1974

Başbakan	Kuruluş Yılı	İktidar Süresi (Ay Olarak)	Koalisyona Katılan Partiler	Koalisyon Tipi
Spaak	1947	29	Sosyalist+Katolik	Merkez-Sol
Eyskens I	1949	10	Katolik+Liberal	Merkez-Sağ
Duvieusart	1950	2	Katolik	-
Pholien	1950	16	Katolik	-
Van Houtte	1952	27	Katolik	-
Van Acker	1954	51	Sosyalist+Liberal	Merkez
Eyskens II	1958	4	Katolik (azınlık)	-
Eyskens III	1958	30	Katolik+Liberal	Merkez-Sağ
Lefevre	1961	51	Katolik+Sosyalist	Merkez-Sol
Harmel	1965	8	Katolik+Sosyalist	Merkez-Sol
Vanden Boeynants	1966	23	Katolik+Liberal	Merkez-Sağ
Eyskens	1968	41	Katolik+Sosyalist	Merkez-Sol
Eyskens	1971	10	Katolik+Sosyalist	Merkez-Sol
Eyskens	1973	12	Katolik+Sosyalist+ Liberal	Merkez
Tindemans	1974		Katolik+Liberal	Merkez-Sağ

Kaynak: George L.Weil, The Benelux Nations: The Politics of Small Country Democracies (New York: Holt, Rinehart and Winston 1970), s.113, Giovanni Sartori, Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976), s.184.

ancak bir yıl kadar kalabilmiştir. 4) Parlamentoda en fazla sayıda koltuğa sahip oluşu ve siyasal konumunun merkez-sağ ile merkez-sol'daki iki parti arasında bulunuşu, Katolik Partisi'ni Belçika'daki koalisyon hükümetlerinin değişmez ortağı durumuna getirmiş ve 1947-1974 döneminde Katolikler yalnızca 1954-1958 yıllarındaki koalisyon hükümetlerinin dışında kalmışlardır.

5) Bu süre içinde, hükümetler iktidarda ortalama olarak yirmiiki ay kadar kalmışlardır. Aslında iktidarda çok az kalmış olan üç kabine (Duvieusart, Eyskens II ve Harmel) dışında, diğer koalisyon ortaklıklarının ortalama iktidar süreleri yirmisekiz ay'a yaklaşmıştır. Bunlar arasında iki tanesi (Van Acker ve Lefevre) dört yıl kadar iktidarda kalmayı başarmışlardır. Böylece, Belçika'daki koalisyon hükümetlerinin İtalya'dakilerden çok daha uzun ömürlü olma eğilimini taşıdıkları görülmektedir.

c) İki-Parti Sistemleri ve Büyük Koalisyonlar:

Avusturya (1946-1966)

İki-parti sistemlerinde koalisyon hükümetlerinin kurulma olasılığı var mıdır? Sartori, önerdiği sınıflandırmada böyle bir olasılığın bulunmadığına işaret etmektedir. Sartori'ye göre- iki-parti sistemlerinin

ayırıcı özelliklerinden biri hükümetin parlamentodaki koltukların çoğunluğunu kazanmış olan parti tarafından kurulmasıdır(21). İngiltere, Avustralya veya Yeni Zelanda gibi ülkelerdeki iki-parti sistemleri, Sartori'nin bu görüşünü destekliyecek biçimde çoğunluk partisi hükümetlerinin kurulmasına yol açmaktadır.

Ancak, bazı siyaset bilimcilerince "iki-buçuk" diye tanımlanan(22) ve iki büyük partinin seçimlerde kazandıkları oyların toplam oyların yüzde 90'ını oluşturduğu, ancak bu partilerden birisinin parlamentoda salt çoğunluğu sağlayamadığı parti sistemlerinde zaman zaman, iki büyük partinin kurdukları "Büyük Koalisyon" olgusuna rastlanılmaktadır. 1946 yılında Avusturya'da Halk Partisi (Oesterreichische Volkspartei) ile Sosyalist Partisi (Sozialistische Partei Oesterreichs) arasında kurulan ve yirmi yıl kadar iktidarda kalarak 1966'da bozulan ortaklık bu tür bir koalisyon hükümetinin en önemli örneklerinden biridir. Tablo 2:7'den görüleceği gibi, bu dönemde, iki büyük partinin aldıkları

(21) Sartori, "The Typology of Party Systems: Proposals for Improvement", s.331.

(22) Bkz., J.Blondel, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", Canadian Journal of Political Science I (Haziran, 1968).

TABLO 2:7

Avusturya'da Partilerin

Genel Seçimlerde Kazandıkları Oy Yüzdesi ve Parlamento Koltuk Sayısı, 1945-1966

	<u>1 9 4 5</u>		<u>1 9 4 9</u>		<u>1 9 5 3</u>		<u>1 9 5 5</u>		<u>1 9 5 9</u>		<u>1 9 6 2</u>		<u>1 9 6 6</u>	
	<u>%</u>		<u>%</u>		<u>%</u>		<u>%</u>		<u>%</u>		<u>%</u>		<u>%</u>	
Halk	49.8	85	44.0	77	41.3	74	46.0	82	44.2	79	45.4	81	48.4	85
Sosyalist	44.6	76	38.7	67	42.1	73	43.0	74	44.8	78	44.0	76	42.6	74
Hürriyet	-	-	11.7	16	10.9	14	6.5	6	7.7	8	7.1	8	5.3	6
Komünist	5.4	4	5.1	5	5.3	4	4.4	3	3.3	-	3.0	-	0.4	-
Diğer	0.2	-	0.5	-	0.4	-	0.1	-	0.1	-	0.5	-	3.3	-
TOPLAM		165		165		165		165		165		165		165

Kaynak: S.Henig ve J.Pinder (der.), European Political Parties (London: George Allen Unwin, 1969), s.301.

oyların toplam oylara oranı ortalama olarak yüzde 89 olmasına karşın yapılan beş genel seçimde iki partiden hiçbirisi tek başına iktidara gelecek sayıda koltuk kazanamamış ve küçük partilerle ortaklık oluşturmaktansa kendi aralarında işbirliğine girmeyi tercih etmişlerdir.

Secher, Engelmann ve Stiefbold(23) gibi yazarların belirttikleri gibi, Avusturya'da Halk Partisi ile Sosyalistlerin koalisyon ortaklığına girerek siyasal iktidar üzerinde bir tür kartel kurmuş olmalarının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında başlıcalarının Birinci Cumhuriyet yıllarında görülen iki blok (Sosyalist ve Katolik) arasındaki kutuplaşmanın ve siyasal çatışmaların yeniden ortaya çıkmasını önlemek; yabancı kuvvetlerin işgali altında bulunan bir ülkede ulusal bütünlüğü korumak; ve savaşın yarattığı büyük sosyal ve ekonomik sorunları çözümleyebilecek kuvvetli bir hükümetin iktidarda olmasını sağlamak olduğu görülmektedir.

(23) Herbert P.Secher, "Coalition Government in Austria" K.Shell (der.), The Democratic Political Process (Waltham, Mass: Ginn and Co., 1969), s.425-439; Frederik C.Engelmann, "Austria: The Pooling of Opposition" Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.260-283; ve Rodney P.Stiefbold, "Segmented Pluralism and Consociational Democracy in Austria: Problems of Political Stability and Change" Martin O.Heisler (der.), Politics in Europe (New York: David McKay 1974), 117-177.

Siyasal gözlemcilere göre, Avusturya'da yirmi yıl süre ile devam ettirilen Büyük Koalisyon'un, bu amaçların elde edilmesine önemli bir katkısı olmuştur. Ancak, bu formülün uygulanması sonucunda ortaya çıkan siyasal kartel olgusu, iki-parti sistemlerine özgü hükümet-muhalefet ilişkilerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Parlamentoda çok az sayıda koltuğa sahip olan iki küçük parti -Hürriyet Partisi ve Komünist Partisi- etkili bir muhalefet oluşturamadıkları için hükümetin icraatının muhalefet partileri tarafından denetlenme olanağı kısıtlanmış ve bu işlevin hükümeti oluşturan partilerce yerine getirilmesi zorunlu olmuştur. Böylece koalisyonun iki ortağı, kendi yönetimleri altında bulunmayan bakanlıkların icraatlarına ilişkin konularda, zaman zaman birbirlerine karşı oldukça sert bir muhalefet stratejisi uygulamışlardır(24). İki büyük partinin hem hükümet hem de muhalefet rollerini oynamak zorunda kalışları ortaklar arasında bazen ciddi anlaşmazlıklara yol açmışsa da, parti yöneticilerinin aşırı davranışlardan kaçınmaları ve partilerin koalisyon protokollerine bağlı kalmaya çalışmaları, Sosyalist ve Halk Partileri arasındaki işbirliğinin devamlılığını uzun süre

(24) Engelmann, "Austria: The Pooling of Opposition", s.270-277.

korumasını sağlamıştır(25).

II. Parti Yöneticilerinin Koalisyon Stratejileri

Yukarıdaki açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi, parlamenter demokratik rejimlerde parti sistemlerinin nitelikleri ile koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri arasında kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak, çok-parti sistemlerinde iktidara gelen koalisyonların çeşitliliği dikkate alınacak olursa, koalisyon hükümetlerinin oluşturulmasında parti yöneticilerinin izledikleri stratejilerin de önemli bir rol oynadığı

-
- (25) Batı Almanya'da 1966-1969 yılları arasında iktidarda bulunan Hristiyan Demokrat - Sosyal Demokrat hükümeti "Büyük Koalisyon" olgusu için verilebilecek ikinci bir örnektir. Batı Almanya'daki Büyük Koalisyon, Avusturya'da olduğu gibi olağanüstü siyasal ve sosyo-ekonomik koşullar nedeni ile değil, fakat parlamentoda bulunan üç partinin izledikleri karmaşık stratejiler sonucunda oluşturulmuştur. Bundestag'daki 496 koltuktan 447'sine sahip olan iki büyük partinin ortaklığı sırasında muhalefet görevi, Hür Demokratlar'dan (FDP) çok, ortakların kendi içlerinden oluşan hizip ve gruplarca yerine getirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Gerhard Lehmbruch, "The Ambiguous Coalition in West Germany", Mattei Dogan ve Richard Rose (der.), European Politics: A Reader (Boston: Little Brown, 1971), s.549-563; Peter H.Merkel, "Coalition Politics in West Germany" Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.34-39; ve Otto Kirchheimer, "Germany: The Vanishing Opposition" R.Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale Univ.Press, 1966), s.237-259.

ortaya çıkar(26). Parti yöneticilerinin, partilerine koalisyon ortağı ya da ortakları ararken hangi faktörlere öncelik tanıdıklarının bilinmesi, hem koalisyon kuruluş süreçlerinin daha iyi anlaşılması hem de koalisyon alternatifleri arasında kuvvetli olanların öngörülmesi açısından yararlı olacaktır. Ancak, bu konuda siyaset bilimcilerince yapılan çalışmalardan henüz kesin sonuçlar alındığı söylenemez. Parti yöneticilerinin izledikleri koalisyon stratejilerinin nitelikleri konusunda öne sürülen görüşler birbirinden oldukça farklı iki varsayıma dayanmaktadır. Bir kısım bilim adamı, koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimlerini belirleyen en önemli etkenin koalisyonu oluşturan partilerin parlamentoda sahip bulundukları çoğunluğun büyüklüğü olduğunu öne sürerken, bazı siyaset bilimcileri de parti yöneticilerinin öncelikle kendi partilerinin siyasal konumlarına en yakın buldukları diğer partilerle koalisyon ortaklığına girmeye önem verdikleri görüşünü paylaşmaktadırlar. Aşağıda, bu iki farklı yaklaşım üzerinde duracağız.

(26) Bruce Bueno De Mesquito, "Need for Achievement and Competitiveness as Determinants of Political Party Success in Elections and Coalitions" American Political Science Review 67 (Eylül, 1974), s.1207-1220.

a) Koalisyon Hükümetlerinin Kuruluşunda "Büyük-
lük İlkesi"nin Önemi

İki ya da daha çok sayıda partinin işbirliği sonucu kurulan koalisyon hükümetleri, ortakların parlamentoda sahip oldukları çoğunluk yönünden başlıca üç gruba ayrılabilir: (1) Parlamentodaki üye sayısı toplamı güven oyu için gerekli çoğunluğu en az aşan koalisyonlar (minimum-winning coalitions); (2) parlamentodaki üye sayısı, çoğunluğun sağlanması için yeterli sayının çok üstünde olan koalisyon hükümetleri (oversized or greater-than-minimum-winning coalitions); ve (3) parlamento çoğunluğu için gerekli sayıda üyenin bulunmadığı ve birden fazla partiden oluşan azınlık hükümetleri (undersized or less-than-minimum-winning coalitions)(27).

Bazı siyaset bilimcilerine göre, kendilerine ortak arıyan parti yöneticilerinin koalisyon stratejilerini belirleyen en önemli etken, kurulacak koalisyon hükümetinin büyüklüğüdür(28). Bu görüşü savunanlar, bü-

(27) Lawrence C.Dodd, Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton Univ.Press, 1976), s.17-18.

(28) Bkz., William H.Riker, The Theory of Political Coalitions (New Haven: Yale University Press, 1962); Michael A.Leiserson, Coalitions in Politics: A Theoretical and Empirical Study, (Yayınlanmamış doktora tezi, Yale Üniversitesi, 1966;)

yüklük faktörünün partiler için başlıca iki nedenden önem taşıdığını belirtmektedirler. Bunlardan birincisi, koalisyona katılan partilerin sayısı arttıkça, ortak partilerin hem hükümet politikalarını etkileyebilme olanakları hem de bakanlıkların ve iktidar nimetlerinin paylaştırılmasında hisselerine düşen kazançların azalacağıdır. İkinci neden ise, koalisyon hükümetinde yer alan partilerin sayısı çoğaldıkça, iktidar ortakları arasında anlaşmazlık çıkması olasılığının artabileceğidir. Bu nedenlerle parti yöneticileri diğer partilerle koalisyon pazarlık ve görüşmelerini sürdürürlerken, herşeyden önce kurulacak koalisyon hükümetine parlamentodan güven oyu alınabilmesi için gerekli olan sayıdan fazla partinin katılmamasına ve oluşturulacak koalisyonun "en az büyüklük" niteliğini taşımasına dikkat ederler.

Bu görüşü paylaşan siyaset bilimcilerinin genellikle kuramsal çalışmalara yöneldikleri ve parti yöneticilerinin stratejilerini "oyun kuramı" (game theory)

(...) William Gamson, "A Theory of Coalition Formation", American Sociological Review 26 (Haziran, 1961), s.373-382; Kenneth A. Sheple, "On the Size of Winning Coalitions", American Political Science Review 68 (Haziran, 1974), s.505-518; ve B. Hinckley, "Coalitions in Congress: Size in a Series of Games", American Political Quarterly (Temmuz, 1973), s.339-359.

sahasında geliştirilen matematiksel yöntemlerle açıklamaya önem verdikleri görülmektedir(29). Von Neumann ve Morgenstern tarafından "değişik strateji alternatiflerinin bulunduğu durumlarda, optimal stratejinin saptanılabilmesi"(30) amacı ile geliştirilen oyun kuramını, koalisyon ortaklıklarının kuruluş biçimlerini çözümlenebilmek için ilk kez kullanan Amerikalı siyaset bilimcisi Riker'dir. Riker bu konuda şu hipotezi öne sürmüştür(31): "n-sayıda oyuncunun katıldığı sıfır-toplamlı oyunlarda, eğer oyuncular eksiksiz bilgiye sahip iseler ve rasyonel davranırlarsa, sonuçta en az büyüklükteki koalisyonlar gerçekleşir." Parti yöneticilerinin uyguladıkları stratejiler açısından yazarın önerdiği hipotezin anlamı açıktır: Sosyal yaşantıda görülen tüm ortaklıklarda olduğu gibi, parlamenter demokrasilerde parti yarışmasının "sıfır-toplamlı oyun" koşulları i-

(29) Bu yaklaşımın faydalı bir çözümlemesi için bkz., Michael Leiserson, "Game Theory and the Study of Coalition Behavior", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.255-272.

(30) Oskar Morgenstern, "Game Theory", International Encyclopedia of Social Sciences (New York: Mac Millan, 1968) 6, s.62. Oyun kuramı için ayrıca bkz., John von Neumann ve Oskar Morgenstern, Theory of Games and Economic Behavior (New York: Wiley, 1964), Üçüncü basım.

(31) Riker, The Theory of Political Coalitions, s.32.

ğinde yapıldığı ve parti yöneticilerinin diğer partilerin parlamento gruplarına ilişkin kesin bilgi edinebilecekleri varsayımları altında oluşturulacak koalisyon hükümetleri de en az büyüklükte gerçekleşir. Yazar bu koşulların bulunmadığı ve özellikle partilerin parlamento gruplarının tutarlığı konusunda kesin bilgi sahibi olamadıkları bir parlamenter ortamda kurulan koalisyonların en azdan biraz daha büyük olabileceğine işaret etmektedir(32). Çünkü böyle bir parlamenter ortamda, parti yöneticileri katıldıkları koalisyon hükümetinin koalisyonda yer alan diğer ortak partilerin milletvekilleri tarafından ne ölçüde destekleneceğini önceden bilmekte zorluk çekecekler ve bu konudaki belirsizliklere karşı önlem olarak koalisyon hükümetinin parlamentodaki çoğunluğunun en az'dan biraz daha fazla büyüklükte olmasına çalışacaklardır.

Riker'in "büyüklük ilkesi" (size principle) diye tanımladığı hipotezini daha iyi açıklayabilmek için şöyle bir örnek verebiliriz: Güven oylaması için salt çoğunluk ilkesinin uygulandığı yüz kişilik bir parlamentoyu ele alalım. Dört partinin milletvekillerinden oluşan bu parlamentoda, milletvekillerinin partilerara-

(32) Ibid., s.77.

sındaki dağılımın aşağıda gösterilen şekilde olduğunu varsayalım:

A partisi	40 milletvekili
B partisi	31 milletvekili
C partisi	20 milletvekili
D partisi	9 milletvekili

Yalnızca matematiksel olasılıklar yönünden bakıldığında, bu parlamentoda güven oyu alabilecek çeşitli hükümet alternatifleri görülmektedir. Bu değişik alternatifler arasında B ve C partilerinin katılacakları koalisyon, Riker'in hipotezine göre gerçekleşme olasılığı en fazla olanıdır çünkü bu partilerin kuracakları ortaklık parlamentoda güven oyu alabilecek en az sayıda milletvekilini içermektedir.

Koalisyonların kuruluş biçimlerinin çözümlenmesinde oyun kuramı yaklaşımını uygulayan diğer bilim adamları da genellikle Riker'in önerdiği hipotezdeki temel görüşü paylaşmaktadırlar. Örneğin, Gamson da Riker gibi en az büyüklükteki koalisyonlara en yüksek olasılığı tanımaktadır(33). Gamson'a göre, koalisyonlara ka-

(33) Gamson, "A Theory of Coalition Formation", ve "An Experimental Test of a Theory of Coalition Formation", American Sociological Review 26 (Ağustos, 1961), s.564-573.

tilan her ortak, kendi kazançlarını en yüksek düzeye çıkartmaya yönelik davranacaktır. En az büyüklükteki koalisyonlar, ortakların bu amaca ulaşmalarına en çok olanak tanırırlar. Yukarıda verilen örnekte, B ve C partilerinin kurdukları koalisyon matematiksel yönden her iki parti için en kazançlı ortaklık alternatifini oluşturmakta ve bu nedenle en yüksek kurulma olasılığını taşımaktadır.

Leiserson da koalisyonların kuruluşunda büyüklük faktörünün en önemli etken olduğu varsayımından yola çıkmakta ancak Riker ve Gamson'dan biraz farklı bir hipotez öne sürmektedir(34). Leiserson'a göre, Riker'in "büyüklük ilkesi" yalnızca çoğunluğu sağlamaya yeterli parlamenter sayısını dikkate almaktadır. Oysa, parti yöneticileri açısından, koalisyonun parlamentoda sahip olduğu çoğunluğun büyüklüğü kadar, koalisyon hükümetine katılan partilerin sayısı da önemlidir. Az sayıda partinin katıldığı koalisyonlar hükümet ortaklarının arasındaki ilişkileri daha düzenli bir biçimde yürütmelerine olanak tanıyabileceği için, parti yöneticileri

(34) Leiserson, Coalitions in Politics: A Theoretical and Empirical Study, ve "Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games", American Political Science Review, 57 (Eylül, 1968), s.770-787.

"en az sayıda partinin katıldığı en az büyüklük"teki koalisyonları, diğer koalisyon alternatiflerine tercih edeceklerdir. Leiserson'un hipotezinin, Riker'in hipotezinden değişik koalisyonlara en yüksek olasılığı tanıyabileceği aşağıdaki örnekte görülebilir:

A partisi	41 milletvekili
B partisi	8 milletvekili
C partisi	15 milletvekili
D partisi	21 milletvekili
E partisi	7 milletvekili
F partisi	8 milletvekili

Milletvekillерinin partiler arasında bu şekilde dağıldığı bir parlamentoda kurulma olasılığı en yüksek koalisyonları saptamak için Riker'in hipotezi kullanıldığında, C, D, E, F ortaklığının 51 koltuğa sahip olması nedeni ile bu niteliği taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Oysa, Leiserson'un hipotezi, en az sayıda partinin katıldığı en az büyüklükteki koalisyonlara, yani A, C ve A, D ortaklıklarına, en yüksek kurulma olasılığı tanımaktadır.

Dodd'un geniş kapsamlı çalışması ise(35), parla-

(35) Bkz., Dodd, Coalitions in Parliamentary Government.

menter rejimlerde kurulan koalisyonların büyüklüğü ile parti sistemlerinin nitelikleri arasındaki ilişkileri incelemekte ve bu konuda ilginç hipotezleri içermektedir. Dodd'a göre, koalisyon hükümetlerinin kurulması zorunlu olan parlamenter rejimlerde, partiler kendilerine en fazla kazancı sağlayabilmek için, en az büyüklükteki ortaklıklara katılmaya çalışırlar(36). Ancak, partilerin bu stratejiyi başarı ile uygulayabilmeleri, koalisyon pazarlığı yapma isteklerine ve diğer partilerin parlamento gruplarının kuvvet ve tutarlılığı hakkındaki bilgilerinin kesinliğine bağlıdır. Pazarlık yapma isteği yüksek olan ancak ellerinde kesin bilgi bulunmayan partiler, gerekli çoğunluk için yeterli olan ortak sayısını saptayabilmekte güçlük çektiklerinden, aşırı büyüklükte koalisyonlar oluşturma eğilimini gösterirler. Öte yandan, hem partilerin pazarlık yapma isteklerinin az olduğu hem de birbirleri hakkında kısıtlı bilgi edinebildikleri bir parlamenter ortamda, azınlık hükümetlerinin kurulma olasılığı yükselmektedir. Böyle bir ortamda, partilerin pek istekli olmadıkları koalisyonlara katılmaktan çekinmeleri genellikle parlamentoda güven oyu için gerekli çoğunluğu olmayan hükümet formüllerinin belirmesine yol açmaktadır. En az büyüklük-

(36) Ibid., s.35-53.

teki koalisyonlar ise, partilerin koalisyon pazarlığına girmeye istekli oldukları ve diğer partiler hakkında oldukça sağlam bilgilere sahip bulundukları ortamlarda kurulma eğilimi göstermektedirler.

Dodd, koalisyonların büyüklüğü konusunda Riker ve diğer siyaset bilimcilerince önerilen hipotezlerin doğrultusunda geliştirdiği kuramsal çerçevenin parti sistemlerindeki üç değişkenle yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir(37). Bu değişkenler, parti sistemlerine yansıyan sosyal bölünmelerin keskinliği, parlamentoda bulunan partilerin sayısı ve kuvvetleri ve parti sisteminin istikrarıdır. Yazara göre, partilerin koalisyon pazarlığına girme istekleri, genellikle parti sistemini etkileyen sosyal bölünmelerin keskinliğine bağlıdır. Örneğin, sosyal bölünmelerin keskinliği nedeni ile ideolojik kutuplaşma derecesinin yükseldiği parti sistemlerinde, partilerin pazarlığa girme istekleri azalmaktadır. Öte yandan, parlamentodaki partilerin sayısındaki artışlar, partilerin birbirleri hakkında sağlam bilgi edinebilmelerini zorlaştırmaktadır. Nihayet, parti sisteminin istikrarı da -yani parlamentoya giren partilerin bütünlüklerini oldukça uzun bir süre koruyabilmeleri- partilerin koalisyon stratejilerini etkile-

(37) Ibid., s.73-114.

mekte, ve parti sistemleri ne kadar istikrarsız olursa, partilerin birbirleri hakkında bilgi edinebilme olasılıkları o derece kısıtlanmaktadır.

Böylece Dodd, çoğulcu demokratik rejimlerdeki parti sistemlerinin üç değişkeninin koalisyon hükümetlerinin büyüklüklerini önemli ölçüde etkilediğini öne sürmektedir(38). Yazara göre, siyasal kutuplaşma derecesinin yüksek, parti sayısının çok, ve istikrarın az olduğu parti sistemlerinde azınlık hükümetlerinin; siyasal kutuplaşmanın az, parti sayısının çok ve sistemin istikrarsız olduğu parti sistemlerinde aşırı büyüklükteki koalisyon hükümetlerinin; ve siyasal kutuplaşma ile parti sayısı az olan istikrarlı parti sistemlerinde de en az büyüklükteki koalisyon hükümetlerinin kurulma olasılıkları yüksektir.

Koalisyon hükümetlerinin kuruluşunda, parti yöneticilerinin ortaklığın büyüklüğü etkenine öncelik verdiklerini belirleyen bu hipotezler, parlamenter demokrasilerdeki parti davranışlarının gerçeklerine ne ölçüde uymaktadır? Kuşkusuz, değişik büyüklükteki koalisyon hükümetleri arasında en az büyüklükte olan ko-

(38) Ibid., s.68-69.

lasyonların ortak partilere en fazla kazanç sağlama olasılığı taşıyacağı görüşü doğrudur. Ancak, bu konuda öne sürülen hipotezlerin koalisyon ortaklıkları oluşturmaya çalışan partilerin yalnızca kendi kazançlarını en yüksek düzeye çıkartmaya çalışacaklarını varsaymaları, ve partilerin siyasal görüş ve ideolojilerindeki uyumluluk derecesi ile parti sistemi içindeki siyasal konumlarını dikkate almamaları özellikle Batı Avrupa demokrasilerindeki partilerin koalisyonlara yönelik davranışlarının gerçeklerine uymamaktadır(39). Sjablom'un dediği gibi "kuramsal yönden olasılığı yüksek birçok koalisyon hükümetinin kurulabilmesi, siyasal nedenlerle olanaksızdır"(40). Başka bir deyişle, partiler herne kadar en az büyüklükteki koalisyon ortaklıklarından, aşırı büyüklükteki ortaklıklara göre, daha fazla kazanç sağlamak durumunda iseler de, stratejilerini yalnızca bu konuyu dikkate alarak saptadıklarını söylemek olduk-

(39) Büyüklük ilkesi ile ilgili olarak öne sürülen hipotezlerin açıklamalı eleştirileri için bkz., Eric C.Browne, Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, Sage Professional Papers in Comparative Politics (Beverly Hills and London: Sage Publications, 1973); Scott Flanagan, "Theory and Method in the Study of Coalition Formation", Journal of Comparative Administration 5 (Ekim, 1973), 267-314; ve De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, s.49-70.

(40) G.Sjablom, Party Strategies in a Multiparty System (Lund, Sweden: Berlinska Boktryckeriet, 1968), s.269

ça zordur.

Nitekim, Browne tarafından yapılan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar on üç parlamenter demokraside oluşturulan koalisyon hükümetlerini kapsıyan çalışmanın bulguları büyüklük ilkesine uygun olarak geliştirilen hipotezlerin öngörü gücünün (predictive power) çok sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu

TABLO 2:8

Koalisyon Hükümetleri ve Büyüklük İlkesi Hipotezleri

Ülke	Koalisyon Sayısı	Riker-Gamson'un Hipotezine Göre Kurulan Hükümetler	Leiserson'un Hipotezine Göre Kurulan Hükümetler
Avusturya	9	0	9
Belçika	14	3	10
Danimarka	7	0	0
Finlandiya	21	1	1
B.Almanya	7	0	4
İzlanda	11	4	6
İrlanda	2	0	0
İsrail	12	0	3
İtalya	15	0	0
Lüksemburg	11	0	10
Hollanda	11	1	1
Norveç	2	1	0
İsveç	3	0	3
T O P L A M	125	10	47

Kaynak: Eric C.Browne, "Testing Theories of Coalition Formation in the European Context", Comparative Political Studies 3 (Ocak, 1971), s.400.

süre içinde iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin Riker ve Gamson hipotezi yüzde sekizini, Leiserson hipotezi ise yüzde otuzsekizini açıklayabilmektedir. Öte yandan, Dodd hariç, bu konuda kuramsal çalışmalar yapan diğer siyaset bilimcilerinin, oluşturulan koalisyonların parlamentoda güven oyu için yeterli çoğunluğu sağlayacaklarını varsaymaları, Batı Avrupa'nın çok-parti sistemlerinde oldukça yaygın bir şekilde kullanılan azınlık hükümeti formülünü dikkate almamaktadır. Herman ve Pope'un belirttikleri gibi(41), koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri üzerinde öne sürülen hipotezlerdeki bu varsayım siyasal gerçeklerden uzaktır.

b) Koalisyon Hükümetlerinin Kuruluşunda Partilerin Siyasal Görüşleri Arasındaki Uyumluluk

Koalisyon hükümetleri konusunda çalışmalar yapan siyaset bilimcilerinin bir kısmına göre, koalisyon ortaklıkları oluşturmaya çalışan parti yöneticileri için en önemli amaç kendi partilerinin siyasal görüş ve ideolojilerine yakın buldukları diğer parti veya partiler-

(41) V.Herman ve J.Pope, "Minority Governments in Western Democracies", British Journal of Political Science, 3 (1973), s.171.

le ortaklık kurabilmektedir(42). Bu görüşü savunan bilim adamları, başlıca iki neden üzerinde durmaktadırlar. Bunlardan ilki, ortak hükümeti oluşturan partiler arasındaki ideolojik mesafe ne kadar az olursa, hükümet politikalarının hazırlanması ve uygulanması sırasında birbirlerine vermek zorunda kaldıkları ödünlerin o derece sınırlı olacağıdır. Koalisyona katılarak iktidara ortak olmaya çalışan partilerin yöneticileri seçmenlerinden, örgüt üyelerinden ya da kendilerini destekleyen baskı gruplarından gelebilecek tepkileri dikkate alarak, program ve amaçlarından verecekleri ödünleri belirledikçe sınırlı tutmaya çalışacakları için, siyasal görüşleri kendilerine en yakın olan diğer partilerle koalisyona girmeyi tercih edeceklerdir. Ayrıca, bu strateji izlendiğinde, koalisyon hükümeti kurulduktan sonra ortaklar arasında anlaşmazlık çıkması olasılığı, siyasal görüşleri çok farklı olan partilerin oluşturdu-

(42) Bkz., De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, s.80-119 ve "An Empirical Model of Coalition Formation as an N-Person Game of Policy Distance Minimization", Groennings, Kelley, Liersson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.426-444; Robert Axelrod, Conflict of Interest (Chicago: Markham, 1970); 165-185; Browne, Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, s.72-80; Michael Taylor ve Michael Laver, "Government Coalitions in Western Europe", European Journal of Political Research, 1 (1973), s.205-248.

ğu koalisyonlarla karşılaştırıldığında daha az olacaktır.

Koalisyonlara yönelik parti stratejilerinin saptanmasında, partilerin siyasal görüşleri arasındaki uyumluluk faktörüne öncelik verildiği görüşünü savunan siyaset bilimcilerinin üzerinde durdukları ikinci neden, Batı Avrupa demokrasilerinde koalisyon hükümetlerinin merkez, merkez-sol veya merkez-sağ gibi siyasal konum ve ideolojik tutumlarla belirlenen koalisyon formülleri çerçevesinde oluşturulma eğilimini göstermektedir(43). Başka bir deyişle, partilerin koalisyon stratejileri genellikle siyasal ve sosyo-ekonomik bölünmeleri yansıtan ideolojik farklılaşmaların doğrultusunda saptanmaktadır. Geleneksel ideolojik farklılaşmalar ve toplumsal bölünmeler, bazı partilerin birbirleri ile işbirliğine girişebilme olasılığını ortadan kaldırmış, bazı küçük partilerin ise -örneğin, İtalya'da Liberaller ve Cumhuriyetçiler, Finlandiya'da Merkez Partisi (Keskustapvoelue) gibi- pazarlık güçlerini ve hükümete katılma potansiyellerini arttırmıştır(44).

(43) Bkz., Duverger, Siyasi Partiler, s.433-440.

(44) Joseph LaPalombara, Politics Within Nations (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1974), s.514.

Çok-parti sistemlerinde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin bu özelliklerine ağırlık veren siyaset bilimcilerinin, siyasal görüşleri birbirine benzeyen partiler tarafından kurulma olasılığı taşıyan koalisyonlar konusunda öne sürdükleri hipotezlerde bazı farklılıklar görülmektedir. Örneğin, Axelrod'a göre(45), koalisyon ortaklığı sırasında, aralarında anlaşmazlık çıkma olasılığı en az olan partiler, parti sistemi yelpazesi üzerinde siyasal konumları yanyana bulunan partilerdir. Bu nedenle, kendilerine ortak arayan parti yöneticileri, parti sistemi yelpazesi üzerinde siyasal konumları kendi partilerinin her iki yanında olan "komşu" partilerle işbirliğine girmeye çalışırlar(46). Böylece Axelrod, önerdiği "en az büyüklükteki bağlantılı koalisyonlar" (minimal connected winning coalitions) hipotezinde, kurulma olasılığı en yüksek olan koalisyonların, siyasal konumları yanyana bulunan partilerce oluşturulan ve aynı zamanda en az büyüklük niteliğini taşıyanlar olduğunu belirtmektedir. Axelrod'un ortak

(45) Axelrod, Conflict of Interest, s.165-185.

(46) Axelrod bu varsayımını, Downs'un "partiler ortaklık kurarlarken komşuları üzerinden 'ideolojik sıçramalar' yapmazlar" gözlemine dayanarak yaptığı anlaşılmaktadır. Bkz., Anthony Downs, An Economic Theory of Democracy (New York: Harper and Row, 1957), s.122-123.

partilerin siyasal konumları arasındaki ideolojik mesafe etkeninin yanı sıra, en az büyüklük etkeninin de üzerinde durması, çoğunluğu sağlamaya yeterli sayıdan sonra koalisyona katılacak her yeni partinin, ortaklar arasındaki ideolojik mesafenin genişlemesine yol açacağı varsayımından ileri gelmektedir.

Axelrod'un bu konudaki görüşleri, İngiliz siyaset bilimcisi Taylor tarafından büyük ölçüde paylaşılmaktadır(47). Yazara göre, parti yöneticileri partilerinin koalisyon stratejilerini saptarlarken bir yandan ortaklık içindeki ideolojik farklılaşma derecesini azaltmaya, öte yandan da, gerek koalisyon kazançlarının çok sayıda parti arasında paylaşılmasını önlemek, gerekse ortaklar arasında önemli anlaşmazlıkların çıkma olasılığını azaltmak amacıyla, koalisyonların en az büyüklük ilkesi doğrultusunda kurulmasına dikkat ederler. Ancak Taylor'un önerdiği hipotezde, Axelrod'un "bağlantılı koalisyon" koşulu bulunmamakta, ve yazar partiler arasındaki ideolojik mesafenin değişik parti yöneticilerince farklı şekillerde algılanabileceğine işaret etmektedir.

(47) Michael Taylor, "On the Theory of Government Coalition Formation" British Journal of Political Science, 2 (1972), s.361-373, ve Taylor ve Laver, Government Coalitions in Western Europe".

Batı demokrasilerinde oluşturulan koalisyon hükümetleri konusunda en ayrıntılı çalışmalardan birisinin yazarı olan Hollandalı siyaset bilimcisi De Swaan(48), partilerin kendi siyasal görüşlerine yakın buldukları diğer partilerle ortaklığa girmeye çalışacakları ve bu tür koalisyonların, aralarında önemli ideolojik farkların bulunduğu partilerce oluşturulan koalisyonlara göre, daha yüksek kurulma olasılığına sahip bulundukları konusunda Axelrod ve Taylor'un görüşlerini paylaşmaktadır. Ancak De Swaan, parlamenter demokrasilerde iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin çoğu kez güven oyu için yeterli sayıdan fazla parti tarafından kurulmaları nedeni ile Axelrod ve Taylor'un hipotezlerinde yer alan en az büyüklük koşulunun geçerlilik derecesinin sınırlı olduğuna işaret etmektedir.

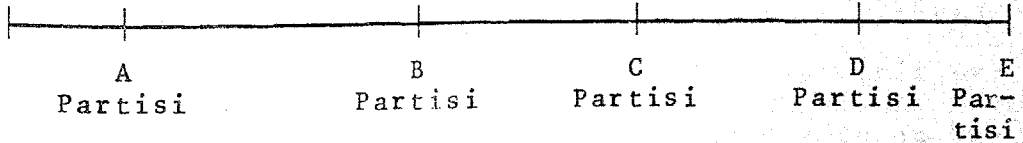
De Swaan, partilerin "kendi sosyo-ekonomik ve siyasal politika tercihlerine en yakın hükümet politikaları oluşturacak koalisyon hükümetlerine"(49) katılmaya çalışacaklarını öne sürmektedir. Kurulan ortaklıkta, benzer politika tercihlerini desteklemeleri koşulu ile, güven oyu alabilecek sayıdan fazla partinin bulunması beklenebilir. Kuşkusuz bu durum, koalisyon kazanç-

(48) Ibid., s.88.

(49) Ibid., s.89-90.

larının gereğinden fazla sayıda parti arasında paylaşılmasına yol açacaktır. Ancak, partiler yönünden asıl önemli olan, bu kazançların niceliğinden çok, hükümetin uygulayacağı politikaların kendi siyasal görüşleri doğrultusunda şekillenebilmesidir.

De Swaan'a göre, bir partinin bu amaca ulaşabilmesi, kendisinin koalisyonun merkezinde bulunduğu bir hükümet ortaklığını oluşturabilmesine bağlıdır(49). Böyle bir koalisyonu oluşturan ve bu koalisyon içinde siyasal konumu merkezde bulunan bir parti, sağında ve solundaki partilerin siyasal tercihlerinin dengelenmesi sonucunda, ortak hükümet politikalarının kendi görüşlerine yakın bir biçimde saptanması olasılığını arttırmış olur. Aşağıdaki örnekte bu tür bir stratejinin niteliği belirlenmektedir:

Partilerin bu şekilde tek boyutlu bir politika tercih çizgisi üzerinde sıralanabileceklerini varsaydığımız bu örnekte, C partisi için en yararlı strateji,

(49) Ibid., s.89-90.

siyasal konumları iki yanında bulunan B ve D partileri ile bir koalisyon oluşturmaktır. Böylece, ortak hükümetin izleyeceği politikaların, B ve D partilerinin politika tercihleri arasında bir denge kurulması zorunlu olduğundan, C partisinin siyasal görüşlerine yakın bulunan bir biçimde oluşturulması beklenilebilir. Ancak De Swaan bu görüşü öne sürerken, B ve D partilerinin aralarında anlaşarak, koalisyon içinde C partisine karşı çıkan bir davranışı benimsemeyeceklerini varsaymaktadır.

De Swaan'a göre, parti yöneticilerinin stratejilerini bu amaçla saptamaya çalışmaları, koalisyon hükümetlerinin çoğu kez en az büyüklük ilkesine uyan bir biçimde kurulma eğilimi taşımamalarının nedenleri hakkında bazı ipuçları vermektedir. Örneğin, koalisyon hükümetine güven oyu için yeterli sayıdan fazla partinin katılması, koalisyonun merkezinde bulunan bir partinin çıkarlarına uygun düşebilir(50). Yukarda verdiğimiz örnekte, siyasal konumu kendi konumunun biraz solunda bulunan C partisi ile ortaklığa giren D partisi, bu koalisyona, yeterli parlamento çoğunluğu için gerekli olmasa bile, siyasal konumu kendisinininkinden daha sağ'da

(50) De Swaan, "An Empirical Model of Coalition Formation as an N-Person Game of Policy Distance Minimization", s.430.

olan E partisinin de katılmasını isteyebilir. Çünkü bu durumda, ortak hükümet tarafından uygulanacak politikaların, D partisinin politika tercihlerine yalnızca D ve C partilerinden oluşan bir hükümetin izleyeceği politikalarından daha yakın olması olasılığı yüksektir.

Koalisyon ortaklıklarının kuruluşuna yönelik parti stratejilerinin saptanmasında, partilerin siyasal görüş ve ideolojileri arasındaki uyumluluk etkenine öncelik verildiğini savunan yazarların, yalnızca koalisyonların büyüklüğü etkenini dikkate alan yazarlara göre daha gerçekçi bir yaklaşım önerdiklerini söyleyebiliriz. Nitekim, gerek Taylor gerekse De Swaan tarafından geliştirilen hipotezlerin öngörü güçleri Riker, Gamson ya da Leiserson'un hipotezlerinden daha yüksektir(51).

Ancak, koalisyon ortağı arayan partilerin her zaman kendi siyasal konumlarına en yakın buldukları partilerle ortaklık kurmaya çalışacakları söylenemez. Örneğin, aralarındaki ideolojik mesafe az olmasına karşın seçmenleri benzer sosyal grup ve sınıflardan oluşan partilerin, zaman zaman seçmenlerini birbirlerine kap-

(51) Bkz., Taylor ve Laver, "Government Coalitions in Western Europe", s.221-228, ve De Swaan, Coalition Theories and Cabinet Formations, s.147-159.

tıracakları kaygısı ile koalisyona girmeye yanaşmadıkları görülmektedir. Özellikle, Komünist, Sosyalist, ve Sosyal Demokrat gibi sol partileri kapsamayı amaçlayan koalisyon projelerinin gerçekleşmediği durumlarda bu tür kaygı ve düşüncelerin parti yöneticilerinin stratejilerini etkilediği belli olmaktadır(52). Aynı zamanda, pek sık rastlanmamakla birlikte, parti sistemi yelpaze- si üzerindeki siyasal konumları hayli farklı hattâ birbirinin karşıtı olan partilerin, ya merkez koalisyonlarını iktidardan düşürmek, ya da Duverger'in deyimi ile "en kötüyü destekleme siyaseti"(53) uygulayarak kendi seçim şanslarını arttırmak amacıyla genellikle kısa süreli ve sınırlı ortaklıklar kurmaları olasılığı vardır.

Koalisyonların oluşturulmasında partiler arasındaki siyasal görüşlerin uyumluluğunun en önemli etken olduğunu varsayan siyaset bilimcilerine yöneltilebilecek bir başka eleştiri de bazı partilerin koalisyon stratejilerini belirli politika tercihlerinden çok pragmatik düşüncelerle ve özellikle iktidarın sağladığı

(52) Sjoblom, Party Strategies in a Multiparty System, s.273.

(53) Duverger, Siyasi Partiler, s.440, ve E.W.Kelley, "Theory and the Study of Coalition Behavior", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.488.

olanaklardan yararlanmak amacı ile saptayabilecekleridir. Örneğin, Hindistan'da yaptığı araştırma sonucunda Bueno De Mesquita, politikacıların koalisyon ortaklıklarına ideolojik nedenlerden çok iktidarın sağladığı "siyasal himaye" (political patronage) olanaklarından yararlanmak için girmeye çalıştıklarını belirtmektedir(54). Brass'ın gene Hindistan üzerinde yaptığı incelemesinin bulguları Bueno De Mesquita'nın gözlemlerini doğrular niteliktedir(55). Her iki yazar da, Hint parti sistemindeki ideolojik farklılaşma boyutunun oldukça belirgin olmasına karşın zaman zaman sol'da bulunan Komünist ve Sosyalistlerin, Jana Sangh ve Akali Dal gibi sağ partilerle eyalet parlamentoları düzeyinde işbirliğine girmelerinde rol oynayan en önemli etkenlerden birinin siyasal himaye mekanizmasının ele geçirilmesi olduğunu belirtmektedirler. Siyasal himaye olgusunun az gelişmiş ülkelerin siyasal yaşantısı içindeki önemi dikkate alınırsa, bu ülkelerin bazılarında -örneğin Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye- iktidara gelen ko-

(54) Bruce Bueno De Mesquita, Strategy, Risk and Personality in Coalition Politics: The Case of India (London: Cambridge University Press, 1975), s.100-103.

(55) Paul R.Brass, "Coalition Politics in North India", American Political Science Review, 62 (Aralık, 1968), s.1174-1191.

alasyon hükümetlerinde siyasal görüşleri birbirine yakın olmayan partilerin bulunması olasılığının, Batı Avrupa demokrasilerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Koalisyon hükümetlerinin kuruluşunda ideolojik uyumluluk etkenine öncelik verileceğini belirten hipotezlere yöneltebilecek son bir eleştiri de, partilerin parti sistemi yelpazesi üzerindeki siyasal konumlarının ve aralarındaki ideolojik mesafenin amprik yöntemlerle saptanılmasında karşılaşılan sorunlarla ilgilidir. Axelrod, Taylor ve De Swaan gibi yazarlar, parlamentoda yer alan partilerin aralarındaki ideolojik mesafenin niteliğini saptayabilmek için, partilerin tek boyutlu bir sağ-sol çizgisine göre sıralanabilecekleri varsayımını yapmakta, ve genellikle partilerin sosyo-ekonomik politika tercihlerinin bu tür bir sıralama için güvenilir bir ölçüt olduğunu belirtmektedirler. Oysa, böyle bir sıralamanın hangi amprik yöntemlerle yapılabileceği konusunda siyaset bilimcileri arasında görüşbirliği yoktur(56). Daha önemlisi, partilerin siya-

(56) Parti ideolojilerinin ve seçim bildirilerinin incelenmesi; partilerin parlamentodaki önemli oylamalardaki tutumlarının saptanması; ve seçmenlerin partilerin siyasal konumları konusundaki görüşlerinin araştırılması, bu sorunun açıklığa kavuşması için önerilen görgül yöntemler arasındadır. Dani-

sal konumlarının De Swaan'ın çalışmasında görüldüğü gibi tek bir ölçüte göre saptanması siyasal yaşantının gerçeklerine pek uymamaktadır. Lipset ve Rokkan'ın gösterdikleri gibi(57), Batı Avrupa'nın parti sistemleri, merkez-çevre, devlet-kilise, kentsel-kırsal, ve işçi-işveren gibi en az dört önemli sosyal bölünme boyutunu içermektedir. Partilerin bu sosyal bölünmelerle ilgili politika tercihlerinin her zaman aynı siyasal konumlar çerçevesinde olmadığı bir gerçektir(58). Örneğin, devlet-kilise bölünmesinde kilisenin görüşlerini destekliyerek tutucu ve sağ görünümü olan bir Hristiyan Demokrat partisi, ekonomik politikası yönünden ortanın so-

(..) marka parlamentosundaki partilerin siyasal konumlarını görgül yöntemlerle saptamayı amaçlayan bir inceleme için bkz., Erik Damgaard ve Jerold G.Rusk, "Cleavage Structures and Representational Linkages: A Longitudinal Analysis of Danish Legislative Behavior", American Journal of Political Science, 20 (Mayıs 1976), s.179-205.

(57) S.M.Lipset ve S.Rokkan, "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction". S.M.Lipset ve S.Rokkan (der.), Party Systems and Voter Alignments (New York: Free Press, 1967), 1-64.

(58) Bunu Stokes önemli bir makalesinde göstermiştir. Bkz., Donald E.Stokes, "Spatial Models of Party Competition", American Political Science Review, 57 (Haziran, 1963), s.368-377. Bu konunun ayrıntılı bir tartışması için bkz., Giovanni Sartori, Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976), s.324-342.

lunda yer alabilir(59). Aynı şekilde, siyasal görüşle-
rinden dolayı sistem karşıtı olarak nitelendirilen ve
aşırı sağ uçta yer alan bir Neo-Faşist partisinin eko-
nomik politika görüşleri merkeze yakın bulunabilir(60).
Bu nedenle, değişik koalisyon alternatiflerinin kurulma
olasılıklarını inceleyen siyaset bilimcilerinin, parti-
lerin siyasal konumlarını ve aralarındaki ideolojik me-
safeyi kesinlikle saptayabilmelerinin çok zor olduğunu
belirtmeliyiz.

Bu bölümdeki açıklamalarımızdan anlaşılabileceği
gibi, koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimlerini be-
lirleyen etkenlerin kolaylıkla çözümlenmesi olasılığı
azdır. Çoğulcu demokrasilerde, parti sistemlerinin ni-
telikleri ile kurulma olasılığı taşıyan koalisyon hükü-
meti formülleri arasında önemli bir ilişki vardır. An-
cak, değişik parti sistemlerinin ortaya çıkardığı fark-
lı koalisyon alternatiflerinden hangilerinin gerçekle-
şebileceği genellikle parti yöneticilerinin izledikleri
stratejilerin niteliğine bağlıdır. Bu stratejilerin o-
luşturulmasında, parti yöneticilerinin kurulacak koa-
lisyonun büyüklüğünden çok, kendi partilerinin siyasal

(59) Sartori, Parties and Party Systems, s.340.

(60) Ibid., s.338.

konumlarına yakın bulunan diğer partilerle işbirliğine girmeye özen göstermeleri beklenebilir. Böylece, koalisyonların kuruluş biçimlerini en çok etkileme olasılığı taşıyan iki etkenin parti sistemlerinin özellikleri ve partilerin arasındaki ideolojik yakınlık ve uyumluluk olduğu ortaya çıkmaktadır.

BÖLÜM 3

KOALİSYON ORTAKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ

VE

KOALİSYONLARIN SÜREKLİLİĞİNİ BELİRLEYEN ETKENLER

Koalisyon hükümetleri kurulduktan sonra ortaklığa katılan partilerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, ortaklar arasındaki ilişkilerin koalisyonun bütünlüğünü korumasına yardımcı olacak bir şekilde düzenlenebilmesidir. Hiç kuşkusuz, iki ya da daha çok partinin yer aldığı bir koalisyon hükümetinin sürekliliğini sağlayabilmek parlamentoda çoğunluğa sahip bulunan bir parti tarafından kurulan hükümetin bütünlüğünü koruyarak işbaşında kalmasını sağlamaktan çok daha zordur. Ancak, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, çoğulcu demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetlerinin iktidar süreleri arasında önemli farklılıklar vardır. Bir kısım koalisyonlar, ya ortak partiler arasında ya da bu partilerden birinin içinde çıkan anlaşmazlıklar sonucunda

kurulduktan kısa bir süre sonra bozulmakta, bazıları ise çok daha uzun süre iktidarda kalabilmektedir.

Değişik koalisyonlar arasında görülen bu farklılıkları nasıl açıklayabiliriz? Aşağıda bu soruyu cevaplandırmaya çalışırken, koalisyon ortakları arasındaki ilişkiler ve koalisyonların sürekliliğini belirleyen etkenler üzerinde duracağız.

I. İktidar Ortakları Arasındaki İlişkilerin Geçtiği Aşamalar

Belirli bir sürekliliği koruyabilen koalisyon hükümetlerinde ortakların arasındaki ilişkiler değişik aşamalardan geçme eğilimi gösterir(1). Bunlardan ilki, güven oyu alma olasılığı yüksek bir ortaklık formülü üzerinde anlaşmaya varan partilerin, koalisyon protokolü, bakanlıkların paylaşılması, ve parlamento ya sunulacak hükümet programına ilişkin çalışmalarını sürdürdükleri devreyi kapsar. Riker'in deyimi ile "proto-koalisyon"(2);

(1) Bkz., Sven Groennings, "Notes Towards Theories of Coalition Behavior in Multiparty Systems: Formation and Maintenance", Sven Groennings, E.W.Kelley, Michael Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), s.463-465.

(2) William H.Riker, The Theory of Political Coalitions (New Haven: Yale University Press, 1962), s.104-107

ya da koalisyonun resmen iktidara gelişinden önceki devreyi kapsayan bu aşamada, ortaklığı oluşturan partiler arasında karşılıklı verilecek ödünler üzerinde pazarlıklar sürdürülmesine karşın, kamu oyunda işbirliğine giren partiler arasındaki uyumluluğun yüksek olduğu izlenimini yaratabilmek için parti yöneticilerinin aralarındaki görüş ayrılıklarından çok anlaştıkları konuları vurgulayan demeç ve bildirilerine rastlanır.

Parlamentodan güven oyu alındıktan sonraki devrenin ilk zamanları, ortak partiler arasındaki ilişkilerin niteliği yönünden, bir tür "balayı havası" içinde geçme eğilimini taşır(3). Bu aşamada, genellikle parlamentoda hükümetin önerdiği yasaların büyük bir kısmının bütün ortaklarca desteklenen ve koalisyon öncesi partilerarası pazarlıklarda üzerinde anlaşmaya varılan politikaları içermesine özen gösterilir. Bu nedenle, koalisyon ortakları arasında bu aşamada önemli anlaşmazlıkların başgösterme olasılığı azdır.

Ancak bütün ortaklarca desteklenen bu tür hükümet politikalarının uygulanmasını izleyen dönemlerde, koalisyonu oluşturan partiler arasında gerek yeni poli-

(3) Groennings, "Notes Towards Theories of Coalition Behavior in Multiparty Systems: Formation and Maintenance", s.464.

tikaların saptanmasına gerekse iktidarın sağladığı olanak ve nimetlerin paylaşılmasına ilişkin olarak koalisyonun bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyebilecek görüş ayrılıklarının belirmesi olasılığı giderek artar. Karşılıklı ya da tek taraflı ödünler verilmesi yoluyla bu anlaşmazlıklar giderilebilir ya da bir ölçüde azaltılabilirse, koalisyonun bozulması önlenabilir. Aksi halde, ortaklardan biri ya da birkaçı hükümetten çekilerek, yeni bir koalisyonun kuruluş sürecinin başlamasına neden olabilirler.

Hiç kuşkusuz iktidar ortağı partiler arasındaki ilişkilerin bozulma olasılığının en yüksek olduğu aşama, yeni seçimlerin yaklaştığı dönemdir(4). Bu aşamada ortak partiler bir yandan seçmenlerinin ve örgüt üyelerinin baskısı altında bir önceki seçim kampanyası sırasında verdikleri sözleri gerçekleştirmeyi amaçlıyan girişimleri arttırmaya, öte yandan da yeni seçimlerde kendi oylarını çoğaltacak ve diğer partilerin oylarını azaltacak stratejiler izlemeye çalışırlar. Seçimlere çok sayıda partinin katıldığı parlamenter sistemlerde,

(4) Bkz., Timothy H.Hennessey ve Jeanne Martin, "Exchange Theory and Parliamentary Instability", A.Kornberg (der.), Legislatures in Comparative Perspective (New York: Mc Kay, 1973), s.195-196.

aşırı oy bölünmesini önlemek amacıyla seçim kampanyasının ortaklıkta yer alan "en yakın komşulara yöneltilmesi"(5) olağandır. Koalisyon içinde önemli sürtüşmelerin çıkmasına neden olabilecek bu tür girişimler nedeni ile seçim kampanyasını kapsayan bu son aşamada koalisyon hükümetlerinin bozulma olasılıkları en yüksek düzeye çıkmaktadır.

II. Ortaklar Arasındaki İlişkiler ve Koalisyon Hükümetlerinin Sürekliliği

Siyasal gözlemciler, koalisyonların bozulmasına başlıca neden olarak, genellikle, hükümeti oluşturan partiler arasındaki farklı politika tercihlerinden çıkan anlaşmazlıkları gösterirler. Ancak, Groennings'in dediği gibi(6), "bir koalisyonun bozulmasına partilerin değişik siyasal görüşlerinin neden olduğunun ileri sürülmesi, bir doktorun hastasının kalbi durduğu için öldüğünü söylemesi kadar yüzeyseldir. Kimi koalisyonların istikrarlı, kimilerinin ise istikrarsız olmalarının gerisinde yatan çeşitli etkenlerin özenle incelenmesi ge-

(5) Maurice Duverger, Siyasi Partiler (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970), s.519.

(6) Groennings, "Notes Towards Theories of Coalition Behavior in Multiparty Systems: Formation and Maintenance", s.465.

rekir." Gerçekten de, koalisyon hükümetlerinin genellikle her konuda aynı görüşü paylaşmayan partilerce oluşturulduğu, ancak bunların bir kısmının, diğerlerine göre, daha uzun süre bütünlüklerini korudukları dikkate alınacak olunursa, Groennings'in bu gözlemi daha iyi anlaşılabilir.

Siyaset bilimcileri, koalisyon ortaklıklarının sürekliliği konusunda yaptıkları araştırmalarda, değişik etkenler üzerinde durmaktadırlar. Bunlar arasında en önemlileri a) ortak partilerin birbirlerine karşı izledikleri stratejilerin nitelikleri, b) koalisyona katılan partilerin iç yapıları, c) koalisyonların oluşturulduğu siyasal ortamın özellikleri, d) siyasal kültür ve siyasal elitlerin davranışları, e) koalisyon-içi karar alma yöntemleri, ve f) koalisyonların büyüklüğüdür.

a) Ortak Partilerin Birbirlerine Karşı İzledikleri Stratejilerin Nitelikleri

Koalisyonların sürekliliğini sağlayan en önemli etkenlerden biri, hükümet ortağı partilerin birbirlerine karşı olan tutum ve davranışlarıdır(7). Duverger'in

(7) Groennings'in deyimi ile "koalisyonlar içinde par-

belirttiği gibi(8), "bütün ortak partiler, sadece açık düşmanlarına karşı değil, müttefiklerine karşı da tetikte durmak" zorundadır. Başka bir deyişle, iktidarı paylaşan partiler, birbirleri ile olan ilişkilerinde çoğu kez iki karşıt stratejiyi uygulamak zorunluğundadır. Partiler bir yandan koalisyonun kuruluşunda rol oynayan ortak amaçların gerçekleştirilmesi ve etkili bir yönetim sağlanabilmesi için hükümette yer alan diğer partilerle anlaşarak iyi geçinmeye, öte yandan da, kendi siyasal güçlerini arttırabilmek amacı ile, muhalefet partilerinin yanısıra, koalisyon ortakları ile de rekabet etmeye çalışırlar(9).

(.) tilerin bütün davranışları stratejik davranışlardır." Ibid., s.464. Koalisyon ortaklarının birbirlerine karşı izledikleri stratejiler konusunda en doyurucu çözümler Bueno De Mesquita ve Downs tarafından yapılmıştır. Bkz., Bruce Bueno de Mesquita, Strategy, Risk and Personality in Coalition Politics: The Case of India (London: Cambridge University Press, 1975), ve "Need for Achievement and Competitiveness as Determinants of Political Party Success in Elections and Coalitions", American Political Science Review 68 (Eylül 1974), s.1207-1220; Anthony Downs, An Economic Theory of Democracy (New York: Harper and Row, 1957), s.142-163.

(8) Duverger, Siyasi Partiler, s.519.

(9) Downs, An Economic Theory of Democracy, s.157. Bu tür koalisyon-içi rekabetçi tutumların en aşırı bir örneğini 1929 yılında Çekoslovakya'da kurulan koalisyona giren Sosyalist Partisinin "Sınıf savaşını koalisyon içinde devam ettireceğiz!" sloganında görebiliriz. Bkz., Karl J.Newman, European Democracy Between the Wars (London: George Allen and Unwin, 1970), s.103.

Hükümet ortakları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, iktidar partilerinin bu iki karşıt stratejiyi farklı şekillerde uyguladıkları görülmektedir(10). Bir kısım partiler, koalisyon ortaklarının üzerinde anlaşmaya vardıkları politikaların öncelikle hükümetin icraatına yansımalarını, iktidarın sağladığı özel olanaklardan yararlanılmasından üstün tutmakta; bazı partiler ise koalisyon hükümetlerini daha çok kendi kazanç ve çıkarlarını gözetmeye yarayan birer araç olarak görmektedirler. Nihayet, bir kısım partiler de, her iki amacı da dengeli bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Koalisyonun ortak politika amaçlarının elde edilmesine öncelik veren partiler, diğer ortaklarla olan ilişkilerini "işbirlikçi" bir strateji doğrultusunda düzenlemektedir(11). Örneğin, bu tür partiler için, çeşitli koalisyon kazançlarının ortaklar arasında paylaştırılmasında kullanılması gereken başlıca ölçüt iktidar partilerinin parlamentoda sahip bulundukları koltukların sayısıdır. Ancak, işbirlikçi bir davranış ve tutum içinde olan partilerin zaman zaman koalisyonun bütünlü-

(10) Bueno De Mesquita, Strategy, Risk, and Personality in Coalition Politics: The Case of India, s.19-30.

(11) Ibid., s.30.

günü koruyarak ortak politika amaçlarının hükümetin icraatına yansımaları sağlamak için, kendi paylarından fazlasını isteyen ortaklarına yeni ve ek ödümler verilmesini kabullendikleri görülmektedir.

Öte yandan, herşeyden önce kendi siyasal çıkarlarını gözetenek seçimlerdeki başarılarını arttırmayı amaçlıyan iktidar ortağı partilerin bu yönde izledikleri strateji işbirliğinden çok koalisyon-içi rekabete ağırlık veren niteliktedir. Böylesine "rekabetçi" bir stratejiyi benimseyen partiler, koalisyon kazançlarının, ortakların parlamento kuvvetlerine göre paylaştırılmasına karşı çıkmakta ve kendi paylarının devamlı olarak büyümesine çaba göstermektedirler(12). Bu tür davranışlar, koalisyon içinde önemli sürtüşmelerin belirmesine yol açarak ortaklığın geleceğini tehlikeye düşürse bile, rekabetçi ortaklar stratejilerini kolay kolay değiştirmeye yanaşmamaktadırlar.

Buraya kadarki açıklamalarımızdan anlaşılacağı gibi, hükümeti oluşturan partiler arasındaki ilişkilerin daha çok işbirlikçi bir anlayış içinde düzenlendiği koalisyonlardan, kazançların her ortağın parlamento kuvvetine göre paylaştırılması nedeni ile, en fazla ya-

(12) Ibid., 30-32.

rarı sağlıyan parti, koalisyonun en büyük partisi olacaktır. Nitekim, koalisyon içindeki ilişkiler incelendiğinde, ana partilerin daha çok işbirlikçi stratejilerin uygulanmasına çalıştıkları, buna karşılık rekabetçi stratejilerin genellikle küçük ortaklardan biri ya da birkaçı tarafından izlenilmesi olasılığının yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır(13).

Hükümette yer alan partiler açısından, bu farklı stratejilerden hangisi partilerin siyasal güçlerinin ve seçim şanslarının artmasında daha etkili bir rol oynamaktadır? Bu konu siyaset bilimcilerince etraflıca araştırılmadığından, genelleme yapılabilmesi zordur. Bueno De Mesquita'nın Hindistan'da eyalet parlamentoları düzeyinde kurulan koalisyonlar üzerinde yaptığı görüş çalışmanın bulguları bu konuda bazı ipuçları vermektedir(14). Yazara göre, iktidar ortaklığı süresince, daha çok işbirlikçi bir davranışa yönelerek diğer ortaklara devamlı ödün vermeyi kabullenen partiler, siyasal güçlerini arttırmak yerine, azaltmaktadır. Ortaklarına karşı rekabetçi bir strateji uygulayan ve kendi

(13) Bueno De Mesquita, "Need for Achievement and Competitiveness as Determinants of Political Party Success in Elections and Coalitions", s.1207-1220.

(14) Bueno De Mesquita, Strategy, Risk, and Personality in Coalition Politics: The Case of India, s.49-149.

çıkarlarını çoğaltmak uğruna ortaklığın bütünlüğünü tehlikeye sokmaktan çekinmeyen partiler ise, koalisyon hükümetlerinden parlamento kuvvetlerinin gerektirdiğinden çok daha fazla kazanç sağlamak eğilimini göstermektedirler. Ancak, Bueno De Mesquita rekabetçi koalisyon ortaklarının bu başarılarının yalnızca kısa dönemde geçerli olduğuna işaret etmektedir. Yazara göre, girdikleri her koalisyon hükümeti içinde, diğer partilerden yeni ve ek ödünler koparmayı alışkanlık haline getiren rekabetçi partiler, giderek koalisyon hükümetlerine katılabilme potansiyellerini yitirmektedir. Başka bir deyişle, bu tür partilerin koalisyonlar içindeki tutum ve davranışlarını dikkate alan diğer partiler, kurulan yeni hükümet ortaklıklarında rekabetçi partilere yer vermemeye çalışmaktadır. Böylece, kısa dönemde elde ettikleri kazançlar, bu partilerin uzun dönemde kendi aleyhlerine olmaktadır(15).

Bueno De Mesquita'ya göre, uzun dönemde koalisyon hükümetlerinden en kazançlı çıkma olasılığına sahip bulunan partiler rekabetçi ve işbirlikçi stratejileri dengeli bir biçimde uygulamayı başaranlardır. Bir yandan koalisyonun ortak politika amaçlarının hükümetin

(15) Ibid., s.108-111, 116-128.

icraatına yansımalarına çalışan, öte yandan da kendi siyasal çıkarlarını ölçülü ve dikkatli bir biçimde gözetmeyi başarabilen koalisyon ortakları genellikle hem kurulacak yeni ortaklıkların dışında bırakılma tehlikesi ile karşılaşmamakta, hem de siyasal güçlerini ve seçim şanslarını arttırmaktadır(16).

Ortak partilerin birbirlerine karşı izledikleri stratejilerin ortaklığın sürekliliğini önemli ölçüde etkileyeceğini söyleyebiliriz. Örneğin, içlerinde bir ya da birden fazla rekabetçi partinin yer aldığı koalisyonların bütünlüklerini koruyabilme olasılıkları, bu tür partilerin bulunmadığı koalisyonlara göre, daha az olmaktadır. Kendi siyasal çıkarlarını koalisyonun ortak amaçlarından üstün tutan rekabetçi partilerin davranışları koalisyon hükümetinde yer alan diğer partilerce ancak belirli bir aşamaya kadar hoşgörü ile karşılanacak, bu sınır aşıldıktan sonra, koalisyonun bozulması kaçınılmaz olacaktır. Buna karşılık, tüm ortakların bu konuda daha ölçülü davranarak, işbirlikçi bir tutum içinde çalışmaları, hükümetin iktidarda kalabilme olasılığını arttıracaktır.

Yukarıda belirttiğimiz üç tür stratejinin deği-

(16) Ibid., s.31-32.

şik partilerce benimsenmesinde, ortakların büyüklük ve kuvvetlerinin yanısıra, iki etkenden daha söz edilebilir. Bunlardan ilki, ortakların ellerindeki pazarlık gücüdür. Parti sistemi içindeki siyasal konumları nedeniyle, yüksek pazarlık gücüne sahip bulunan ve değişik koalisyon ortaklık formüllerine katılabilen partilerin, koalisyon içinde diğer partilere karşı rekabetçi bir strateji izleme olanakları, ellerinde bu tür pazarlık gücü bulunmayan ortaklara göre daha fazladır. Bu tür partilerin, ortaklığı bozup muhalefetteki partilerden biri ya da birkaçı ile alternatif bir koalisyon oluşturabileceklerini öne sürmeleri, ortaklarından, özellikle koalisyonun ana partisinden, yeni ödünler alabilmelerini kolaylaştırmaktadır.

İkinci etken ise, parti yöneticilerinin kendi partilerinin kazançlarını arttırmaya çaba gösterirken, koalisyon dışında bırakılma olasılığını ne ölçüde göze alabilecekleridir(17). Örneğin partilerinin iktidar dışında bırakılma olasılığını en az düzeyde tutmak isteyen yöneticiler, daha çok işbirlikçi bir strateji izlemeye yöneleceklerdir. Bazı parti yöneticilerinin ise, partilerinin ileride kurulacak koalisyonların dışında

(17) Ibid., s.129-150.

bırakılma tehlikesini göze alarak, diğer hükümet ortaklarına karşı kıyasıya rekabete giriştikleri görülmektedir. Bu konuda, dengeli bir strateji uygulayan parti yöneticilerinin ise, ancak sınırlı ölçüde riski göze aldıkları anlaşılmaktadır.

Siyaset bilimcileri, parti yöneticilerinin bu farklı tutumlarının nedenleri üzerinde ancak son yıllarda incelemeler yapmaya başlamışlardır. Elde edilen bulgular, parti yöneticilerinin stratejik hesap ve taktiklerinde, siyasal koşulların yanı sıra, psikolojik etkenlerin de önemli rol oynayabileceğini gösterir niteliktedir(18). Özellikle, "siyasal başarı" (political achievement) gereksinimleri ile "siyasal ihtiras"ları (political ambition) yüksek olan yöneticilerin, partilerinin koalisyon-içi davranışlarına ilişkin stratejilerinin saptanmasında büyük riskler göze alma eğiliminde oldukları ortaya çıkmaktadır(19).

(18) Bkz., Gordon S.Black, "A Theory of Political Ambition: Career Choices and the Role of Structural Incentives" American Political Science Review 66 (Mart 1972), s.144-159, ve Joseph A.Schlesinger, Ambition and Politics: Political Careers in the United States (Chicago: Rand Mc Nally, 1960).

(19) Bueno De Mesquita, Strategy, Risk, and Personality in Coalition Building: The Case of India, s.129-150.

b) Koalisyona Katılan Partilerin İç Yapıları

Ortaklar arasındaki ilişkileri ve koalisyon hükümetlerinin istikrarını belirleyen diğer bir etken, ortaklığı oluşturan partilerin iç yapılarıdır. Bu yapısal özellikler arasında en önemlileri koalisyon hükümetini oluşturan partilerin 1) parlamento gruplarının tutarlılık ve disiplin derecesi, ve 2) parlamento grupları ile dış örgütleri arasındaki kuvvet dağılımının niteliğidir.

Koalisyon ortağı partilerin parlamento gruplarının tutarlı ve disiplinli olmaları, hiç kuşkusuz hükümetin istikrarlı ve etkili bir şekilde çalışabilmesi için zorunludur(20). Koalisyona katılan partilerin parlamento üyeleri, hükümetin icraatını koalisyon protokolünde üzerinde anlaşmaya varılan koşullar çerçevesinde ve özellikle güven oyu niteliğini taşıyan önemli oylalarda destekledikleri sürece, ortaklar arasında bu konuda çıkması olası anlaşmazlıklar önlenmiş olur. Buna karşılık, koalisyon hükümetinde yer alan bir partinin parlamento grubunun bütünlüğünü ve tutarlılığını yiti-

(20) Parti disiplini konusunda karşılaştırmalı bulgulara dayanan ayrıntılı bir çalışma için bkz., Ergun Özbudun, Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parti Disiplini (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No.235, 1968).

rerek önemli oylamalarda hükümete gerekli desteği sağlayamaması, koalisyonun içinde ciddi bir buhranın başgöstermesine ve ortaklığın bozulmasına neden olabilir. Parlamento gruplarındaki tutarlılık ve disiplin derecesi düşük olan ortakların, koalisyonlar için başlıca huzursuzluk ve istikrarsızlık kaynaklarından birini oluşturduğu görülmektedir. Nitekim, Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nde kurulan tüm koalisyon hükümetlerine katılan Radikal Sosyalist Partisi (Groupe Républicain Radical et Radical Socialiste) bu tür bir olgunun tipik bir örneğidir(21). Parlametoda tutarlı ve disiplinli bir grubu bulunmayan Radikal Sosyalist Partisinin milletvekillerinden bir kısmının zaman zaman kendi partilerinin yer aldığı hükümetlerin aleyhinde oy kullanmaları bu koalisyon hükümetlerinin iktidardan düşmelerinde rol

(21) Roy Pierce, French Politics and Political Institutions (New York: Harper and Row, 1968), s.112. Radikallerin parlamento gruplarının disiplinsizliği için bkz., Özbudun, Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parti Disiplini, 42-45. Aslında Radikallerin bu davranışları, koalisyonlarda yer alan diğer partilerce de zaman zaman tekrarlanmıştır. Komünist ve Sosyalistlerin dışında kalan diğer bütün Fransız partilerinin disiplin ve tutarlılıktan yoksun parti örgütlerine sahip olmaları, Dördüncü Cumhuriyet'te devamlı olarak karşılaşılan hükümet buhranlarının en önemli nedenlerinden birisini oluşturmuştur. Bkz., Roy C.Macridis ve Robert E. Ward (der.), Modern Political Systems, İkinci Baskı (Engelwod Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1968), s.166-172.

oynamıştır. Öte yandan, İtalya'da 1946'dan günümüze dek iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin çoğunun işbaşında ancak kısa bir süre kaldıktan sonra dağılmalarının en önemli nedeni bu koalisyonların değişmez ana partisi rolünü oynayan Hristiyan Demokratlar'ın kendi içlerindeki hiziplerden bazılarının bir süre sonra hükümeti desteklemekten vazgeçmeleridir(22). Böylece Zuckerman'ın belirttiği gibi, "İtalya'da iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin en büyük sorunu, bu kabinele- rin ortaklar arasında değil fakat ortakların kendi iç- lerindeki anlaşmazlıklar sonucunda bozulmalarıdır"(23). Buna karşılık partilerin parlamento gruplarının yüksek bir tutarlılık ve disiplin düzeyine eriştikleri İskan- dinav ülkelerinde koalisyonların bu tür sorunlarla kar- şılaşma olasılıklarının çok az olduğu anlaşılmakta- dır(24).

(22) Bu hiziplerin niteliği ve hükümetlerle olan iliş- kilerinin ayrıntılı bir çözümlemesi için bkz., Alan Zuckerman, Political Clienteles in Power: Party Factions and Cabinet Coalitions in Italy, Sage Professional Papers in Comparative Politics (Beverly Hills and London: 1975). Ayrıca bkz., Raphael Zariski, "Intra-party Conflict in a Domi- nant Party: The Experiences of Italian Christian Democracy", Journal of Politics 27 (Şubat, 1965), s.3-34.

(23) Zuckerman, Political Clienteles in Power: Party Factions and Cabinet Coalitions in Italy, s.35.

(24) İskandinav ülkelerindeki parti disiplini için bkz., Özbudun, Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parti Disiplini, s.79-85.

Koalisyon hükümetlerine katılan partilerin parlamento grupları ile dış örgütleri arasındaki ilişkilerin niteliği de, koalisyonların istikrarını etkileyebilmektedir. Ortak partilerin parlamento gruplarının çeşitli konularda -diğer hükümet ortaklarına verilen ödünler, hükümetin icraatının partinin seçim şansı üzerindeki etkisi, siyasal himaye kaynaklarından yararlanılması, vb- dış örgütlerden gelen baskı ve eleştirilere hedef olmaları olağandır(25). Parti içindeki siyasal kuvvet dağılımı bakımından, parlamento gruplarının, dış örgütlerden daha kuvvetli olduğu partilerde -ki bu özellik, genellikle "kadro partileri"nde vardır(26)- bu tür eleştiri ve baskıların koalisyonun sürekliliğini koruyabilmesi yönünden fazla etkili olmaları beklenebilir. Ancak, dış örgütlerin en az parlamento grupları kadar ya da onlardan daha kuvvetli oldukları "kitle partileri"nde, örgüt baskılarının ortak partilerin koalisyon içindeki tutum ve davranışlarını etkileme olasılığı yüksektir. Örneğin, Mac Rae'ye göre(27), Fransız

(25) Hennessey ve Martin, "Exchange Theory and Parliamentary Instability", s.195.

(26) "Kadro" ve "Kitle" partilerinin nitelikleri için bkz., Duverger, Siyasi Partiler, s.106-124, ve Ergun Özbudun, Siyasal Partiler, (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: 6-4, 1974), s.81-89.

(27) Duncan Mac Rae, Parliament Parties and Society in France, 1946-1958 (New York: St.Martin's Press, 1967).

Dördüncü Cumhuriyeti'ndeki koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlık kaynaklarından biri, Sosyalist Partisi (SFIO) örgütünün partinin parlamento grubuna çeşitli nedenlerle baskı yaparak, kurulan ortaklıkları sık sık terketmeye zorlamış olmasıdır. Buna benzer bir siyasal olguya Weimar Cumhuriyeti yıllarında da rastlanılmıştır. Rittberger, Weimar koalisyonlarının bir kısmının ancak çok kısa süre bütünlüklerini koruyabilmelerinde, bu koalisyonlarda yer alan Sosyal Demokratların, örgüt üye ve militanlarının baskısıyla, hükümet politikalarını daha radikal bir biçimde düzenlemeye yönelik girişimlerinin önemli etkisi olduğunu belirtmektedir(28). Batı Avrupa sol partilerinin genellikle kitle partileri niteliğini taşımaları bazı siyaset bilimcilerinin, yukarıda değindiğimiz tür örnekleri de dikkate alarak, "işlerinde sosyalist partilerin yer aldığı koalisyon hükümetleri, sosyalistlerin bulunmadığı koalisyonlara göre, daha çabuk bozulma olasılığı taşırlar"(29) şeklinde genellemeler yapmalarına yol açmıştır. Oysa, özellikle İskandinav ülkelerindeki İşçi Partileri tara-

(28) Volker Rittberger, "Revolution and Pseudo-Democratization: The Formation of the Weimar Republic" Gabriel Almond, Scott Flanagan, Robert Mundt (der.), Crisis, Choice and Change (Boston: Little Brown, 1973), s.355.

(29) Hennessey ve Martin "Exchange Theory and Parliamentary Instability", s.197.

findan oluşturulan koalisyon hükümetlerinin çoğu kez oldukça yüksek bir uyumluluk düzeyine ulaşmaları, bu genellemenin ancak belirli ülkeler için geçerli olabileceğini göstermektedir.

c) Koalisyon Hükümetlerinin İçinde Bulundukları Siyasal Ortam

Koalisyon hükümetini oluşturan partiler arasında uyum sağlayabilecek bir diğer etken, ortaklığın kurulduğu siyasal ortamın nitelikleridir. Örneğin, hükümetin iktidardan düşmesinin ülkeyi ciddi siyasal ya da ekonomik krizlere sürükleyebileceği bir ortamda, koalisyon partilerinin böyle bir gelişmeyi önlemek için aralarındaki anlaşmazlıkları geçiştirerek ortaklığı sürdürmeye çalışmaları beklenebilir. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avusturya'da kurulan Büyük Koalisyon'un uzun yıllar sürekliliğini korumasında bu etkenin payı bulunduğu görülmektedir(30). Her iki büyük partinin yöneticileri, kurdukları ortaklığın bozulmasının Avusturya'yı yeniden bir iç savaşa sürükleyebileceği ya da an-

(30) Bkz., Rodney P. Stiefbold, "Segmented Pluralism and Constitutional Democracy in Austria: Problems of Political Stability and Change" Martin O. Heisler (der.), Politics in Europe (New York: David McKay, 1974), s.121-122.

ti-demokratik siyasal güçleri kuvvetlendirebileceği kaygısı ile, koalisyonun bozulmasına neden olabilecek aşırı davranış ve girişimlerden kaçınmaya özen göstermişlerdir.

Aynı şekilde, koalisyon ortağı parti yöneticilerinin, iktidara gelebilecek alternatif koalisyon formlerini gerek kendi partileri, gerekse ülke çıkarları açısından "tehlikeli" buldukları bir siyasal ortamda, hükümetin içinde başgösteren anlaşmazlıkları gidermeyi amaçlıyan stratejiler izlemeleri ya da bu anlaşmazlıkların ciddi boyutlara erişmesine karşın koalisyonun sürdürülmesine çalıştıkları görülmektedir. Örneğin, Barnes'e göre(31), İtalya'da 1950'lerde iktidarda bulunan merkez-sağ koalisyon hükümetlerinin, ortaklar arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmasına karşın sürdürülmesinde bu tür bir stratejinin rolü olmuştur. Merkez-sağ partilerinin yöneticileri, koalisyon ortakları arasında uyum sağlayabilmek için sık sık mevcut koalisyon hükümetine tek alternatifin komünizm olduğunu ileri sürmüşler, ve merkez-sol ortaklıklarının kurulmasını önlemek amacıyla, parti sistemi içindeki ideolojik kutuplaşmayı körükleyecek stratejiler izlemeye çalışmışlardır.

(31) Samuel H.Barnes, "Italy: Oppositions on Left, Right, and Center", Robert A.Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1966), s.329.

Muhalefette bulunan partilerin koalisyon hükümeti karşısındaki tutumları da, bazı durumlarda, ortaklığın sürekliliğine katkıda bulunabilmektedir. Muhalefet partilerinin sözcüleri ve basın organları bir yandan hükümet ortakları arasındaki görüş ve davranış ayrılıklarını kamu oyuna duyurarak iktidar partilerinin birbirleri ile olan ilişkilerinin bozulmasına, öte yandan da yeni bir hükümeti oluşturacak alternatif koalisyon formüllerini yaymaya çalışırlar. Ancak, bu strateji bazen muhalefet partilerinin, özellikle bu girişimlerin öncülüğünü yapan ana muhalefet partisinin, beklentilerinin tam karşıtı olan bir şekilde sonuçlanmaktadır. Alternatif koalisyonların kurulma olasılığının yükseldiğini gören iktidar partileri, aralarındaki anlaşmazlıkları gidermeye ya da bu anlaşmazlıkların çözümlenmemesine karşın iktidarlarını sürdürmeye çaba göstermektedir(32). Özellikle, ideolojik kutuplaşma derecesinin yükseldiği bir siyasal ortamda, muhalefet partileri tarafından izlenen bu tür bir stratejinin koalisyonun bozulması yerine sürekliliğini sağlayabileceğini belirtmeliyiz.

Öte yandan, koalisyonların bütünlüklerini koru-

(32) Riker, The Theory of Political Coalitions, s.66

yabilmelerinde kamu oyunun da etkili bir rol oynadığına işaret etmeliyiz. İktidar ortaklarına karşı aşırı rekabetçi bir strateji uygulayarak kamu oyunun büyük bir kısmınca "haksız" olarak algılanan ödünler koparmaya çalışan ve bu girişimlerinin diğer ortaklar tarafından bir noktadan sonra hoşgörü ile karşılanmaması sonucunda koalisyonun bozulmasına yol açan bir parti, seçimlerde bu tutumu yüzünden önemli kayıplara uğrayabilir(33).³³

Kamu oyunun istikrarlı hükümet beklentisi içinde olduğu bir siyasal ortamda, hükümette yer alan bir partinin, ortakları ile arasında çok önemli bir anlaşmazlık olmasına karşın koalisyondan çekilerek bir hükümet bunalımına yol açması, partinin kamu oyundaki prestijini hiç kuşkusuz olumsuz yönde etkiliyecektir. Bu olasılığı dikkate alan koalisyon ortaklarının birbirlerine karşı rekabetten çok işbirliğine önem veren bir anlayış içinde davranmaları, ortaklığın bütünlüğünü korumasına katkıda bulunacaktır.

Koalisyonların kurulduğu siyasal ortamın ortaklıkların sürekliliği ile olan ilişkisi bakımından üzerinde durulması gereken son iki etken seçimler ve ana-

(33) Groennings, "Notes Towards Theories of Coalition Behavior in Multiparty Systems: Formation and Maintenance", s.463.

yasal ilkelerdir. Çoğulcu demokrasilerde seçimler parti stratejilerinin başarı derecesini en iyi belirleyen göstergelerdir. Bu nedenle, yerel ya da genel seçimlerin sonuçları, ortak partilerin koalisyon stratejilerinin saptanmasında önemli rol oynamaktadır. Seçimlerde oy kaybına uğrayan koalisyon ortaklarının yöneticileri, bu kayıpların, iktidarda bulunmalarından ya da icraatı genellikle seçmenlerce beğenilmeyen bir hükümette yer almalarından ileri geldiğine karar verirlerse, hükümetten ayrılarak koalisyonun bozulmasına yol açacaklardır. Öte yandan, seçimler sonucunda parlamentoda partilerin sahip oldukları koltuk sayısı bakımından ortaya çıkabilecek değişimler, mevcut koalisyon ortaklığının bozularak, yerine yeni ortaklık formüllerinin uygulanmasına neden olabilir. Groennings'in belirttiği gibi, "çok sayıda koalisyon hükümeti, ortaklar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle değil, seçimlerin partilere getirdiği kazanç ve kayıpların sonucunda siyasal koşulların değişmesi yüzünden bozulmaktadır"(34).

Koalisyonların sürekliliğini belirleyen etkenler arasında anayasal hükümlerin önemine de değinmek gerekir. Hükümetlerin düşürülmesini ya da seçimlerin yenilenmesini kolaylaştıracı nitelikteki anayasal kurallar

(34) Ibid., s.463.

koalisyon ortaklıklarının sürekliliklerini olumsuz yönde etkileyebilir(35). Örneğin, bazı siyasal gözlemcilere göre Weimar Cumhuriyeti'nde sık sık karşılaşılan hükümet buhranlarını önlemek amacı ile, Batı Almanya anayasasına konulan ve hükümetin düşürülmesinden önce yeni başbakan adayının parlamentodan güven oyu almasını öngören kural, Batı Almanya'da iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin, Weimar Cumhuriyeti'nin koalisyon hükümetlerine göre, çok daha uzun ömürlü olmalarına katkıda bulunmuştur(36).

d) Siyasal Kültür ve Siyasal Elitlerin Davranış Normları

Bazı siyaset bilimcileri, koalisyon hükümetlerinin kurulması zorunlu olan çok-partili parlamenter rejimlerde iktidarda bulunan ortak partiler arasında uyum sağlanarak istikrarlı bir hükümet yönetimi gerçekleştirilmesinin büyük ölçüde siyasal elitlerin birbirlerine karşı takındıkları tutum ve davranışlara bağlı olduğunu, ve bu tutum ve davranışların da koalisyonun oluşturulduğu ülkenin siyasal kültürü ile yakından ilişkisi

(35) Ibid., s.462-463.

(36) Bkz., Macridis ve Ward, Modern Political Systems, s.381-382.

bulundugunu öne sürmektedirler(37). Bu görüşe göre, kişiler ve gruplar arasındaki siyasal anlaşmazlıkların geleneksel olarak uzlaşma yoluyla ve gereğinde karşılıklı ödünler verilerek çözümlendiği çoğulcu demokrasilerde iktidara gelen koalisyon hükümetleri, böyle bir geleneğin siyasal kültürleri içinde fazla önem taşımadığı demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetlerine göre daha istikrarlı olma eğilimini taşımaktadır.

Ülkelerin siyasal kültürleri arasında göze çarpan farklılıkların, iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin uyumluluk ve istikrarına yansıyabilecekleri bir gerçektir. Örneğin, ılımlı çok-parti sistemlerindeki koalisyon hükümetlerinin genellikle aşırı çok-parti sistemlerindeki koalisyonlardan daha istikrarlı olmaları diğer etkenlerin yanı sıra, bu ülkelerdeki partilerin rejimin temel sorunları üzerinde görüş birliğine sahip

(37) Bkz., Arend Lijphart, "Typologies of Democratic Systems", Comparative Political Studies, (Nisan, 1968), s.3-44; "Consociational Democracy" World Politics 21 (Ocak, 1969), s.207-225 ve The Politics of Accomodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1968); Stiefbold, "Segmented Pluralism and Consociational Democracy in Austria: Problems of Political Stability and Change", ve Jurg Steiner, Amicable Agreement Versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland (Chapel Hill, North Carolina: The University of North Carolina Press, 1974), s.17-109.

bulunmalarından ve gerek hükümet-muhalefet, gerekse hükümet-içi anlaşmazlıkları uzlaşmacı yöntemlerle çözümlemeyi tercih etmelerinden ileri gelmektedir(38). İsveç, Hollanda, Belçika, İsviçre ve Avusturya demokrasileri üzerinde yapılan ayrıntılı incelemeler(39), bunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin Rustow, İsveç'te iktidara gelen çoğunluk partisi ve koalisyon hükümetlerinin istikrarlı ve etkili bir yönetim gerçekleştirmelerinde, İsveç siyasal kültürünün ödünçü ve uzlaşmacı içeriğinin büyük payı olduğunu göstermekte ve rakip partilerin yöneticilerinin birbirleri ile olan ilişkilerini "birarada yaşayabilme" ilkesi çerçevesinde düzenlediklerini belirtmektedir(40). Lijphart ve Daalder'in çalışmaları

(38) Giovanni Sartori, Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976), s.131-185.

(39) Bkz., Dankwart A.Rustow, The Politics of Compromise (Princeton: Princeton University Press, 1955); Lijphart, The Politics of Accomodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands; Val R.Lorwin, "Belgium: Religion, Class, and Language in National Politics," Robert A.Dahl (der.), Political Opposition in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1966), s.147-187; Steiner, Amicable Resolution in Switzerland; Stiefbold, "Segmented Pluralism and Consociational Democracy in Austria".

(40) Rustow, The Politics of Compromise, s.231. Stjernquist de "Uzlaşma, İsveçli seçmenlerin kulağına hoş gelen bir sözdür" derken aynı gerçeği belirtmektedir. Bkz., Nils Stjernquist, "Sweden: Stability or Deadlock?", Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.139.

rı(41), çok boyutlu ve kurumlaşmış toplumsal sosyal bölünmelerin mevcut bulunduğu Hollanda'daki parti sisteminin bu bölünmeleri yansıtmalarına karşın, kurulan koalisyonların oldukça istikrarlı ve etkili olabilmelerinde değişik partilerin yönetimini elinde tutan siyasal elitlerin birbirleri ile kıyasıya mücadele ederek, toplumsal bölünmeleri yoğunlaştırmaktan kaçınmalarına ve siyasal anlaşmazlıkları uzlaşmacı, pragmatik ve görüşbirliğine önem veren davranış ve tutumlar doğrultusunda çözmeyi amaçlamalarına bağlamaktadır. Steiner'in İsviçre ve Stiefbold ile Powell'in Avusturya üzerindeki(42) incelemeleri de, aynı şekilde, bu ülkelerdeki siyasal kültürün uzlaşmacı yönünün siyasal elitlerin koalisyon ortaklıkları içindeki işbirlikçi davranışlarına olan etkisini vurgulamaktadır.

Öte yandan, oluşturulan koalisyonların sık sık

(41) Lijphart, The Politics of Accomodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands, ve Hans Daalder, "The Netherlands: Opposition in a Segmented Society" Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.188-236.

(42) Steiner, Amicable Agreement Versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland; Stiefbold "Segmented Pluralism and Consociational Democracy in Austria", ve G.Bingham Powell, Social Fragmentation and Political Hostility: An Austrian Case Study (Stanford: Stanford University Press, 1970).

bozulması sonucunda ciddi hükümet bunalımları ile karşılaşılacak çok-parti sistemlerinin bulunduğu ülkelerde siyasal kültürlerin bu konuda çok farklı olduğu görülmektedir. Rejimin temel sorunları üzerinde görüş birliği az olmasının yanı sıra, siyasal elitlerin bu sorunları uzlaşma yoluyla ve karşılıklı ödünler vererek çözmek yerine, aralarındaki görüş ayrılıklarını ve siyasal çatışmaları kesinleştirecek bir biçimde yaklaşmayı tercih etmeleri, hükümetlerin kendi işlerinde uyum sağlayarak istikrarlı bir yönetim gerçekleştirmelerini güçleştirmektedir(43). Macridis ve Ward'ın Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'ndeki koalisyon hükümetlerinin kuruluşunu "birbirleri ile savaş halinde olan devletlerin arasında antlaşma imzalanmasına" benzetişleri(44), ya da Stürmer'in, Weimar Cumhuriyeti'nde iktidarı paylaşan partilerin yöneticilerinin, kurulan ortak hükümetin uygulayacağı politikalar konusunda birbirlerine kolay kolay ödün vermeye yanaşmadıklarını belirten gözlemleri(45),

(43) Sartori, Parties and Party Systems, 131-145 ve Lijphart, "Typologies of Democratic Systems".

(44) Macridis ve Ward (der.), Modern Political Systems, s.171.

(45) Michael Stürmer, "Parliamentary Government in Weimar Germany, 1924-1928", Anthony Nicholls ve Erich Matthias (der.), German Democracy and the Triumph of Hitler (London: George Allen and Unwin, 1971), s.59-77.

bu konuda ülkeler-arası siyasal kültür farklarının taşıyabilecekleri önemi belirlemektedir.

e) Koalisyon-İçi Karar Alma Yöntemleri

Koalisyon hükümetini oluşturan ortak partiler arasında zaman zaman anlaşmazlıkların çıkması kaçınılmaz bir olgudur. Ancak, alınacak bazı önlemler bu olasılığı önemli ölçüde azaltarak koalisyonun bütünlüğünün korunmasına katkıda bulunabilir. Koalisyonların sürekliliğini belirleyen etkenler konusunda karşılaştırmalı bir çalışma yapmış olan Schwarz'a göre(46), koalisyon-İçi karar alma süreci içinde uygulanacak bazı yöntemler ortakların uyumlu bir şekilde çalışmalarında yararlı olabilir. Bu yöntemlerden ilki, önemli ancak ortak partiler arasında çok ciddi bölünmelere yol açma olasılığı taşıyan sorunların kabine düzeyinde tartışma konusu yapılmıyarak oluşturulacak alt kurullarca görüşülmesini sağlamaktır. Böylece, genellikle partilerin üst düzeydeki yöneticilerinin yer aldıkları kabine içinde, partilerarası ilişkilerin bozulması ile sonuçlanabilecek görüş ayrılıklarının ve kişisel geçimsizliklerin belir-

(46) John E. Schwarz, "Maintaining Coalitions: An Analysis of the EEC with Supporting Evidence from the Austrian Grand Coalition and the CDU/CSU", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.235-249.

me olasılığı bir ölçüde kısıtlanmış olur. Örneğin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan ülkeler arasında, dış politika ile ilgili sorunlara ilişkin ciddi anlaşmazlıklar çıkabileceğini önceden sezen yetkililer, dış politika konusundaki sorunların Topluluğun karar almaya yetkili kurullarınca görüşülmemesini sağlamışlardır(47). Batı Almanya'da Hristiyan Demokrat ve Hristiyan Sosyal Birliği (CDU/CSU) ortaklığının kuruluş yılları sırasında aynı yöntem uygulanmış, ve iki partinin ilişkilerini olumsuz yönde etkileme olasılığını taşıyan devlet-kilise ayırımı sorununun Bonn'daki merkezi hükümet düzeyinde tartışma konusu yapılmayarak, eyalet hükümetleri düzeyinde çözümlenmeye çalışılmıştır(48).

Schwarz'ın üzerinde durduğu ikinci ve kuşkusuz daha önemli bir yöntem, hükümetin kararlarının oybirliğince ve gizli bir şekilde alınması ilkesinin bütün ortaklarca benimsenmesidir(49). Bu ilkenin tüm iktidar

(47) Ibid., s.240-242.

(48) Ibid., s.245.

(49) Ibid., s.245-246. Ancak bazı koalisyon protokollerinde, oybirliği ile karar alma ilkesinin yanısıra ortak partilerin, destekleyemeyecekleri bazı hükümet politikalarının parlamentoda oylanması sırasında, oylamaya katılmayabileceklerini belirten, ve böylece çıkabilecek koalisyon-içi anlaşmazlıkları önceden önlemeye yönelik önlemler yer almaktadır. İsrail'de yaygın olarak uygulanan bu yöntem hakkında daha geniş bilgi için bkz., K.Z.Paltiel, "The Israeli Coalition System", Government and Opposition 10 (İlkbahar, 1975), s.397-414.

partilerince benimsenmeyerek, ortakların kabine içinde önemli kararlara ilişkin tutumlarını basın organlarına sızdırmaya çalışmaları ya da bir sorun karşısında hükümet politikası saptandıktan sonra bu karara ortak partilerden bazılarının karşı çıkması, hükümetin uyumluluğunu ve istikrarını ciddi bir şekilde sarsar. Oybirliği ilkesi bu tür gelişmeleri önlemesinin yanı sıra, ortak partilere bir çeşit veto hakkı tanıması karşılığında, onların karar verilen hükümet politikalarından topluca sorumlu tutulmalarını sağlar.

Koalisyon kabinelerine katılan partilerin, hükümetin icraatından topluca sorumlu tutulmaları, ortaklar arasında uygulanan politikaların niteliği konusunda anlaşmazlıklar belirmesi olasılığını önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu nedenle, hükümetlerin koalisyonlar tarafından kurulmasının zorunlu olduğu demokratik sistemlerde, sorumlu hükümet ilkesinin tüm partilerce benimsenmesine özen gösterilmektedir. Örneğin İsrail'de, koalisyon hükümetlerine katılan partilerin uygulanan politikalarından ve kabinede yer alan bakanların davranışlarından tüm hükümet ortaklarının sorumlu tutulacağı yasalarla belirlenmiştir(50). İsrail İşçi Partisi (Ma-

(50) David Nachmias, "Coalition Politics in Israel", Comparative Political Studies 7 (Ekim, 1974), s.325

pai) tarafından 1943'den sonra kurulan ilk sekiz koalisyon hükümetinden beşi, koalisyondaki küçük partilerden bazılarının bu ilkeyi tam olarak izlememeleri nedeniyle bozulmuştur(51).

Ortak sorumluluk ilkesinin koalisyon hükümetlerinin istikrarı için taşıdığı önem nedeni ile, koalisyon protokollerinde çoğu kez bu konuda kesin karar ve önlemlere yer verilmektedir. Örneğin, Avusturya'daki Büyük Koalisyon hükümetine ilişkin protokolde "hükümet politikaları üzerinde koalisyon partileri tarafından kararlar oybirliği ile alınacak ve alınan kararlar her iki partinin bakanları ve milletvekilleri üzerinde bağlayıcı olacaktır"(52) denilmektedir. 1961'de Batı Almanya'da Hristiyan Demokrat Birliği (CDU/CSU) ve Hür Demokrat Partisi (FDP) arasında kurulan ortak hükümetin protokolünde ise, koalisyon partilerinin tüm önemli konularda oybirliği sağlamak amacı ile sık sık toplanacak

(51) Başbakan Moshe Sharett, Zionist Partisinin ortak sorumluluk ilkesine karşı çıkması üzerine hükümetinin istifasını açıklarken Zionist Partisini sert bir dille eleştirmiş ve "Bu tür davranışlar, ortak sorumluluk ilkesinin büyük önem taşıdığı parlamenter hükümet sistemlerinde hiçbir koşul altında affedilemez" demiştir. Ibid., s.325.

(52) Herbert P. Secher, "Coalition Government in Austria", Kurt L. Shell (der.), The Democratic Political Process (Waltham, Massachusetts, Ginn and Co., 1969), s.430.

ve çeşitli politika alternatiflerini gözden geçirerek hükümete gerekli önerileri yapacak bir alt kurul oluşturacakları belirtilmiştir(53). Hiç kuşkusuz, oybirliği ilkesinin yalnızca önemli politikaların saptanmasında değil, koalisyonu ilgilendiren diğer konularda da uygulanması -örneğin, hükümet yetkililerinin basına verdikleri demeçler, muhalefete karşı izlenilecek stratejiler gibi- ortaklar arasında anlaşmazlık çıkması olasılığını azaltabilir(54).

Koalisyon ortakları arasında belirebilecek anlaşmazlıkların ortaklığın bütünlüğünü tehlikeye sokmadan çözümlenmesinde yararlı olabilecek üçüncü yöntem ise, hükümet başkanının ortak partiler arasında bir tür arabulucu işlevini görmesidir(55). Başbakanların bu iş-

(53) Merkl, "Coalition Politics in West Germany", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.30. Batı Almanya'da olduğu gibi diğer ülkelerde de kullanılan bu yöntem ortaklığın devamlılığının sağlanmasında önemli bir rol oynayabilir. Parti yöneticilerinin sık sık toplanarak, hükümet politikalarını ve koalisyon-içi sorunları ilgilendiren konuları görüşmeleri, ortak partiler arasındaki ilişkilerin sıhhatli bir biçimde devamının sağlanması için zorunludur.

(54) Groennings, "Notes Towards Theories of Coalition Behavior in Multiparty Systems: Formation and Maintenance", Ibid., s.462.

(55) Schwartz, "Maintaining Coalitions: An Analysis of the EEC with Supporting Evidence from the Austrian Grand Coalition and the CDU/CSU", Ibid., s.246-247

levi başarılı bir şekilde yerine getirerek, partiler arasındaki yanlış anlamaları, görüş ayrılıklarını ve anlaşmazlıkları tarafların güvenlerini yitirmeden çözümliyebilmeleri ya da azaltabilmeleri, koalisyonun sürekliliği açısından gereklidir. Örneğin Schwartz'a göre Batı Almanya'da iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin uzun süreli olmalarında, Adenauer'in böylesine bir arabuluculuk görevini başarılı bir şekilde yapması önemli rol oynamış, buna karşılık kendisinden sonra başbakan olan Erhard koalisyon hükümeti içinde aynı şekilde başarılı bir arabulucu olarak çalışmamıştır(56). Hiç kuşkusuz, ortak partilerce siyasal prestij ve kişiliği kabul edilen ve onlar üzerinde yalnızca kendi partisinin çıkarına çalıştığı izlenimini uyandırmayan bir başbakan, hükümetinin uyumlu ve istikrarlı bir şekilde işlemesinde önemli bir rol oynayabilir.

f) Koalisyonların Büyüklüğü

Koalisyonlara katılan partilerin sayısının ortaklar arasındaki ilişkiler ve ortaklıkların sürekliliği üzerinde etkisi var mıdır? Çalışmamızın ikinci bölümünden hatırlanabileceği gibi, bazı siyaset bilimcileri

(56) Ibid., s.246.

partilerin koalisyon stratejilerini en az büyüklük ilkesine göre saptamaya çalıştıklarını öne sürerlerken, en az büyüklükteki koalisyonların, diğer iki tür büyüklükte kurulan koalisyonlara göre daha uzun süre iktidarda kalma olasılığına sahip olduklarını belirtmektedirler(57). Bunun başlıca nedenlerinden biri olarak da, koalisyona katılan partilerin sayısı arttıkça, ortaklar arasında uyum sağlanabilmesinin güçleşmesi gösterilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonlarından 1970'lere kadar parlamenter demokrasilerde oluşturulan koalisyonların iktidar sürelerini inceleyen Dodd'un bulguları bu görüşü destekler niteliktedir(58). Yazara göre, en az büyüklükteki koalisyon hükümetleri, gerek aşırı büyüklük gerekse azınlık hükümeti niteliği taşıyan koalisyonlardan daha uzun süre iktidarda kalmayı başarmışlardır. Böylece, en az büyüklükteki koalisyonlarda, görece olarak, ortaklar arasında uyum sağlanmasının ve ortaklığın

(57) Örneğin bkz., Riker, The Theory of Political Coalitions, ve Michael Leiserson, "Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games", American Political Science Review, 57 (Eylül, 1968), s.770-787.

(58) Lawrence C.Dodd, Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton University Press, 1976), s.156-181.

bütünlüğünün korunmasının daha kolay olduğu anlaşılmaktadır. Dodd'un da belirttiği gibi, aşırı büyüklükteki ortaklıklarda parlamento çoğunluğu için koalisyonda bulunması zorunda olmayan partilerin hükümet dışı bırakılma amacına yönelik girişimler ortaklar arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açabilmekte; azınlık hükümetleri ise, parlamento çoğunluğu tarafından desteklenmedikleri için, genellikle kısa ömürlü ve istikrarsız olmaktadır(59).

(59) Ibid., s.49-52.

BÖLÜM 4

HÜKÜMET ORTAĞI PARTİLERİN KOALİSYON KAZANÇLARI

Seçim sonuçlarının koalisyon hükümeti kurulmasını zorunlu kıldığı siyasal ortamlarda, partilerin ortaklığa girmeleri karşılığında kendilerine çeşitli yararlar ya da siyaset bilimcilerinin deyimi ile "koalisyon kazançları" (coalition payoffs) sağlamayı beklediklerini, ve bu beklentilerini gerçekleştirebilmek için, iktidar ortaklarına karşı değişik stratejiler izleyebileceklerini, çalışmamızın önceki bölümlerinde belirtmiştik.

Partilerin, koalisyon hükümetlerine katılarak elde edebilecekleri kazançların nitelik ve nicelikleri nelerdir?(1). Parlamenter demokrasilerde, bu kazançla-

(1) Koalisyon kazançları konusunda başvurulacak en önemli çalışmalar için bkz., William H.Riker, The Theory of Political Coalitions (New Haven: Yale University Press, 1962), William A.Gamson, "A Theory of Coalition Formation", American Sociolo-

rın hükümet ortağı partiler arasında paylaştırılması sorunu hangi yöntemler kullanılarak çözümlenmektedir? Bu bölümde parti stratejileri ve koalisyon hükümetlerinin istikrarı yönünden önem taşıyan bu soruların üzerinde duracağız.

I. Koalisyon Kazançlarının Nitelikleri

Konuya en genel ve soyut bir düzeyde bakıldığında, koalisyon kazançlarının koalisyona katılan partilerin amaçlarına ulaşmada araç olduğu söylenebilir. Bu nedenle, koalisyonda yer alan partiler, kendileri için önem taşıyan amaçları ne ölçüde gerçekleştirebilirlerse, ortaklıktan o derece kazanç sağlamış olacaklardır. Örneğin, sistem karşıtı görüntüsünden kurtularak, siyasal yapı içinde meşruiyet kazanmayı partilerinin o anda en önemli amacı olarak gören parti yöneticileri için, koalisyona katılarak iktidara ortak olabilmek, başlıbaşına bir kazanç oluşturabilir(2). Öte yandan, iktidar-

(.) gical Review 26 (Haziran 1961), s.373-382; Eric C. Browne ve Mark N.Franklin, "Aspects of Coalition Payoffs in European Parliamentary Democracies", American Political Science Review 67 (Haziran 1973), s.453-469; ve Eric C.Browne ve Karen Ann Feste, "Qualitative Dimensions of Coalition Payoffs", American Behavioral Scientist, 18 (Mart-Nisan 1975), s.530-556.

(2) Browne ve Franklin, "Aspects of Coalition Payoffs in European Parliamentary Democracies", s.453.

dan bir süre önce ayrılmış olan bir partinin yöneticileri, yeniden hükümette görev almanın kendilerine ve partilerine sağlayacağı prestiji önemli bir kazanç olarak görebilirler(3).

Ancak, parti yöneticilerinin, bu tür soyut beklentilerden çok, iktidarda bulunmanın partilerine sağlayacağını umdukları somut kazançlara öncelik verdikleri bir gerçektir(4). Siyaset bilimcilerince yapılan araştırmalar, partilerin siyasal güçlerini ve seçim şanslarını arttırmalarında önem taşıyan başlıca iki tür koalisyon kazancı olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki, ortak hükümetin uygulayacağı politikaların niteliği ile ilgili olan kazançlardır. Çoğulcu demokrasilerde partilerin en önemli amaçlarından biri iktidara gelerek hükümet politikalarını kendi siyasal görüşleri ve ideo-

(3) Riker, The Theory of Political Coalitions, s.203-206.

(4) Bkz., Sven Groennings, E.W.Kelley, Michael Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), ve Eric C. Browne, Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, Sage Professional Papers in Comparative Politics, (Beverly Hills and London: 1973), s.46-65. Kuşkusuz, partilerin koalisyonlara katılmaları nedeniyle çeşitli "zarar"lara uğrayabilecekleri de bir gerçektir. Ancak bu konuda siyaset bilimcilerince kuramsal veya görgül çalışmaların yapılmadığı ve yalnızca koalisyon kazançları üzerinde durulduğu görülmektedir.

lojileri doğrultusunda oluşturmaktır. Bu nedenle, koalisyona ortak olan bir parti, hükümetin icraatını etkilemekte ne kadar başarılı olabilirse, bu konuda ortaklıktan o derece kazançlı çıkacaktır(5). Hiç kuşkusuz, iktidarı paylaşan bir partinin, hükümet politikalarının kendi siyasal görüşlerine uygun bir şekilde oluşturulmasını etkileyebilmesi, parlamentoda sahip olduğu koallukların sayısı ve hükümet içinde diğer ortaklara karşı izlemeyi seçtiği stratejilerin niteliği ile yakından ilişkilidir.

Parlamente demokrasilerde, iktidara gelen koalisyon ortaklarının, hükümetin icraatını etkileyebilmeleri için ellerinde çeşitli olanaklar vardır. Örneğin, ortak partilerin yöneticilerinin kendi partilerine verilen bakanlıkları doğrudan doğruya ilgilendirmeyen konularda hükümetin tutumunu saptamakla görevli kurulların toplantılarına katılabilme hakkını kazanmaları, onların bu kurullarda kişisel nüfuzlarını kullanarak, hükümet politikalarını etkilemelerine yol açabilir(6). İktidar ortaklarının, gerek koalisyon kurulmadan önceki

(5) Bkz., Gunnar Sjöblom, Party Strategies in a Multi-party System (Lund, Sweden: Berlinska Boktryckeriet, 1968), s.260-268.

(6) Browne, Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, s.49.

partilerarası görüşmeler sırasında gerekse iktidarda bulundukları sürede birbirlerine karşılıklı olarak yaptıkları "politika vaatleri" (policy promises) ya da belirli konularda birbirlerine tanıdıkları veto hakkı da, koalisyon hükümetinin politikalarının ortak partilerin siyasal görüş ve ideolojik tutumları doğrultusunda şekillenmesi için sık sık başvurulan bir yöntemdir(7).

İktidar ortaklarının kabinede bakanlık elde ederek hükümetin icraatı ile ilgili en önemli konularda söz sahibi olmaları, kendilerine sağlamayı umdukları kazançların gerçekleşmesinde büyük rol oynamaktadır. Koalisyon hükümetine katılan bir parti, kabinede ne kadar çok sayıda önemli bakanlığı kontrolü altına alabilirse, hükümet içindeki etkinlik ve gücünü o ölçüde arttırmış olur. Browne'nın belirttiği gibi, parlamenter demokrasilerde bakanlıklar iktidar ortaklarının hükümet politikalarını kurumlaşmış yöntemlerle kendi ideoloji-

(7) Ibid., s.49-50. Bu konuda unutulmaması gereken bir nokta, hükümetin uyguladığı politikalardan ortak partilerin hepsinin aynı derecede yararlanabilme olasılıklarının az oluşudur. Ortaklardan birisine kısa dönemde büyük kazanç sağlayacak bir kamu politikası, ikincisine ancak uzun dönemde faydalı olabilir, bir üçüncüsüne ise ne kazanç ne de zarar getirebilir. Bkz., Bruce Bueno De Mesquita, Strategy, Risk and Personality in Coalition Building: The Case of India (London: Cambridge University Press, 1975), s.20.

leri ve siyasal görüşleri doğrultusunda oluşturabilmelerine yarayan başlıca araçlardır(8). Kabinede yer alan partiler, paylarına düşen bakanlıkların ve onlara bağlı devlet kuruluşlarının yetkileri içine giren konularda kesin söz sahibi oldukları gibi, kendilerine verilen bakanlıkların nitelik ve niceliklerine göre, diğer koalisyon ortakları karşısında politika vaatlerine ya da veto hakkına ilişkin olarak pazarlık gücü elde ederler(9).

Partilerin koalisyon hükümetlerine katılmaları sonucunda elde edebilecekleri ikinci tür koalisyon kazançları ise, iktidarın sağladığı özel olanaklardan yararlanabilmeleri ile ilgilidir. Çoğulcu demokrasilerde partiler örgüt üyelerini, taraftarlarını ve seçmenlerini partiye yaptıkları hizmetler ve verdikleri oylara karşılık çeşitli yollardan ödüllendirmek zorundadırlar. Siyaset bilimcilerince, "siyasal himaye" (political

(8) Browne, Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, s.50.

(9) Bu konuda daha geniş bilgi ve örnekler için bkz., Gerhard Loewenberg, Parliament in the German Political System (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1966), s.242-263, ve Herbert P. Secher, "Coalition Government in Austria", Kurt L. Shell (der.), The Democratic Political Process (Wallham, Mass., Ginn and Co., 1969), s.425-439.

patronage) ya da "nimetlerin dağıtımı" (spoils system) kavramları ile tanımlanan bu olgunun en yaygın örnekleri şunlardır(10): Partililere kamu bürokrasinin çeşitli kesimlerinde görev bulmak; partili seçmen ve taraftarların bürokratik kuruluşlarla olan ilişkilerinde ayrıcalık görüp bürokratik engelleri daha kolay aşmalarını sağlamak; devlet ihalelerinin, ithalat-ihracat lisans ve kotalarının, ya da banka kredilerinin dağıtımında partili iş adamlarına çeşitli olanaklar sağlamak; devlet yatırımlarının, tarımsal kredi ve araçların, ya da yol, su, elektrik gibi kamu hizmetlerinin yapımında partiye oy veren seçmen gruplarının bulunduğu yerleşme alanlarına öncelik tanımak, ve özellikle muhalefet partilerine oy veren seçmen gruplarını bu tür yatırım ve hizmetlerden yoksun bırakarak, onları bir sonraki seçimlerde iktidar partilerini desteklemeye zorlamak.

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarından bu yana Batı de-

(10) Bkz., Alex Weingrod, "Patrons, Patronage, and Political Parties", Comparative Studies in Society and History 10 (Temmuz, 1969), s.376-400; J.D. Powell, "Peasant Society and Clientelist Politics" American Political Science Review 64 (Haziran, 1970), s.411-425; J.S.Scott, Comparative Political Corruption (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1972); ve A.J.Heidenheimer (der.), Political Corruption: Readings in Comparative Analysis (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970).

mokrasilerinin çoğunda iktidara gelen partilerin bu tür siyasal himayeye yönelik girişimlerde bulunabilme olasılıkları giderek azalmıştır(11). Bir yandan, bu ülkelerin ulaştıkları sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, siyasal himaye mekanizmasının işlemesi için zorunlu olan bazı koşulları ortadan kaldırmış, bir yandan da, seçmenlerin parti tercihleri, yukarıda belirttiğimiz gereksinmelerin karşılanmasından çok, partilerin siyasal görüşleri ve ideolojileri ile şekillendirilmeye başlamıştır. Günümüzde bu ülkelerde siyasal himaye, genellikle, kamu bürokrasisinin ve yüksek düzeydeki devlet görevlerinin partililere verilmesi şeklinde belirlenmektedir. Ancak, iktidar partileri ile büyük iş çevreleri arasında oluşan ilişkiler gibi bu genel eğilime ters düşen örneklerle de zaman zaman rastlanılmaktadır.

Aynı durumun az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için söz konusu olduğu söylenemez. Siyasal rejimleri arasındaki farklılıklara karşın, bu ülkelerin çoğunda siyasal himaye ve nimetlerin dağıtımı iktidarda bulunan gruplarca yaygın bir şekilde kullanılmakta-

(11) Leon D.Epstein, Political Parties in Western Democracies (New York: Praeger, 1967), s.104-111, ve James C.Scott, "Corruption, Machine Politics, and Political Change", American Political Science Review 63 (Aralık, 1969), s.1142-1158.

dır(12). Sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların, kişisel ve grup gereksinmelerinin siyasal himaye yoluyla elde edilmesini zorunlu kıldığı bu ülkeler arasında, rekabetçi parti sistemlerinin yürürlükte olduğu Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye üzerinde yapılan araştırmalar, seçmen davranışlarında iktidar partilerinin siyasal himaye yoluyla dağıttıkları ödüllerin önemli etkisi olduğunu göstermektedir(13). Başka bir deyişle, bu ülkelerde kurulan koalisyon hükümetlerine katılan partiler, iktidarın sağladığı siyasal himaye olanaklarını siyasal güçlerini arttıracak bir şekilde kullanarak kendilerine önemli kazançlar elde etme olasılığına sahiptirler.

(12) Scott, Comparative Political Corruption

- (13) Bu konuda bazı örnekler için bkz., Myron Weiner, Party Building in a New Nation: The Indian National Congress (Chicago: Chicago University Press, 1967); F.G.Bailey, Politics and Social Change: Orissa in 1959 (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1963); Sabri Sayarı, "Some Notes on the Beginnings of Mass Political Participation in Turkey", Engin Akarlı ve Gabriel Ben-Dor (der.), Political Participation in Turkey (Istanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1975), s.121-133 ve "Political Patronage in Turkey", Ernest Gellner ve John Waterbury (der.), Patrons and Clients in Mediterranean Societies (London, Duckworth's, 1977), s.103-113.

II. Koalisyon Kazançlarının Hükümet Ortağı Partiler Arasında Paylaştırılması

Yukarıda belirttiğimiz başlıca iki tür koalisyon kazancının iktidar ortakları arasında paylaştırılması hükümet ortakları için önemli bir sorun olabilir. Gerçi Duverger'in de dediği gibi "her ittifak eşitsizdir; tek üzerinde durulacak nokta, eşitsizliğin derecesidir"(14). Bu eşitsizliğin ortakların koalisyon kazançlarına ne şekilde yansıtacağı, büyük ölçüde, partilerin kabinde elde ettikleri bakanlıkların nitelik ve nicelikleri ile birbirlerine karşı hükümet içinde izleyecekleri stratejilere bağlıdır.

Partilerin hükümet politikalarını etkileyebilme-leri ve siyasal himaye kaynaklarını kontrol edebilmele-ri, genellikle kendilerine verilen bakanlıkların önem ve sayısı ile yakından ilişkili olduğundan, koalisyon-ların kuruluş süreci içinde yapılan partilerarası görüşmelerde ortaklara verilecek bakanlıklar konusunda yoğun pazarlıklara girişilmesi olağandır(15). Bu aşama-

(14) Maurice Duverger, Siyasi Partiler (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970), s.441.

(15) Bu konuda ayrıntılı örnekler için bkz., Loewenberg, Parliament in the German Political System, s.243-261, ve Sven Groennings, "Patterns, Strategies, and Payoffs in Norwegian Coalition Formation", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.60-79.

da partiler, koalisyon kazançlarını arttırabilmek için, kabinede çok sayıda önemli bakanlığı elde etmeyi amaçlarlar. Ancak, ortaklığa katılmak isteyen tüm partilerin aynı şekilde davranmaları, hükümetin kurulmasına olanak vermediğinden partiler ister istemez daha gerçekçi davranarak sorunu rasyonel bir biçimde çözümlemeye zorlanırlar.

Bu gerçekçi ve rasyonel çözüm yolu ne olabilir? Gerek politikacılar gerekse siyaset bilimcileri arasında yaygın olan kanı, partilerin kabinede aldıkları bakanlıkların parlamentodaki sayısal güçlerine yakın bir oranda olması gereğidir. Gamson'un daha önce belirttiğimiz hipotezine göre de, koalisyonlarda ortakların paylarına düşen kazançlar, onların parlamentodaki güçlerine eş oranda olmalıdır(16). Örneğin, parlamentoda 40 ve 20 koltuğa sahip iki partiden oluşan bir koalisyonda, birinci partinin ikinci partiye göre iki kat fazla sayıda bakanlık elde etmesi gerekir.

Parlamente demokrasilerde kurulan koalisyon hükümetlerindeki bakanlıkların partiler arasında paylaştırılması üzerinde yapılan incelemeler, yaygın olan bu

(16) William Gamson, "A Theory of Coalition Formation", American Sociological Review 26 (Haziran, 1961), s.373-382.

kaniyı destekler niteliktedir. Örneğin, Browne ve Franklin tarafından yapılan araştırmanın bulgularını yazarlar şöylece özetlemektedirler(17): "Bazı istisnalar dışında, koalisyon ortağı partilerin paylarına düşen bakanlık sayısının parlamentoda sahip oldukları koltuk sayısına eş oranda olduğu görülmektedir. Partiler bazı bakanlıklara diğerlerinden çok önem verebilmekte, ancak bu önemli bakanlığı (veya bakanlıkları) elde etmek için çok sayıda başka bakanlıktan vazgeçmeye yanaşmamaktadırlar."

Yazarların değindiği istisnalar arasında kuşkusuz en ilginç olanı, koalisyon hükümetlerine katılan küçük partilerin bir kısmının kabinelerde parlamenter sayıların gerektirdiğinden daha çok bakanlık kazanmalarıdır(18). Başka bir deyişle, ana koalisyon partisi ile karşılaştırıldığında, küçük partilerin bakanlık sayıları ile parlamento kuvvetleri arasındaki oranın genellikle daha yüksek olduğu görülmektedir. Gerçekten, değişik siyasal sistemlerde kurulan koalisyon hükümetlerinin yapıları incelendiğinde, bu olgu dikkati çeke-

(17) Browne ve Franklin, "Aspects of Coalition Payoffs in Parliamentary Democracies", s.460.

(18) Ibid., s.460-464.

cek bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Tablo 4:1' de görüldüğü gibi, 1949 ile 1973 yılları arasında Batı Almanya'daki koalisyon kabinelerinin çoğunda, hükümetlerin ana partisi olan Hristiyan Demokratların (CDU/CSU) ve Sosyal Demokratların (SPD) bakanlık sayısı/parlamento kuvveti oranlarının çoğu kez koalisyonlara ka-

TABLO 4:1 -

Federal Almanya'da Koalisyon Ortaklarının Bakanlık Sayısı/Parlamento (Bundestag) Kuvveti Oranları, 1949-73

<u>Yıl</u>	<u>CDU/CSU</u>	<u>FDP</u>	<u>DP</u>	<u>BHE</u>	<u>SPD</u>
1949	.07	.07	.11		
1953	.05	.11	.13	.08	
1957	.06	.05			
1961	.07	.07			
1963	.07	.09			
1965	.07	.10			
1966	.04				.05
1969		.13			.05
1973		.12			.05

Kaynak: Alfred Grosser, Germany in Our Time (New York: Praeger, 1970), s.110-111, ve Peter H.Merkel, "Coalition Politics in West Germany", S.Groennings, E.W.Kelley, M.Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970), s.13-42.

Kısaltmalar: CDU/CSU - Hristiyan Demokrat Birliği;
FDP - Hür Demokratlar; DP - Alman Partisi;
BHE - Göçmenler Partisi; SPD - Sosyal Demokrat Partisi

tılan küçük partilerin oranlarına göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Buna benzer bir olguya İsrail parti sisteminde de rastlamaktayız. 1949-1970 döneminde, İsrail'de kurulan 17 koalisyon kabinesinde, hükümetin ana partisi olan İşçi Partisi (Mapai) genellikle parlamentodaki üye sayısının gerektirdiğinden daha az sayıda bakanlıkla yetinmek zorunda kalmıştır (Bkz. Tablo 4:2).

Kabine üyeliklerinin ortak partiler arasında paylaştırılmasında, küçük partilerin aldıkları bakanlık sayısının parlamenta sayılarının gerektirdiğinden daha fazla oluşunun birkaç nedeni vardır. Bazı parti sistemlerinde kurulan koalisyonlarda, küçük partilerin siyasal konumları nedeni ile büyük partilere karşı kolaylıkla rekabetçi bir strateji izleyebileceklerine daha önce de işaret etmiştik. Nitekim, bu tür parti sistemlerinde küçük partilerin koalisyona katılmaları için kendilerine daha fazla bakanlık verilmesini şart koştukları görülmektedir. Bu durumun en tipik bir örneğine Batı Almanya'da rastlamaktayız(19). İki büyük parti -Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar- parlamentoda ancak Hür Demokratlar'ın desteği ile çoğunluk

(19) Peter H.Merkel, "Coalition Politics in West Germany" Groennings, Kelley, Leiserson (der.), s.13-42, ve Alfred Grosser, Germany in Our Time (New York: Praeger, 1971), s.93-174.

TABLO 4:2

İsrail: Partilerin Bakanlık Sayısı/Parlamento (Knesset)

Kuvveti Oranları, 1949-1970

P A R T İ L E R					
<u>Yıl</u>	<u>Mapai</u>	<u>Achdut Havoda</u>	<u>Mapam</u>	<u>National Religious Party</u>	<u>Progressive</u>
1949	.15	-	-	.19	.20~
1950	.17	-	-	.19	.20
1951	.18	-	-	.30	-
1952	.18	-	-	.20	.25
1954	.18	-	-	.20	.25
1955	.18	-	-	.20	.25
1958	.20	.20	.22	.18	.20
1959	.20	.14	.22	.17	.17
1961	.24	.25	-	.25	-
1963	.22	.25	-	.25	-
1964	.22	.25	-	.25	-
1966	.24	-	.25	.18	.20
1967	.24	-	.25	.27	.20
1969	.24	-	.25	.27	.20
1969	.20	-	-	.25	.25
1970	.25	-	-	.20	.25

Kaynak: D.Nachmias, "Coalition Politics in Israel",
Comparative Political Studies, 7 (October,
 1974), s.322.

sağlayabildikleri için, Hür Demokratlar'ın pazarlık gücü oldukça yüksektir. Bu nedenle, Hür Demokratlar'ın kabinedeki temsil oranı, genellikle partinin parlamento kuvvetinin gerektirdiğinden fazla olmaktadır. Örneğin, 1969 seçimlerinde Sosyal Demokratlar parlamentoda 224, Hür Demokratlar 30 koltuk kazanmış olmalarına karşın, oluşturulan koalisyon hükümetinin üç önemli bakanlığı (Dışişleri, İçişleri ve Tarım), Hür Demokratlar'a verilmiştir.

Browne ve Franklin'in belirttikleri gibi, küçük partilerin bakanlık dağıtımında nicelik bakımından kârlı çıkmalarının ikinci nedeni(20), bakanlık sayısı/parlamento kuvveti oranları hesaplanırken, küçük bir partinin payına ek olarak verilen bir kabine üyeliğinin, koalisyonun ana partisi için eşdeğerde bir kayıp olmasıdır. Örneğin, parlamentoda sahip olduğu koltuk sayısı karşılığında kendisine yalnız bir bakanlık verilmesi gereken C partisinin ek olarak aldığı bir ikinci bakanlık bu partinin koalisyon kazancını yüzde yüz oranında arttırmış olacaktır. Oysa, ortağına verdiği bu ek bakanlık payına kabinedeki yirmi bakanlıktan ondokuzu düşen A partisinin kazancında ancak yüzde beş oranında

(20) Browne ve Franklin, "Aspects of Coalition Payoffs in Parliamentary Democracies", s.460-461.

bir azalmaya yol açacaktır. Bu nedenle, küçük partilerin koalisyon hükümeti içindeki durumlarını güçlendirmek amacı ile ek bakanlık kazanma çabaları, koalisyonun ana partisinin payına düşen bakanlıkların sayısında ufak bir azalmayı gerektirse bile bu durum ana partinin hükümet içindeki gücünü büyük ölçüde etkilemeyeceği için hoşgörü ile karşılanacaktır(21). Bu hoşgörü bir bakıma kabinedeki önemli bakanlıkların çoğunun ana koalisyon partisinin yetkisi altında olmasından ve küçük partilere ek olarak verilen bakanlıkların genellikle daha az önem taşıyan bakanlıkları kapsamasından ileri gelmektedir. Örneğin İsrail'de, koalisyonun ana partisi olan Mapai, 1948'den bu yana kurulan hükümetlerde Başbakanlığın yanı sıra, Milli Savunma, Dışişleri, Maliye, Tarım, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarını elinde tutarak, hükümet politikalarının oluşturulmasında diğer koalisyon ortaklarına göre çok daha etkili bir rol oynamıştır.

Kabinedeki bakanlıkların dağıtımında partilerin kazançlarının nicelikleri olduğu kadar niteliklerinin

(21) K.Z.Paltiel, "The Israeli Coalition System", Government and Opposition, 10 (İlkbahar, 1975), s.397-414, ve D.Nachmias, "Coalition Politics in Israel", Comparative Political Studies, 7 (Ekim, 1974), s.316-333.

de dikkate alınması gerekir. Buna neden, tüm bakanlıkların hükümet politikalarını etkileme ve siyasal himaye kaynaklarını kontrol edebilme olanaklarının aynı olmayışıdır. Örneğin, parlamenter demokrasilerin çoğunda, işlev ve yetkileri açısından maliye ve ekonomi ile ilgili bakanlıkların büyük önem taşıdıkları, buna karşılık turizm ya da spor bakanlıklarının partilerce fazla önemsenmedikleri görülmektedir. Ancak, bazı partiler, ideolojik tutumları ve siyasal amaçları açısından belirli bakanlıkları, işlev ve yetkileri diğer bakanlıklarla aynı derecede önemli olmasa bile, ele geçirmeye çalışmaktadırlar(22).

Browne ve Feste tarafından partilerin güç ve ideolojilerinin bakanlık tercihlerini ne yönde etkilediğini saptamak için yapılan bir araştırma, bu konuda aydınlatıcı nitelikte bazı bulguları ortaya çıkarmaktadır(23). Bu çalışma, 1945-1970 yılları arasında onüç Batı Avrupa parti sistemini kapsamaktadır. Kullanılan varyans analizi yönteminde bağımsız değişken olarak partilerin koalisyon içindeki mutlak ve göreceli güçleri

(22) Bkz., Groennings, "Patterns, Strategies, and Payoffs in Norwegian Coalition Formation", s.74-79.

(23) Browne ve Feste, "Qualitative Dimensions of Coalition Payoffs", s.530-556.

ile ideolojik tutumları, bağımlı değişken olarak da başkanlık türleri alınmaktadır. Tablo 4:3'de görüleceği gibi, Browne ve Feste'nin bulguları partilerin koalisyon içindeki güçlerinin Başbakanlığın yanı sıra Maliye, Ekonomi ve Milli Savunma Bakanlıklarının dağıtımını önemli ölçüde etkilediğini, buna karşılık Sosyal Hizmetler, Tarım ve Adalet Bakanlıklarının paylaştırılmasında parti ideolojilerinin etkisi olduğunu göstermektedir.

TABLO 4:3

Bakanlıkların Bağımsız Değişkenlerin Açıkladığı
Varyans Oranına Göre Sınıflandırılması

Açıklanan Varyans Oranı (r_i)	Görelî Büyüklik ^a	r_i	Mutlak Büyüklik ^b	r_i	İdeolojik Tutum	r_i
.50'den çok	Başbakan	.88	Başbakan	.69	Sos.Hizm.	.60
	M.Savunma	.86	İktisat	.53		
	Maliye	.56	Maliye	.52		
.33'den çok	İktisat	.41	M.Savunma	.42	Tarım	.43
	M.Eğitim	.35			Başbakan	.33
					Adalet	.36
.20'den çok	Dışişleri	.25	Sos.Hizm.	.28	M.Savunma	.24
			Ulaştırma	.23	Maliye	.23
			Dışişleri	.23	Ulaştırma	.23
			M.Eğitim	.20		

Kaynak: Eric C.Browne ve Karen Ann Feste, "Qualitative Dimensions of Coalition Payoffs: Evidence From European Party Governments, 1945-1970", American Behavioral Scientist 18 (Mart-Nisan 1975), s.543.

Bağımsız değişkenlerin Milli Eğitim, Ulaştırma ve Dış-ışleri Bakanlıklarının da paylaştırılmasında etkili oldukları ancak bu etkinin istatistiksel açıdan daha az güvenilirlik ile kabul edilebileceği anlaşılmaktadır. Böylece, araştırmacıların üzerinde durdukları onüç bakanlıktan dokuzunun paylaştırılmasının parti kuvveti ve ideolojisi ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer dört bakanlığın ise (İçişleri, Ticaret, Dinî İşler ve Özel İhtisas Bakanlıkları) bu bağımsız değişkenlerle ilişkilerinin bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.

Browne ve Feste'nin incelemesinde partilerin kuvveti ile belirli bakanlıkları elde edebilme olasılıkları arasındaki ilişki üzerinde de durulmaktadır(24). Tablo 4:4'den görülebileceği gibi, yazarların bulguları, partilerin parlamentodaki koltuk sayılarının koalisyon ortaklarının paylarına düşen bakanlıkların yalnız niceliklerini değil fakat niteliklerini de belirleyen en önemli etken olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Bu bulgulardan anlaşılabileceği gibi, partilerin parlamentoda sahip bulundukları koltuk sayısı ne kadar çok olursa, Batı Avrupa demokrasilerinde hükümetin icraatı üzerindeki etkileri bakımından ilk yedi sırayı

(24) Ibid., s.545-547.

TABLO 4:4

Partilerin Kuvvetleri İle Belirli Bakanlıkları Kazanma
Olasılıkları Arasındaki İlişki

Bakanlık	Partilerin Koalisyon İçindeki Üye Sayısı Yüzdeleri		
	% 60 ve Fazlası	% 20 İle % 59 Arası	% 0 İle % 19 Arası
Koalisyonun En Büyük Ortağı			
Başbakan	95 %	73 %	0 %
M.Savunma	77	71	0
Maliye	70	56	0
Tarım	67	56	0
Sos.Hizm.	66	35	0
Adalet	58	33	0
İktisat	51	45	0
Koalisyonun İkinci Büyük Ortağı			
Başbakan	0	13	0
M.Savunma	0	11	9
Maliye	0	29	18
Tarım	0	24	20
Sos.Hizm.	0	41	25
Adalet	0	35	12
İktisat	0	48	24
Koalisyonun Üçüncü Büyük Ortağı			
Başbakan	0	33	1
M.Savunma	0	0	1
Maliye	0	25	7
Tarım	0	11	11
Sos.Hizm.	0	46	1
Adalet	0	33	27
İktisat	0	17	11

Kaynak: Browne ve Feste, s.546.

alan bakanlıkları elde edebilme olasılıkları o derece artmaktadır. Örneğin, koalisyonun en büyük ortağı durumunda olan ve koalisyonun içindeki üye sayısının yüzde altmış ya da daha fazlasına sahip bir parti yüzde 95 olasılıkla başbakanlığı alacaktır.

Koalisyon ortaklıklarına katılan partilerin, hükümet politikalarını etkilemek ve siyasal himaye olanaqlarına çoğaltmak amacı ile, siyasal sistemin önemli kurumlarını kontrolleri altına almaya ya da bu kurumlar üzerindeki etkinliklerini arttırmaya da özen gösterirler. Yasama meclislerinin ve bu meclislerdeki önemli komisyonların başkanlıklarının ele geçirilmesine yönelik parti girişimleri bu tür davranışların en belirgin örneklerini oluşturur. Loewenberg'e göre, Federal Almanya'da Bundestag ve Bundesrat'ın başkanlıkları ile Dışişleri ve Maliye komisyonlarının hükümet ortağı partiler arasında nasıl paylaştırılacağı sorunu, zaman zaman uzun süreli pazarlıklara neden olmaktadır(25). Öte yandan, İsrail'de de buna benzer bir olguya rastlanılmaktadır. Nachiamaş, İsrail'de partilerin koalisyon kazançları konusunda, kabinedeki bakanlıklardan sonra en önemli etkenin parlamentolardaki komisyonlar olduğunu

(25) Loewenberg, Parliament in the German Political System, s.242-243.

belirtmekte ve İşçi Partisinin hükümet politikalarını etkilemesinde Knesset'deki komisyonların en önemlilerini kontrol etmesinin rolü olduğuna işaret etmektedir(26).

Kamu bürokrasisinin ve çeşitli devlet kuruluşlarının koalisyon hükümetinde yer alan partilerce paylaştırılması konusunda ise, Batı demokrasilerinde oldukça farklı uygulamaların yapıldığını-belirtmeliyiz. İktidarların koalisyon hükümetlerince oluşturulduğu Hollanda, Danimarka, İsveç ve Norveç gibi parlamenter demokrasilerde, kamu bürokrasisi üzerinde aşırı partizanca girişimlerde bulunmaktan kaçınılmakta, ve bazı devlet kuruluşlarının yüksek düzeydeki görevlileri dışında, ortak partiler bu bakımdan kendilerine büyük kazançlar sağlamaya çalışmamaktadırlar(27). Buna karşılık, diğer bazı parlamenter rejimlerde -örneğin, Avusturya, Belçika, İtalya, İsviçre gibi- koalisyona katılan partilerin kamu bürokrasisi ve devlet kuruluşlarına yapılan atamaların önemli bir kısmını kontrol ederek, kendi etkinlik ve siyasal güçlerini bu şekilde arttırmaya önem verdikleri görülmektedir. Örneğin, LaPalombara'nın araştır-

(26) Nachmias, "Coalition Politics in Israel", s.324-329.

(27) Bkz., Mattei Dogan (der.), The Mandarins of Western Europe (New York: Halsted, 1975), ve Joseph LaPalombara, (der.), Bureaucracy and Political Development (Princeton: Princeton University Press, 1973).

ması(28), İtalya'da kurulan koalisyonların değişmez ortağı olan Hristiyan Demokratlar'ın, kamu bürokrasisi üzerindeki büyük etkilerinin, bu partinin bütün devlet kuruluşlarına yapılan atamalarda söz sahibi oluşundan ve parti-bürokrasi ilişkilerinin bir tür patron-yanaşma niteliği taşımasından ileri geldiğini göstermektedir. Belçika ve İsviçre'de de kamu bürokrasisi ve devlet kuruluşlarına, her yeni seçimden sonra, iktidara gelen partiler tarafından partizan atamaların yapılması geleneği oldukça yaygın bir biçimde sürdürülmektedir(29).

Bu konuda en "aşırı" sayılabilecek yöntemler, Avusturya'daki Büyük Koalisyon iktidarı sırasında kullanılmıştır. Koalisyonu oluşturan iki büyük parti, Secher'in deyimi ile(30), "büyükelçilerden, temizlik işçilerine kadar" bütün devlet görevlerini, seçimlerde kazandıkları oy yüzdeleri oranına göre, aralarında paylaşmışlardır. Proproz sistemi olarak nitelendirilen bu

(28) Bkz., Joseph LaPalombara, Interest Groups in Italian Politics (Princeton: Princeton University Press, 1964), s.306-348.

(29) Val R.Lorwin, "Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies", Comparative Politics, 3 (Ocak, 1971), s.141-175.

(30) Herbert P.Secher, "Coalition Government in Austria" Kurt Shell (der.), The Democratic Political Process (Waltham, Mass: Ginn and Co., 1969), s.431.

yöntem, kamu bürokrasisinin hemen hemen her düzeyindeki görevlere yapılan atamalarda kullanılmış, ve Sosyalistler kendi yönetimlerindeki Adalet, İçişleri, Endüstri, Ulaştırma ve Sosyal Hizmetler Bakanlıklarına, Halk Partisi ise kendisine verilen Tarım, Eğitim, Savunma, Ticaret ve Dışişleri Bakanlıklarına yapılan bütün atamalarda kesin söz sahibi olmuşlardır(31). Kamu bürokrasisi ve devlet kuruluşları üzerinde yapılan bu paylaştırma yöngeminin uygulanması sırasında partilerin seçimlerdeki oy kayıpları ya da kazançları dikkate alınarak, her seçimden sonra yeni düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, 1959 seçimlerinde, Sosyalistler'in oylarında görülen yüzde 1.2'lik bir artış, bu partinin bir süre için Dışişleri ve Endüstri Bakanlıklarına ve bu bakanlıklara bağlı kuruluşlara yapılacak atamaların kontrolünü ele geçirmesine neden olmuştur(32).

(31) Bkz., Kurt Steiner, Politics in Austria (Boston: Little Brown, 1972), s.390-397, ve Secher, "Coalition Government in Austria"

(32) Rodney P.Stiefbold, "Segmented Pluralism and Con-sociational Democracy in Austria: Problems of Political Stability and Change", Martin V.Heisler (der.), Politics in Europe (New York: David McKay, 1974), s.124.

BÖLÜM 5

TÜRKİYE'DE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ I

Batı Avrupa'nın çoğulcu demokrasilerinde çok sık başvurulduğunu gördüğümüz koalisyon hükümeti formülü, Türkiye'de 1961 ve 1973 genel seçimlerini izleyen dönemlerde kullanılmıştır(1). Çok-partili dönemin başlangıcından bu yana yapılan sekiz genel seçimden altısı (1946, 1950, 1954, 1957, 1965 ve 1969) çoğunluk partisi hükümetlerinin iktidara gelmesini sağlayacak şekilde sonuçlanmış, ve yalnız iki dönemde (1961-1965 ve 1973-1977) partilerarası koalisyonların kurulması zorunluğu ortaya çıkmıştır(2).

(1) Çalışmamız Haziran 1977 seçimlerinden önce tamamlanmıştır.

(2) 12 Mart "ara rejimi" sırasında kurulan Erim, Melen ve Talu hükümetlerinde, parlamento dışından seçilen bakanların yanı sıra, partili üyeler de yer almıştır. Ancak 12 Mart rejiminin niteliklerini gözönünde tutarak, bu dönemde kurulan koalisyon hükümetlerini araştırmamızın kapsamı içine almıyoruz.

Çalışmamızın son iki bölümünde, Türk siyasal sisteminde oluşturulan koalisyonları, önceki bölümlerde üzerinde durduğumuz hipotez ve bulguların ışığında incelemeye çalışacağız. Özellikle, koalisyonların kuruluş biçimlerini ve sürekliliklerini belirleyen etkenler ile ortak partilerin koalisyon kazançları açısından Türkiye'deki koalisyon hükümetlerinin değerlendirmesini yapacağız.

I. 1961-1965 ve 1973-1977 Dönemlerinde Oluşturulan Koalisyonlar

Ülkemizde koalisyon hükümeti formülü ilk kez 1961 genel seçimlerinden sonra kullanılmıştır. 1950'lerin iki büyük partisinden biri olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tek başına iktidara gelmesine yetecek sayıda milletvekilini meclise sokamaması, kapatılmış olan Demokrat Parti'nin (DP) oylarının üç ayrı parti arasında bölünmesi -Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)- ve seçim sisteminin basit çoğunluktan nisbi temsile değiştirilmesi sonucunda, hiçbir parti Büyük Millet Meclisi'nde çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu nedenle, 1961 seçimlerini izleyen dört yıl içinde, CHP-AP, CHP-YTP-CKMP ve AP-YTP-CKMP ile Millet Partisi (MP)

TABLO 5:1

1961 Genel Seçimlerinde Partilerin Kazandıkları
Oy Yüzdesi ve Millet Meclisi'ndeki Koltuk Sayısı

	Oy Yüzdesi	Koltuk Sayısı
CHP	36.8	173
AP	34.8	158
YTP	13.7	65
CKMP	14.0	54

tarafından oluşan üç koalisyon hükümeti ile, CHP'nin kurduğu bir azınlık hükümeti iktidara gelmiştir(3).

- (3) 1961-1965 yıllarındaki koalisyon hükümetleri ile ilgili bilgiler çoğunlukla Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin taranması yoluyla elde edilmiştir. Ayrıca, faydalanılan kaynaklar şunlardır: Nermin A-badan, Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966); C.H.Dodd, Politics and Government in Turkey (Manchester: Manchester University Press, 1969); Sabri Sayarı, Party Politics in Turkey: Dimensions of Competition and Organization (Yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 1972); Kemal Karpaz, "Political Developments in Turkey: 1950-1970", Middle Eastern Studies 8 (Ekim, 1972), s.349-375 ve "The Military and Politics in Turkey, 1960-1964: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution", American Historical Review, 75 (Ekim, 1970), 1654-1683; ve Metin Toker, İsmet Paşayla 10 Yıl: 1961-1964 4'üncü cilt (Ankara: Burçak Yayınları, 1969). 1973-1977 dönemindeki koalisyon hükümetleri için Cumhuriyet ve Milliyet'in yanısıra Feroz Ahmad, The Turkish Experiment in Democracy, 1950-1975 (London: C.Hurst and Co., 1977), ve Sabri Sayarı "Governmental

1961-1965 dönemindeki koalisyon hükümetleri, Türk siyasal sisteminde olağanüstü koşulların bulunduğu bir ortamda kurulmuştur. Bu olağanüstü koşulların en önemlisi ordunun siyasal sistemdeki rolüne ilişkindir. Ekim 1961 seçimleri, askeri yönetimden sivil yönetime dönüş sürecinde önemli bir aşama olarak görülebilirse de, bu süreç ancak 1965 seçimlerine doğru tamamlanabilmıştır. Parlamenter rejim kurallarının 1961 anayasası çerçevesinde yeniden düzenlendiği 1961-1965 döneminde, ordunun siyasal partileri "denetlemeye" ve iktidara gelebilecek koalisyon alternatiflerini "şekillendirmeye" yönelik çeşitli girişimleri olmuştur. Bu nedenle, 1961 seçimlerinden sonra kurulan koalisyonların, parlamenter hükümet sistemi ile yönetilen çoğulcu demokrasilere özgü koşulların tam olarak bulunmadığı bir ortamda oluşturulduklarını belirtmeliyiz.

İkinci olağanüstü durum ise parti sistemi ile ilgilidir. 27 Mayıs'dan sonra, DP'nin kapatılarak yöneticilerinin siyasal haklarının ellerinden alınması, parti sisteminin sürekliliğini ve istikrarını büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. DP'nin kapatılması sonucu

(.) "Instability and Problems of Coalition Formation" Current Turkish Thought, New Series No 24 (Sonbahar, 1975)'den yararlanılmıştır.

parti sisteminde beliren boşluğu doldurmak amacı ile kurulan iki yeni parti (AP ve YTP) ile CKMP arasındaki mücadele yalnızca bu partilerin seçim ve koalisyon stratejilerini etkilemekle kalmamış, parlamentoda büyük çapta milletvekili kaymalarına da yol açmıştır(4). AP'nin, DP'nin "gerçek varisi" olduğunu ortaya çıkaran 1965 seçimlerine kadar süren bu tür partilerarası milletvekili kaymaları, parti sisteminin ve parlamenter düzenin istikrarını azaltmış ve partilerin, koalisyon stratejilerini saptarlarken, birbirlerinin parlamentodaki güçleri hakkında sıhhatli bilgi edinebilmelerini son derece kısıtlamıştır.

12 Ekim 1961 seçimlerinden sonra ilk koalisyon hükümetini CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Başbakanlığında CHP ve AP kurmuştur. Parti sisteminin en büyük iki partisi tarafından oluşturulduğu için, Birinci İnönü Hükümeti'nin bir "Büyük Koalisyon" niteliği taşıdığını söyleyebiliriz. 20 Kasım 1961 tarihinde kurulup, 3 Aralık'da Büyük Millet Meclisi'nden güven oyu alan CHP-AP ortak hükümeti, 6 ay 10 gün iktidarda kaldıktan

(4) 1961 seçimlerinden sonraki dört yıl içinde, YTP'nin meclis grubunun yüzde 54'ü ve CKMP'nin meclis grubunun yüzde 68'i partilerinden ayrılarak, diğer partilere geçmişlerdir. Bkz., Sayarı, Party Politics in Turkey: Dimensions of Competition and Organization, s.282.

CHP-AP Koalisyon Hükümeti

20.11.1961 - 1.6.1962

Başbakan : İsmet İnönü (CHP)

Güven Oyu İçin Yeterli Sayı : 226

Millet Meclisindeki Partiler: CHP AP YTP CKMP

Partilerin Koltuk Sayıları : 173 158 65 54

sonra, 31 Mayıs 1962'de Başbakan İnönü'nün görevinden istifa etmesi ile bozulmuştur.

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hükümeti kurmak için yeniden görevlendirdiği İnönü, üç hafta kadar süren partilerarası görüşme ve pazarlıkların sonucunda CHP'nin, YTP ve CKMP ile beraber oluşturduğu ikinci koalisyon hükümetini 25 Haziran'da açıklamıştır. İkinci İnönü

CHP-YTP-CKMP Koalisyon Hükümeti

25.6.1962 - 2.12.1963

Başbakan : İsmet İnönü (CHP)

Güven Oyu İçin Yeterli Sayı : 225

Millet Meclisindeki Partiler: CHP AP YTP CKMP MP

Partilerin Koltuk Sayıları : 171 147 62 33 16

Bağımsız Milletvekili Sayısı: 19

Hükümeti, Birinci İnönü Hükümeti'nden daha uzun bir süre iktidarda kalmış ve kuruluşundan 17 ay 6 gün sonra YTP ve CKMP'nin koalisyondan çekilmeleri üzerine bozulmuştur.

İkinci koalisyon hükümetinin iktidardan düşmesinden sonra başbakanlık görevi önce CHP Genel Başkanı İnönü'ye, sonra AP lideri Ragıp Gümüşpala'ya, ve tekrar İnönü'ye verilmiştir. Bir ayı geçen bir süre içinde yapılan yoğun partilerarası görüşmelerden olumlu sonuç alınamadığından İnönü'nün başbakanlığında CHP bir azınlık hükümeti kurmuştur(5). Bir grup bağımsız milletvekili, YTP'nin büyük çoğunluğu ve bazı MP'li ve CKMP'li üyelerin desteği ile 5 Ocak 1963 tarihinde güven oyu alınan Üçüncü İnönü Hükümeti, kuruluşundan 13 ay 20 gün sonra yapılan bütçe oylamasında, bütçenin 197'ye karşı 225 oyla reddedilmesi üzerine iktidardan ayrılmıştır.

-
- (5) Başbakan İnönü tarafından kurulan ve kabinedeki 23 bakanlıktan 20'sinin CHP'ye, 3'ünün de bağımsızlara verildiği bu hükümet genellikle 1961-1965 döneminde oluşturulan üçüncü koalisyon hükümeti olarak tanımlanmıştır. Ancak, CHP'den başka partinin yer almadığı ve güven oyunu parlamentodaki küçük partilerin bazı üyeleri ile bağımsız milletvekillerinin desteği ile almış olan Üçüncü İnönü Hükümeti azınlık hükümeti olgusunun tipik örneklerinden birini oluşturmuş ve Türkiye'de bu şekilde iktidara gelen ilk hükümet olmuştur.

CHP Azınlık Hükümeti

25.12.1963 - 13.2.1965

Başbakan : İsmet İnönü (CHP)

Güven Oyu İçin Yeterli Sayı : 225

Millet Meclisindeki Partiler: CHP AP YTP CKMP MP

Partilerin Koltuk Sayıları : 175 147 48 25 13

Bağımsız Milletvekili Sayısı: 33

1961-1965 döneminde kurulan son koalisyon ortaklığı bir seçim hükümeti niteliğini taşımaktaydı. CHP dışında parlamentodaki diğer dört partinin, bağımsız senatör Suat Hayri Ürgüplü'nün başbakanlığı altında kurulan ortaklıkta yer aldıkları üçüncü koalisyon hükümeti, sekiz ay kadar işbaşında kaldıktan sonra Ekim 1965 seçimleri sonucunda iktidardan ayrılmıştır.

AP-YTP-CKMP-MP Koalisyon Hükümeti

20.2.1965 - 22.10.1965

Başbakan : Suat Hayri Ürgüplü (Bağımsız)

Güven Oyu İçin Yeterli Sayı : 219

Millet Meclisindeki Partiler: CHP AP YTP CKMP MP

Partilerin Koltuk Sayıları : 190 172 22 19 13

Bağımsız Milletvekili Sayısı: 20

1965 ve 1969 yıllarında yapılan genel seçimlerde Adalet Partisi, Büyük Millet Meclisi'nde tek başına güven oyu alabilecek sayıda koltuk kazanmayı başardığı için, koalisyon formülüne başvurma zorunluluğu doğmamıştır. Ancak, 1973 seçimlerinde bu durum değişmiş ve hiçbir parti tek başına iktidara gelecek sayıda milletvekilliği elde edememiştir. Bu nedenle, yeniden koalisyon hükümeti formülünün kullanılma gereği ortaya çıkmıştır.

TABLO 5:2

1973 Genel Seçimlerinde Partilerin Kazandıkları
Oy Yüzdesi ve Millet Meclisi'ndeki Koltuk Sayısı

	<u>Oy Yüzdesi</u>	<u>Koltuk Sayısı</u>
CHP	33.3	185
AP	29.8	149
MSP	11.8	48
DP	11.9	45
CGP	5.3	13
MHP	3.4	3
TBP	1.1	1
BAĞIMSIZ	2.8	6

1973-1977 dönemindeki partilerarası koalisyon

ortaklıkları, 1961-1965 dönemindeki koalisyonlardan farklı olarak, parti sisteminin özerkliğini önemli ölçüde azaltan ve partilerin koalisyonlara yönelik strateji ve davranışlarını etkileyen olağanüstü siyasal koşulların bulunmadığı bir ortamda oluşturulmuştur. Bu nedenle, 1973 seçimlerini izleyen dört yıl içinde iktidara gelen iki koalisyon hükümetinin, ülkemizde Batı tipi rekabetçi parti sistemlerine özgü siyasal koşulların az çok bulunduğu bir ortamda kurulan ilk koalisyon hükümetleri oldukları söylenebilir.

1973-1977 döneminin ilk koalisyon ortaklığı, seçimlerin en başarılı partisi CHP ve ilk kez katıldığı seçimlerden üçüncü büyük parti olarak çıkan Milli Selamet Partisi (MSP) arasında oluşturulmuştur. Kabinayı kurma görevi Cumhurbaşkanı tarafından önce CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e, sonra AP lideri Süleyman Demirel'e, daha sonra da Kontenjan Senatörü Naim Talu'ya verilmiş, ancak partiler arasında anlaşma sağlanamadığından hükümet kurulamamıştır. Nihayet, Ocak ayının sonlarında kendisine tekrar Başbakanlık görevi verilen Ecevit, partisinin MSP ile ortak olarak hükümet kurmak için anlaşmaya vardığını açıklamıştır(6). 8 Şubat'ta

(6) Bkz., Cumhuriyet, 18 Ocak 1974.

CHP - MSP Koalisyon Hükümeti

25.1.1974 - 18.9.1974

Başbakan : Bülent Ecevit (CHP)
 Güven Oyu İçin Yeterli Oy : 226
 Millet Meclisindeki Partiler: CHP AP CGP DP MSP MHP
 Partilerin Koltuk Sayıları : 185 149 13 45 48 3
 Bağımsız Üye Sayısı : 6

Büyük Millet Meclisi'nden güven oyu alan CHP-MSP koalisyonu, iktidarda sekiz aya yakın bir süre kaldıktan sonra Başbakan Ecevit'in istifası üzerine bozulmuştur.

CHP-MSP koalisyonu bozulduktan sonra, yapılan partilerarası görüşme ve pazarlıklar uzun süre yeni bir koalisyon oluşturulmasını sağlayamamıştır. Beş aya yakın bir süre içinde, kendilerine Başbakanlık görevi verilen CHP ve AP liderleri, diğer parti yöneticileri ile yaptıkları görüşmelerden olumlu bir sonuç elde edememişler, ve bu arada kontenjan senatörü Sadi Irmak tarafından kurulan bir "partilerdışı" hükümet Büyük Millet Meclisi'nden güven oyu alamamıştır(7). Uzayıp giden

(7) Irmak Hükümeti, güven oylamasını 358'e karşı 17 oyla kaybetmiştir. Oluşturulan hükümete 11 CGP'li, 3 MHP'li, 1 MSP'li ve 2 bağımsız milletvekili güven oyu vermiştir. Cumhuriyet, 30 Kasım 1974.

hükümet bhranı 1975 yılının Mart ayı sonlarına doğru Adalet, Milli Selamet, Cumhuriyetçi Güven (CGP) ve Milliyetçi Hareket (MHP) Partilerinin, AP lideri Demirel'in Başbakanlığı altında bir koalisyon hükümeti kurmaya karar vermeleri üzerine sona ermiştir.

AP-MSP-CGP-MHP Koalisyon Hükümeti

31.3.1975 - 22.6.1977

Başbakan : Süleyman Demirel (AP)

Güven Oyu İçin Yeterli Oy : 224

Millet Meclisindeki Partiler:	<u>CHP</u>	<u>AP</u>	<u>CGP</u>	<u>DP</u>	<u>MSP</u>	<u>MHP</u>	<u>TBP</u>
Partilerin Koltuk Sayıları	: 188	150	9	31	49	3	1
Bağımsız Üye Sayısı	: 16						

Kendilerini "Milliyetçi Cephe" olarak tanımlayan partiler grubundan oluşan bu koalisyon, 5 Haziran 1977 seçimlerine kadar iktidarda kalmış ve böylece ülkemizde kurulan koalisyon hükümetleri arasında en uzun ömürlüsü olmuştur.

II. Türkiye'de Koalisyonların Kuruluş Biçimlerini Belirleyen Etkenler

Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin kuruluş süreçleri incelendiğinde, partilerin koalisyon ortaklıkları konusundaki tutum ve davranışlarının hangi etkenlerce belirlendiği söylenebilir? 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerindeki koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimlerinin incelenmesinde, siyaset bilimcilerince kullanılan kuramsal yaklaşımlardan ne ölçüde yararlanılabilmektedir? Aşağıda, bu iki soruyu cevaplandırmaya çalışacağız.

1961 genel seçimlerinin sonuçları, parlamentoda güven oyu alabilecek yedi koalisyon alternatifi bulunduğunu göstermiştir. Ancak, seçim sonuçları kesinleştikten birkaç gün sonra, gerek Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) tutumu gerekse CKMP'nin muhalefette kalmaya karar vermesi üzerine bu alternatiflerden ancak üçünün -CHP-AP, CHP-YTP, ve CHP-AP-YTP- gerçekleşme olasılığı taşıdıkları anlaşılmıştır.

Birinci koalisyon hükümetinin kuruluş biçimini belirleyen en önemli etkenin ordudan gelen baskı olduğu görülmektedir. Seçim sonuçları belli olduktan sonra MBK üyeleri, Cumhurbaşkanı Gürsel'in deyimi ile, "Türkiye'-

nin sükun ve anlaşmaya ihtiyacı olduğu"(8) gerekçesini öne sürerek tüm partilerin katılacağı bir "Milli Koalisyon" kurulması için parti yöneticileri ile görüşmelerde bulunmuşlardır. Ancak, CHP dışındaki diğer partiler, bu öneriyi olumlu karşılamamışlardır. "Milli Koalisyon"un kurulamayacağı anlaşılınca MBK bu kez CHP'nin katılmayacağı ve İnönü'nün Başbakan olmayacağı bir hükümet formülünü hoşgörü ile karşılamayacağını parti yöneticilerine belirtmiştir(9). Ordudan gelen baskılar karşısında Osman Bölükbaşı'nın liderliğindeki CKMP, CHP ile hiçbir şekilde ortaklığa girmeyeceğini ve muhalefette kalmayı tercih edeceğini açıklamıştır(10).

CKMP'nin koalisyon pazarlıklarından çekilmesi üzerine, ortada yalnızca CHP'nin, AP ve YTP ile ortaklık kurma alternatifleri kalmıştır. Üç parti arasında yapı-

(8) Cumhuriyet, 20 Ekim 1961.

(9) Bu baskıların basına yansıyan yönü için bkz., Cumhuriyet, 23-29 Ekim 1961. Metin Toker bu durumu şöyle tanımlıyor: "Bir koalisyona hayır dememiş olan üç parti, CHP ile AP ve YTP kendi organlarına topluyorlar, aralarında konuşuyorlar fakat bir sonuç alamıyorlardı. Memleket gittikçe sabırsız hâle geliyordu. Sabırsızlığı artanların başında Silahlı Kuvvetler vardı. Bunlar tarafından o hafta Gürsel nezdinde ikinci ve kesin demarş yapıldı. Hükümeti kurma görevi derhal İsmet Paşaya verilmeliydi." Toker, İsmet Paşayla 10 Yıl: 1961-1964, s.14.

(10) Cumhuriyet, 3 Kasım 1961.

lan görüşmeler sırasında, CHP'nin gerek AP gerekse YTP ile ortaklığa girmeyi kabul edeceği kesinlik kazanmıştır. Bunda, CHP lideri İnönü'nün parlamenter rejimin tehlikeye girme kaygısının yanı sıra, 1950'denberi muhalefette kalmış bir partinin örgüt ve yöneticilerinin büyük bir kısmının iktidara gelmeye istekli oluşlarının etkisi bulunduğunu söyleyebiliriz(11). CHP'nin bu tutumuna karşılık AP ve YTP, yönetici kadroları ve örgüt üyeleri arasında MBK'ye ve CHP'ye karşı "sert" bir strateji izlenmesini savunanların etkisi ile, CHP ile ortaklık kurmaya pek istekli gözükmemişlerdir(12). Başbakanlık görevinin, Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından İnönü'ye verilmesinden sonra, üçlü koalisyonun kurulması için yapılan girişimlerden bir sonuç alınamamış ve CHP'nin, CHP-YTP ortaklığı önerisi YTP yöneticilerince reddedilince, ortada yalnız CHP-AP alternatifi kalmıştır. AP'nin yetkili kurullarının 14 Kasım'da yaptıkları toplantıda, hükümete katılmayı savunanlar üstünlük sağla-

(11) CHP'nin ve İnönü'nün koalisyon konusundaki tutumunun nedenleri için bkz., Toker, İsmet Paşayla 10 Yıl: 1961-1964, s.7-22.

(12) AP yöneticileri bu isteksizlikleri, AP ile CHP arasındaki görüşmelerde öne sürdükleri ve CHP'nin kabul edemeyeceği iki koşuldan da anlaşılmaktadır. Bunlar İnönü'nün başbakanlığının ancak İnönü CHP'den istifa ederse kabul edilebileceği ve siyasal affın hemen gerçekleştirilmesi idi. Milliyet, 12-13 Kasım 1961.

mişlar ve AP, CHP ile ortaklık kurma kararını almıştır(13). Bu kararda, MBK'nin ötedenberi istediği ve partilerin aralarında anlaşamamalarına karşın ısrar ettiği bir "Milli" ya da "Büyük Koalisyon"u gerçekleştirmek eğiliminin önemli rol oynadığını belirtmeliyiz.

İkinci koalisyon hükümetinin kuruluşu ile ilgili partilerarası görüşmeler sırasında da, ordudan gelen baskıların etkili olduğu görülmektedir(14). MBK'nin, CHP'nin katılmayacağı bir hükümeti "kabul etmeye" razı olmaması nedeni ile, çeşitli koalisyon alternatifleri arasında CHP'nin, küçük partilerle kuracağı ortaklık formülü geçerlilik kazanmıştır. Ancak, bu kez, CHP parlamenterleri arasında koalisyon yoluyla iktidara gelmektense, muhalefette kalmayı savunan bir grup oluşmuştur(15). Bu arada, küçük partilerden CKMP, Bölükbaşı'nın

(13) Milliyet, 16 Kasım 1961.

(14) Gazetelerde Silahlı Kuvvetlerin "hükümet bhranını dikkatle izledikleri" ya da Cevdet Sunay'ın İnönü ve Gürsel ile sık sık görüşmeler yaparak hükümet sorununa çözüm aradığı yolundaki haberler bu gerçeği bir ölçüde yansıtmaktadır. Bkz., Cumhuriyet, 20-24 Haziran 1962.

(15) Bu grubun tutumu karşısında, İnönü'nün CHP parlamento grubunda yaptığı konuşmada "bu koalisyonu isteyerek mi kurduğumu sanıyorsunuz?" diyerek partisinin koalisyon stratejisinin savunmasını yapmaya çalışmıştır. Cumhuriyet, 25 Haziran 1962.

bir grup milletvekili ile partiden ayrılarak MP'yi kurması üzerine, CHP ile koalisyona hazır olduğunu açıklamıştır. Öte yandan YTP de CHP'ye karşı sert tutumları ile tanınan bazı milletvekillерinin partiden çıkarılmalardan sonra, CHP ile koalisyona girebileceğini belirtmiştir. Üç parti arasında yapılan yoğun pazarlıklar sırasında, önceleri kabinedeki bakanlıkların paylaşılması konusunda anlaşma sağlanamadığı için ortaklığın kurulabilmesi tehlikeye düşmüş; ancak MBK üyelerinin parti yöneticileri ile yaptıkları görüşmeler sonucunda bu konuda karşılıklı ödünler verilerek CHP-YTP-CKMP ortaklığı gerçekleştirilmiştir(16).

CHP'nin iki küçük parti ile oluşturduğu ortaklığın bozulmasından sonra iktidarda azınlık hükümeti olarak kalmayı istemesinde çeşitli etkenler rol oynamıştır. Bunlar arasında en önemlisi, önceki iki ortaklık tecrübesinin ışığında, CHP'nin yeni bir koalisyon denemesine girmeye pek istekli gözükmemesidir. Nitekim, CHP lideri İnönü, kendisine yeniden hükümeti kurma görevi verildiğinden çok kısa bir süre sonra kabineyi kuramayacağını Cumhurbaşkanı'na bildirmiştir(17). AP Genel

(16) Ibid.

(17) Milliyet, 10 Aralık 1962.

Başkanı Gümüşpala'dan sonra CHP liderine tekrar görev verildiğinde ise, CHP'nin bu kez ortaklık kuracağı partilerden oldukça büyük ödünler istediği anlaşılmıştır. Nitekim, CHP ve YTP yöneticileri arasındaki görüşmelerden, CHP'nin bakanlıkların dağıtımı konusunda YTP'nin isteklerini kabule yanaşmaması üzerine olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Öte yandan, CKMP ve YTP yöneticileri, partilerinin 1963 Kasımında yapılan yerel seçimlerde uğradığı büyük oy kayıplarını dikkate alarak, özellikle AP ile bir ortaklık kurmaya istekli gözükmemişlerdir(18). Böylece, kendisine 1961 seçimlerinden sonra ilk kez Başbakanlık görevi verilen AP lideri Gümüşpala, YTP ve CKMP ile koalisyon kurmak için yaptığı girişimlerde başarısız kalmıştır. İki büyük partinin yeniden ortaklığa girmeyi istememeleri nedeni ile, koalisyon alternatiflerinden hiçbirisi gerçekleştirilememiştir. "Hükümet bühranı"nın sürdüğü Aralık ayının sonlarında, Kıbrıs'da toplumlararası çatışmaların başlaması, iktidar boşluğunun bir an önce doldurulması gereğini ortaya çıkarmış

(18) Bir siyasal gözlemciye göre, "küçük partiler, AP'ye ideolojik yönden o kadar yakındılar ki, AP ile koalisyona girmeleri sonucunda güçlerini ve özerkliklerini yitirme olasılığı çok yüksekti." Feroz Ahmad, The Turkish Experiment in Democracy, 1950-1975, s.220.

ve sonuçta CHP, İnönü'nün başbakanlığında bir azınlık hükümeti kurmuştur(19).

Bu azınlık hükümetinin düşürülmesinden sonra, Adalet Partisi'nin parlamentoda temsil edilen üç küçük parti ile koalisyona girmesini etkileyen en önemli neden yaklaşan genel seçimler olmuştur(20). Seçimlere giderken, iktidarın sağladığı özel olanaklardan CHP'yi yoksun bırakmak ve bu olanakları kendi oylarını arttıracak bir şekilde kullanmak isteği ile muhalefette bulunan dört parti kısa bir süre için bağımsız bir başbakanın liderliği altında ortaklık kurmayı kabul etmişlerdir.

CHP'nin katılmadığı bir hükümete ordunun karşı çıkmayacağını seçmenlerce anlaşılmasını sağlamak ve CHP'nin parlamentodan geçirmeye çalıştığı toprak reformu tasarısını engellemek gibi muhalefet partilerinin yöneticilerince paylaşılan görüşlerin(21), üçüncü koalisyon

(19) Cumhuriyet ve Milliyet, 20-26 Aralık 1963.

(20) AP'nin seçime iktidar partisi olarak girmek istemesinin yanı sıra, küçük partiler de -özellikle yeni kabul edilen "milli bakiye" sisteminin küçük partilerin parlamentodaki koltuk sayılarını arttırma olasılığını da dikkate alarak- bu isteği paylaşmışlardır. Cumhuriyet, 10 Şubat 1965.

(21) Bu görüşler için bkz., Milliyet 12-13 Şubat 1965, ve Dodd, Politics and Government in Turkey, s.93-96.

ortaklığının oluşturulmasında rol oynadığı söylenebilir.

1973-1977 döneminde oluşturulan koalisyonların kuruluş biçimlerini ise genellikle 1973 seçimlerinin sonuçları ile ortaya çıkan siyasal ortam etkilemiştir. Bu ortamın özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Seçimlerde büyük oy kaybına uğrayan AP, güç ekonomik koşullar altında yeniden iktidar sorumluluğunu yüklenmemek için, diğer partilerle koalisyon ortaklığı oluşturmaya pek istekli gözükmemiş ve bir süre için muhalefette kalmayı tercih etmiştir(22). Seçimleri izleyen dört yıl içinde, AP'nin koalisyon stratejilerinde öncelik verdiği konular, oylarının bir kısmının kaydığı Demokratik Parti'den (DP) bu oyları geri alabilmek ve parti sistemindeki ideolojik kutuplaşmayı arttırarak, CHP'nin kurabileceği ortaklık alternatiflerini kısıtlamak olmuştur(23). Bu amaçla AP, (a) gerek iki büyük

(22) AP lideri Demirel, 16 Ekimde basına yaptığı açıklamada "muhalefette kalacağız" diyerek partisinin stratejisini ortaya koymuştur. Milliyet, 17 Ekim 1973.

(23) Parti sistemlerinde ideolojik kutuplaşmanın koalisyon alternatiflerini kısıtlayıcı etkisi için bkz., Giovanni Sartori, Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976), s.131-173, ve Scott C.Flanagan, "The Japanese Party System in Transition", Comparative Politics 3 (Ocak, 1971), s.231-253.

parti arasındaki ideolojik mesafeyi azaltmamak gerekse DP'nin kurulacak bir "Büyük Koalisyon" karşısında muhafette kalarak güçlenmesini önlemek için, CHP ile hiçbir koşul altında koalisyona girmeye yanaşmamış, (b) DP'yi güç durumda bırakarak bölünmesine yol açacak girişimlerini, özellikle CHP-MSP koalisyonunun bozulmasından sonra, yoğunlaştırmış, ve (c) ilk önce CGP ve MHP liderleri tarafından ileri sürülen "Milliyetçi Cephe" ortaklığına katılarak, hem parti sistemindeki ideolojik kutuplaşmanın artmasına hem de bu ortaklığa giremeyen DP'nin daha fazla zayıflamasına çalışmıştır.

2. 1973 seçimlerinde yüzde 12 dolayında oy toplayarak parlamentonun üçüncü ve dördüncü büyük partileri haline gelen MSP ve DP'nin tutumları, 1973-1977 yıllarındaki koalisyonların kuruluş biçimlerini önemli şekilde etkilemiştir. DP bir yandan AP lideri Demirel'in başbakanlığında kurulacak koalisyonlara katılmayı reddetmiş, bir yandan da, parti içinde CHP ile koalisyona karşı çıkan bir grup yüzünden, CHP'nin ortaklık önerilerine olumlu cevap verememiştir. DP'nin, iki büyük parti ile koalisyon kuramıyarak hükümete katılma potansiyelini yitirmesi, en fazla MSP'nin işine yaramıştır. CHP ve AP'nin birbirleri ile koalisyona girememeleri ve DP'nin tutumu nedeni ile, MSP'nin pazarlık gücü büyük

ölçüde artmıştır. MSP, koalisyon ortaklıklarının kuruluşunda pragmatik bir strateji uygulayıp, koalisyon kazançlarını arttırabilmek amacı ile, her iki büyük parti ile ortaklık kurarak bu dönemde en uzun süre iktidarda kalan parti olmuştur.

3. CHP'nin, Ekim 1973 genel ve Aralık 1973 yerel seçimleri ile Ekim 1975 kısmi senato seçimlerinde oylarının artışı koalisyonların kuruluşunda önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Seçim şanslarının giderek yükselmesi karşısında CHP yöneticileri, özellikle partilerinin MSP ile oluşturduğu ortaklık bozulduktan sonra, seçimlerin yenilenmesini sağlayacak çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak CHP'nin uyguladığı bu strateji olumlu sonuç vermediği gibi, CHP dışında kalan diğer partiler arasında bir ortaklık kurulması için yapılan girişimlerin hızlanmasına ve başarı ile sonuçlanmasına yol açmıştır.

1973 seçimleri sonucunda Büyük Millet Meclisi'ndeki koltukların yedi parti arasında bölünmesi nedeni ile ortaya matematiksel yönden güven oyu alabilecek çok sayıda koalisyon alternatifi çıkmıştır. Ancak, yukarıda belirttiğimiz üç önemli siyasal olgu yüzünden bu alternatiflerden büyük bir kısmının gerçekleştirilebilmesi olanaksız olmuştur. "Büyük Koalisyon" formülüne seçim-

lerden sonra her iki parti de karşı çıkmışlar(24), CHP-MSP ortaklığının iktidardan ayrılması üzerine başlatılan partilerarası görüşmeler sırasında ise AP, CHP'nin erken seçim koşulu ile yaptığı ortaklık önerisini kabul etmemiştir(25). DP'nin içindeki uyumsuzluk nedeni ile hükümete katılma potansiyelini kaybetmesi ve CGP, MHP ve Türkiye Birlik Partisi'nin (TBP) çok az sayıda kol-tuğa sahip olmaları nedeni ile MSP kurulacak her koa-lisyonun zorunlu üyesi haline gelmiştir. Yalnızca MSP ve AP'nin oluşturacakları ortaklık parlamentoda güven oyu alacak yeterli çoğunluğu sağlayamadığından, bu formül ancak CGP ile MHP'nin de katılması, ve DP'nin bölünmesinden sonra uygulanabilmiştir. Bu arada, gerek CHP'nin üzerinde durduğu değişik azınlık hükümeti formülleri, gerekse uzayıp giden partilerarası pazarlık-lardan sonuç alınamadığı sıralarda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından önerilen tarafsız bir başbakanın kuracağı kabine formülü, hükümet sorununa çözüm getirememiştir. CHP'nin azınlık hükümeti önerileri diğer partilerce benimsenmemiş, Talu ve Irmak tarafından yapılan

(24) Bkz., Milliyet, 17-20 Ekim 1973.

(25) CHP lideri Ecevit'in bu amaçla AP'ye yaptığı öneride, CHP'nin, erken seçim koşulu ile, dokuz ayrı hükümet formülünü kabul edeceği belirtilmiştir. Milliyet, 16 Ekim 1974.

girişimler ise CGP haricinde kalan diğer partilerce benimsenmemiştir(26).

Türkiye'de 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde oluşturulan partilerarası ortaklıkların kuruluş biçimlerinin incelenmesinde, siyaset bilimcilerince geliştirilen hipotez ve kuramsal yaklaşımlardan ne ölçüde yararlanabiliriz? Bu konuda başlıca üç kuramsal yaklaşımı ele alarak bu soruyu cevaplandırmaya çalışalım:

a) Parti Sisteminin Nitelikleri

Otoriter tek-parti rejiminden çok-partili rejime geçildiğinden günümüze kadar gelen süre içinde, Türk parti sistemi önemli değişimler geçirmiştir(27). Bunlar

(26) Bu gelişmeler için bkz., Cumhuriyet ve Milliyet, Kasım-Aralık, 1974.

(27) Türk siyasal parti sisteminin evrimi konusunda bkz., Kemal Karpas, Turkey's Politics: The Transition to a Multiparty System (Princeton: Princeton University Press, 1959); Dankwart A. Rustow, "The Development of Parties in Turkey", J. LaPalombara ve M. Weiner (der.), Political Parties and Political Development (Princeton: Princeton Univ. Press, 1966), s. 107-33; Frank Tachau, "The Anatomy of Political and Social Change: Turkish Parties, Parliaments, and Elections", Comparative Politics 5 (Temmuz, 1973), s. 551-574; Ergun Özbudun ve Frank Tachau, "Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a Critical Realignment?", International Journal of Middle East Studies 6 (1973), s. 460-480; Ergun Özbudun, Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975); ve Sabri Sayarı, "The Turkish Party System in Transition", Government and Opposition, basılmakta.

arasında, konumuz bakımından önem taşıyanları şöylece özetliyebiliriz:

1. 1946 ile 1960 yılları arasında, oyların partiler arasında dağılımı ve parlamentoda temsil edilen parti sayısı yönünden, Türk parti sisteminin iki-parti sistemi kategorisine girdiği görülmektedir. Bu dönemde, Türk seçmenlerinin büyük bir çoğunluğu oylarını iki büyük partiye (CHP ve DP) vermişlerdir. Seçmen davranışlarındaki bu eğilimin yanı sıra, seçimlerde uygulanan basit çoğunluk sistemi küçük partilerin parlamentoya temsilci sokabilme olasılıklarını önemli ölçüde kısıtlamıştır. Tablo 5:3'den de görüleceği gibi, 1950'lerde iki büyük partinin kazandıkları oyların toplamı tüm oyların yaklaşık yüzde 90'ını oluşturmaktadır.

2. 1961 genel seçimleri ile bu durumun değişmeye başladığı ve 1961 ile 1973 arasında yapılan seçimlerde, iki büyük partinin (AP ve CHP) aldıkları oyların toplamı azalırken, küçük partilerin seçmenlerinin ve parlamentodaki üye sayılarının giderek arttığı görülmektedir. Parti sisteminin iki-partiden çok-partiye dönüştüğünü belirleyen en iyi gösterge, Tablo 5:3'de görüldüğü gibi, oyların ve Büyük Millet Meclisi'ndeki koltukların partiler arasındaki bölünme (fractionalization) endeksindeki artışlardır. Koalisyon hükümetlerinin kurulma

TABLO 5:3

Türk Siyasal Parti Sistemindeki Değişimler, 1950 - 1973

	Seçim Yılları						
	1950	1954	1957	1961	1965	1969	1973
Millet Meclisi'nde Koltuk Kazanan Parti Sayısı	3	3	4	4	6	8	7
İki Büyük Partinin Beraberce Kazandıkları Oyların Yüzdesi	93	93	89	72	82	73	63
İki Büyük Partinin Millet Meclisi'nde Beraberce Kazandıkları Koltukların Yüzdesi	98	98	98	73	83	88	74
Oyların Partiler Arasında Bölünme Endeksi*	.57	.58	.62	.75	.66	.72	.78
Millet Meclisi Koltuklarının Partiler Arasında Bölünme Endeksi	.30	.16	.45	.71	.63	.59	.70

* Oyların ve Millet Meclisi Koltuklarının partiler arasında bölünme endeksinin hesaplanılmasında D.W.Rae'nin bölünme endeksi (fractionalization index) formülü kullanılmıştır. Bu endeks'in formülü şudur:

$$F_e = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n T_i^2}{n}$$

Burada n sayıda partinin oy ya da koltuk payı T_i olarak alınmaktadır. Endeksin değerleri $F_e = 0$ ile $F_e = 1$ arasında değişmekte, $F_e = 0$ tüm oyların yalnızca bir parti tarafından kazanılmasında, $F_e = 1$ ise oyların tamamen bölündüğü bir durumda elde edilmektedir. Bkz., D.W.Rae, The Political Consequences of Electoral Laws (New Haven: Yale University Press, 1967), s.54-66.

gereğini ortaya çıkaran bu önemli değişimde çeşitli nedenler etkin olmuştur. 1961 seçimlerinde, kapatılan DP'nin oylarının iki yeni parti, AP ve YTP ile CKMP arasında bölünmesi, oyların partiler arasında dağılımı endeksindeki artışta en önemli neden olmuştur. 1961 seçimleri ile yürürlüğe giren nisbi temsil sisteminin, küçük partilerin parlamentoda temsil olasılıklarını çoğalttığından parti sayısının artışında etkili olmuştur. Öte yandan, gerek Türkiye'nin sosyal yapısında beliren değişimler gerekse 1961 Anayasası'nın getirdiği yeni siyasal ortam, 1960'lara kadar örgütlenme olasılığına sahip bulunmayan siyasal akımların 1961'den sonra örgütlenerek seçimlere katılmalarına ve parlamentoda temsil hakkını kazanmalarına yol açmıştır. Nihayet, iki büyük partiden kopan hiziplerin, parlamentoda yeni parti grupları oluşturmaları, parti sisteminin geçirdiği bu önemli değişimde etkili olmuştur(28).

3. Parlamentoda temsil edilen partilerin sayısındaki artışa karşın, 1973 seçimlerine kadar Türkiye'de iktidar çeşitli partiler arasında sık sık el değiştirmemiş ve aynı siyasal grup (1950-1960 arası DP, 1965-1971 arası AP) parlamentoda çoğunluğu sağlayarak tek

(28) Bkz., Sayarı, "The Turkish Party System in Transition".

başına iktidara gelmeyi başarmıştır. Böylece, 27 Mayıs'ı izleyen ve olağanüstü siyasal koşulların belirlediği 1961-1965 dönemi dışında, Türkiye'de sürekli olarak aynı siyasal grup iktidarda kalmış ve iktidar değişiklikleri seçimler sonucunda değil, 1960 ve 1971'de olduğu gibi, ordunun müdahalesi yoluyla gerçekleşmiştir(29). Bu nedenle, parti sayısı yerine iktidar değişikliği ölçüt olarak kullanıldığı zaman, 1950-1973 yılları arasında Türkiye'de, Sartori'nin deyimi ile, bir "hakim parti sistemi"nin (predominant party system) mevcut olduğu görülebilir(30).

Ancak, 1973 genel seçimleri, Türk parti sisteminin bu özelliğini yitirdiğini belirlemiştir(31). Partilerin parlamentoda kazandıkları koltuk sayısındaki bölünme endeksinin .70'e ulaştığı ve seçmen davranışlarında önemli değişimlerin görüldüğü bu seçimler sonucunda "hakim parti" sisteminden daha rekabetçi bir sisteme geçilmiş ve iktidarların partilerarası koalisyonlar tarafından oluşturulma zorunluluğu artmıştır.

(29) Ibid.

(30) Sartori, Parties and Party Systems, 192-201.

(31) Bu seçimlerde seçmen davranışlarında gözlemlenen değişimlerin çözümlemesi için bkz., Özbudun ve Tachau, "Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a New Realignment?".

4. 1946-1960 döneminde, Türk parti sisteminde ideolojik farklılaşma ve kutuplaşma olguları belirginlik kazanmamıştır. Türkiye'de çok-partili rejime geçiş sürecindeki sosyal ve siyasal koşulların Batı Avrupa'da çoğulcu demokratik rejimlere geçiş sürecindeki koşullardan çok farklı olmasının yanı sıra(32), Türk siyasal sisteminin anayasal ve hukuksal çerçevesindeki kısıtlamalar nedeni ile, iki büyük parti arasındaki ideolojik mesafe" sınırlı kalmış ve her iki partinin siyasal konumları merkeze yakın olmuştur(33). Ancak, parti sisteminin bu niteliği 1961-1965 döneminin sonlarında değişmeye başlamış ve partilerarası ideolojik farklılaşmalar, parti stratejilerinde ve seçmen davranışlarında giderek önem kazanmıştır. Bu önemli gelişmenin sonucunda günümüzde partilerin siyasal konumları arasındaki ideolojik mesafenin önceki yıllara oranla daha belirgin bir hale geldiği; iki büyük partinin sistemin merkez-sol ve merkez-sağ konumlarında bulundukları; ve parti sisteminin sol ve sağ uçlarında yer alan partilerin or-

(32) Bu farkların bir bölümü üzerinde bazı gözlemler için bkz., Sabri Sayarı, "Some Notes on the Beginnings of Mass Political Participation in Turkey", Engin Akarlı ve Gabriel Ben-Dor (der.), Political Participation in Turkey (İstanbul: Boğaziçi University Press, 1975), 121-133.

(33) Sayarı, "The Turkish Party System in Transition".

taya çıktıkları görülmektedir. Böylece, 1946-1960 dönemindeki durumdan farklı olan ve ideolojik içeriği bulunan bir siyasal kutuplaşmanın partilerarası ilişkilerde giderek etkili bir rol oynamaya başladığı görülmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan anlaşılabacağı gibi, 1946'dan bu yana geçirdiği değişimler sonucunda Türkiye'de ortaya çıkan çok-partili sistem, gerek hükümete katılma potansiyeline sahip partilerin sayısı gerekse sistemin kutupları bakımından, Sartori'nin ıllımlı çok-parti kategorisine koyduğu sistemlere özgü niteliklerin büyük bir kısmını içermektedir(34). 1973 seçimlerinde parlamento'ya yedi siyasal parti girmiş ancak bunlardan yalnız beşi koalisyon ortaklığı yoluyla iktidara gelebilmişlerdir. Öte yandan, siyasal farklılaşma ve ideolojik kutuplaşma derecesinin artmasına karşın, iki-parti sistemlerine benzer bir biçimde partiler iki kutup etrafında kümelenme eğilimi göstermiş, ve aşırı uçlardaki partilerin gücü önemsenecek bir düzeye erişmemiştir. Parti sisteminin iki kutbunu oluşturan iki büyük parti arasındaki siyasal çatışma zaman zaman çok yüksek düzeye çıkmakla beraber, bu çatışmanın ideolojik içeri-

(34) Sartori, "The Typology of Party Systems: Proposals for Improvement", 334-336, ve Parties and Party Systems (London: Cambridge University Press, 1976), 173-185.

ğinin demokratik rejimin temel ilkelerine karşı çıkan bir yönü olmadığını, ve parlamentoda temsil edilen partiler arasında rejime kökten karşı çıkanların bulunmadığını belirtmeliyiz.

Türkiye'deki parti sisteminin bu nitelikleri, 1973-1977 yılları arasında iktidara gelen koalisyonların kuruluş biçimleri üzerinde etkili olmuştur. Koalisyon ortaklıkları genellikle ılımlı çok-parti sistemlerindeki koalisyonlara benzer bir şekilde oluşturulmuş ve iktidar iki-parti sistemini andıran bir biçimde, iki alternatif koalisyon arasında el değiştirmiştir. CHP ve AP'nin, ortanın solu ve sağındaki iki temel kutup etrafında gerçekleştirdikleri ortaklıklar bu iki alternatif koalisyon formülünü oluşturmuş ve sistemin içindeki partilerin büyük bir çoğunluğu iktidara gelerek hükümet sorumluluğunu paylaşmışlardır. Ancak, bu gözlemi yaparken Türkiye'deki koalisyonların işleyişinin, Batı Avrupa'nın ılımlı çok-parti sistemlerinden bazı bakımlardan farklı olduğunu da belirtmeliyiz. Örneğin, Türkiye'de hükümet ve muhalefeti oluşturan alternatif koalisyonlar arasındaki ilişkilerin genellikle ılımlı ve uzlaşmacı davranışlar doğrultusunda olmayışı zaman zaman siyasal istikrarı olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, "Milliyetçi Cephe" koalisyon ortaklığının -gerek merkeze ya-

kın bir büyük partinin aşırı sağda yer alan bir partiyle işbirliğine girmesi, gerekse bu ortaklığın temel amaçlarından birinin sistemin kutuplaşmasını hızlandırmak olması nedeni ile- ılımlı çok-parti sistemlerinde pek rastlanılmayan tür parti stratejilerini içerdiğini belirtmeliyiz.

Öte yandan, Türkiye'deki parti sisteminin koalisyonların kuruluş biçimleri üzerindeki etkisi incelenirken, Dodd'un bu konuda savunduğu hipotezlerden bir ölçüde yararlanılabilir(35). Örneğin, toplumsal sosyal bölünmeleri yansıtan ideolojik kutuplaşmanın giderek önem kazandığı 1973 seçimleri sonrasında, partilerin birbirleriyle koalisyon pazarlığına girme isteklerinin, 1961-1965 dönemi ile karşılaştırıldığında daha az olduğu ve bu etkenin hükümetlerin kuruluşunun uzun süre gerçekleştirilememesinde rol oynadığı görülmektedir(36). Parlamentoda temsil edilen partilerin sayısındaki artışlar ve parti sisteminin istikrarsızlığı ise, Dodd'un belirttiği gibi, partilerin birbirleri hakkında kesin

(35) Lawrence C.Dodd, Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton University Press, 1976).

(36) 1961-1965 arasında oluşturulan üç koalisyon hükümetinin ortalama kuruluş sürelerinin 23 gün olmasına karşılık, bu süre 1973-1977 dönemindeki iki koalisyon için 144 gündür.

bilgi edinebilme olasılıklarını önemli ölçüde kısıtlamıştır. Bu etkenin, özellikle 1961-1965 yılları arasındaki koalisyenların kuruluş süreçleri sırasında etkili olduğunu belirtmeliyiz. Örneğin, bu yıllarda CHP kendisine ortak ararken, YTP ve CKMP gibi küçük partilerin parlamento gruplarındaki kaymaları dikkate alarak, "en az büyüklük"ten geniş koalisyonlar oluşturmaya çalışmıştır(37). Ancak, aşağıda da değineceğimiz gibi, Türkiye'deki koalisyon ortaklıkları genellikle büyüklük ilkesini doğrulayacak nitelikte kurulma eğilimi göstermemektedirler. Bu nedenle Dodd'un, parti sisteminin kutuplaşması, istikrarı, ve parti sayısı ile koalisyonların büyüklüğü arasındaki ilişkiler üzerindeki hipotezleri, koalisyon süreçleri hakkında önemli gözlem ve bulguları içermekle birlikte, Türkiye'de oluşturulan partilerarası ortaklıkların kuruluş biçimlerini gerçekçi bir şekilde yorumlamaya yeterli değildir.

b) Ortak Partilerin Görüşlerindeki Benzerlik

Türkiye'de oluşturulan koalisyon ortaklıkları

(37) CHP'nin iki küçük partinin yanısıra bağımsızları da koalisyona katmayı amaçlayan girişimleri bu stratejiyi açıkça ortaya koymaktadır. Bu konuda bkz., Cumhuriyet, 15-16 Haziran, 1963.

incelendiğinde, partilerin ortak ararlarken zaman zaman kendi siyasal konumlarına yakın buldukları diğer partilerle işbirliğine girmeyi tercih ettikleri, ancak bu etkenin koalisyonların kuruluş biçimlerini belirleyebilme olasılığının, gerek siyasal koşullar gerekse iktidarın sağladığı özel olanaklardan faydalanabilmek için partilerin uyguladıkları stratejiler tarafından önemli ölçüde sınırlandığı görülmektedir. Örneğin, 1961 seçimlerini izleyen dört yıl içinde yalnızca CHP ve MP aynı hükümette yer almamışlar, bunun dışında bütün partiler birbirleri ile ortaklık kurarak iktidara gelmeyi kabul etmişlerdir. Özellikle ilk iki İnönü hükümetinin kuruluşu sırasında yapılan partilerarası görüşmelerde ortakların siyasal görüşlerinde benzerlik bulunup bulunmadığı konusu üzerinde fazla durulmamış ve "siyasal af" sorunu dışında, izlenecek diğer hükümet politikaları üzerinde anlaşma sağlanması zor olmamıştır(38). Ancak, İkinci İnönü Hükümeti'nin iktidardan düşmesinden sonraki koalisyon pazarlıklarında, partiler arasındaki siyasal görüş farklarının daha fazla önem taşımaya baş-

(38) Bu sıradaki partilerarası pazarlıkların basına yansıyan yönleri için bkz., Cumhuriyet, Ekim-Kasım 1961.

ladıkları görülmektedir(39). CHP'nin reformları gerçekleştirecek bir hükümet oluşturmaya çalışmasına karşılık diğer partilerin bu konuda fazla istekli görünmemeleri, CHP'nin kendisine kolayca ortak bulmasını engelleyen nedenlerden biri olmuştur. Öte yandan, 1965 yılında iktidara gelen dördümlü koalisyondun kuruluşunda en önemli etken bu partilerin seçimlerin yaklaştığı bir sırada iktidarın sağladığı özel olanaklardan faydalanmak istemeleri olmuştur. Ancak, Türkiye'nin siyasal yaşantısının da ideolojik kutuplaşmanın belirginleşmeye başladığı bir sırada kurulan bu koalisyonda sol akımlara karşı çıkarak sert bir anti-komünist strateji uygulamaya çarışan dört partinin yer alışı, bu ortaklığın kuruluşunda ortakların paylaştıkları siyasal görüşün de payı olduğunu göstermektedir(40).

(39) Örneğin, koalisyond hükümetinin uygulayacağı ekonomi politikası konusunda CHP'nin daha çok kamu sektörü yatırımlarına ağırlık verilmesi görüşüne karşı, YTP'nin genellikle "liberal" bir ekonomi politikasını tercih ettiğı ve bu yüzden iki partinin yöneticileri arasında görüş birliği bulunmadığı anlaşılmıştır. Bkz., Cumhuriyet, 22-24 Aralık 1963

(40) Özellikle seçim kampanyası yaklaştığı sırada ve kampanya süresi içinde beliren bu ideolojik kutuplaşmanın ve parti stratejilerinin ayrıntılı açıklaması için bkz., Abadan, Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahliili, s.119-148 ve 183-225.

Parti sistemindeki ideolojik kutuplaşmanın ve partilerin siyasal görüşleri arasındaki farkların 1961-1965 yıllarına göre daha belirli bir şekilde ortaya çıktığı 1973-1977 döneminde, partilerin ortak ararlar-ken kendi siyasal konumlarına yakın buldukları diğer partilerle işbirliğine girmeye çalıştıkları görülmektedir. Örneğin, seçimlerden sonra ortaya atılan ilk koalisyon formüllerinden biri "sağ partiler" ortaklığı olmuştur(41). MSP'nin önerdiği ve AP, MSP, DP, CGP'yi içeren bu koalisyon formülü, AP ve DP'nin daha önce belirttiğimiz stratejileri nedeni ile gerçekleşmemiştir. "Sağ koalisyon" önerisinin 1973-1977 döneminde sık sık ortaya atılması ve 1975 yılı başlarında iktidara gelen "Milliyetçi Cephe" ortaklığının oluşturulması, siyasal konumları birbirine yakın olan partilerin birbirleriyle koalisyona girmeyi tercih edeceklerini öneren hipotezleri doğrular niteliktedir. Aralarında sosyo-ekonomik politikalar konusunda belirli ayrılıklar bulunmasına karşın, anti-sosyalist ve anti-komünist bir dünya görüşünü paylaşan ve siyasal konumları açısından parti sistemi yelpazesinin sağında yer alan AP, CGP, MSP ve MHP'nin işbirliği için birbirlerini tercih etmelerinde, daha önce değindiğimiz diğer etkenlerin yanısıra, siyasal

(41) Milliyet, 22-26 Ekim 1973.

görüş benzerliği faktörünün de rol oynadığı söylenebilir.

Öte yandan, CHP'nin MSP ile koalisyon oluşturmada, CHP'nin sağ partiler arasında ekonomik görüşleri yönünden kendisine en yakın MSP'yi bulmasının etkisi olmuştur. Başka bir deyişle, ekonomik politika açısından CHP yöneticileri MSP ile uzlaşmanın, AP ya da DE ile anlaşmaktan daha kolay olacağı varsayımından hareket etmişlerdir(42). Aslında, CHP ile MSP'nin ekonomik politika görüşleri arasında, örneğin, AET ya da "Halk Sektörü" konularında olduğu gibi, önemli farklılıklar bulunduğu daha koalisyon kurulmadan ortaya çıkmıştır(43). Ancak, CHP yöneticileri MSP ile kuracakları bir koalisyon hükümetinde ekonomik politika konusunda verecekleri ödünlerin, diğer sağ partilerle kuracakları ortaklıklarda bu konuda vermek zorunda kalacakları ödünlere daha az olacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Bu örneklerden anlaşılacağı gibi, Türkiye'de partilerin koalisyon ortaklıkları konusunda uygulamaya çalıştıkları stratejilerin saptanmasında ideoloji ve

(42) Bkz., Abdi İpekçi, "CHP Açısından", Milliyet, 20 Ekim 1973.

(43) Ahmad, The Turkish Experiment in Democracy, 1950-1975, s.332-333, Milliyet, 11-15 Ocak, 1974.

siyasal görüş benzerliği faktörünün etkisi olmaktadır. Ancak bu etkinin öneminin çok büyütülmemesi gerekir. Programları, seçim bildirgeleri ve yöneticilerinin seçim öncesi verdikleri demeçler incelendiğinde aralarında kolay kolay anlaşma olasılığı bulunmadığı görülen partiler, seçimlerden sonra birbirleriyle koalisyon pazarlıklarına girebilmektedir(44). Batı Avrupa parti sistemlerinde partilerin siyasal konumları ve ideolojilerinin çoğu kez koalisyon alternatiflerini oldukça kesin bir biçimde şekillendirmesine karşılık, Türkiye'de bu tür bir olguya henüz tam anlamı ile rastlandığını söylemek güçtür. Parti sistemindeki ideolojik kutuplaşmanın oldukça yüksek bir düzeye ulaştığı 1970'lerde bile, sistemin sağ ve sol kanatlarında yer alan partiler arasında koalisyonların oluşturulmasına yönelik görüşme ve pazarlıklar yapılmıştır. Örneğin, siyasal konumu ortanın solunda olan CHP, ideolojik konumları kendisine pek yakın olmayan DP ve MSP ile ortaklık kurmaya çalış-

(44) Bu konuda özellikle MSP yöneticilerinin 1973-1977 dönemindeki tutumları ilginçtir. Örneğin, MSP Genel Başkanı Erbakan, CHP-MSP koalisyonu bozulduktan sonra verdiği demeçte, "Gerçi AP renksizdir. Fakat biz memleketin menfaatleri için sol kanatla koalisyon yapma fedakârlığına dahi katlandık. Şimdi, memleketin en fazla hizmete ihtiyacı olduğu sırada, renksiz de olsa, bir başka kanatla işbirliği yapma fedakârlığına katlanırsınız" demiştir. Cumhuriyet, 1 Ekim 1974.

miş, ve hattâ ekonomik politikası yönünden kendisinden çok farklı ilkeleri benimsemiş olan AP ile de, erken seçim yapılmasını sağlayabilmek amacı ile, ortaklık kurma girişimlerinde bulunmuştur.

c) Koalisyon Hükümetlerinin Büyüklüğü

Koalisyonların kuruluş-süreçleri içinde, parti yöneticilerinin "en az büyüklük"teki ortaklıkları oluşturmaya çalışacaklarını öne süren Riker, Gamson ve Leiserson gibi siyaset bilimcilerinin hipotezleri(45) Türkiye'de 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimlerini belirleyen etkenlerin anlaşılması konusunda ne ölçüde yararlıdır? Tablo 5:4'de gösterildiği gibi, ülkemizde bu dönemlerde iktidara gelen koalisyon hükümetleri arasında ikisi (CHP-AP ve CHP-YTP-CKMP), hükümet ortağı partilerin Büyük Millet Meclisinde sahip oldukları toplam koltuk sayısı yönünden "aşırı büyüklükte", biri (AP-MSP-CGP-MHP)

(45) William H.Riker, The Theory of Political Coalitions (New Haven: Yale University Press, 1962), William Gamson, "A Theory of Coalition Formation", American Sociological Review 26 (Haziran, 1961), s.373-382, ve Michael A.Leiserson, Coalitions in Politics: A Theoretical and Empirical Study, (Yayınlanmamış doktora tezi, Yale Üniversitesi, 1966.)

TABLO 5:4

Türkiye'deki Koalisyon Hükümetlerinin Büyüklükleri

<u>Yıl</u>	<u>Ortak Partiler</u>	<u>Koalisyon Büyüklüğü</u>
1961	CHP - AP (173) - (158)	331
1962	CHP - YTP - CKMP (171) - (62) - (33)	266
1965	AP - YTP - CKMP - MP (172) - (22) - (19) - (33)	226
1974	CHP - MSP (185) - (48)	233
1975	AP - MSP - CGP - MHP (150) - (49) - (9) - (3)	211

"en az büyüklükten daha az büyüklükte" kurulmuş, biri (CHP-MSP) "en az büyüklük" ilkesinin öngördüğü sayıya çok yaklaşmış ve biri de (AP-YTP-CKMP-MP) "en az büyüklük" ilkesine tam uyan sayıda parlamento çoğunluğunu sağlamıştır.

Türkiye'de koalisyonların kuruluş süreci içinde parti yöneticileri stratejilerini yalnızca "büyüklük ilkesi" doğrultusunda saptamış olsalardı, hükümetlerin Tablo 5:5'de gösterilen parti ortaklıkları sonucunda kurulması gerekirdi. Koalisyonların kuruluş biçimleri-

TABLO 5:5

Türkiye'de "En Az Büyüklük" İlkesine Uyan

Ortaklık Formülleri*

<u>Yıl</u>	<u>Ortak Partiler</u>	<u>Koalisyon Büyüklüğü</u>
1961	CHP - CKMP (173) - (54)	227
1962	CHP - YTP (171) - (62)	233
1963	AP - YTP - CKMP - MP (147) - (48) - (25) - (13)	233
1965	AP - YTP - CKMP - MP (172) - (22) - (19) - (33)	226
1974	CHP - DP (185) - (45)	230
1975	CHP - DP - CGP (188) - (31) - (9)	228

* Bu ortaklıklardan yalnızca biri (AP-YTP-CKMP-MP) ger-
çekleşmiştir.

nin genellikle "en az büyüklük" ilkesi doğrultusunda olmayışı çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunların en önemlisi, diğer parlamenter rejimlerde olduğu gibi, Türkiye'de de koalisyonların oluşturulduğu parlamenter ortamın, oyun kuramı yaklaşımından esinlenen siyaset bi-

limcilerinin varsaydıkları çeşitli koşullardan yoksun oluşudur. Bu nedenle büyüklük ilkesi hipotezinin öngörü gücü ülkemizdeki koalisyon ortaklıkları için de düşük olmaktadır. Öte yandan, daha önce de değindiğimiz gibi, Türk partilerinin yöneticileri koalisyon stratejilerini oldukça karmaşık taktikler çerçevesinde saptamaya çalışmakta ve amaçlarına ulaşmak için koalisyon ortaklıklarını yalnızca ortaklığın parlamentoda sağladığı çoğunluğun büyüklüğüne göre kurmamaktadırlar.

Ancak bu gözlemlerin, parti yöneticilerinin stratejilerinde "büyüklük ilkesi"nin hiç önem taşımadığı anlamına gelmediğine işaret etmeliyiz. Kuşkusuz, hükümet ortağı partilerin koalisyon kazançları yönünden, koalisyonların aşırı büyüklükte olması, parti yöneticilerince istenilen bir sonuç değildir. Örneğin, 1973 seçimleri sonrasındaki koalisyon pazarlıklarına ilişkin bir yorumda "AP ile ortaklık halinde Millet Meclisi ve Senato aritmetiği, CHP'yi hükümette kesin bir ağırlıktan yoksun bırakacak durumdadır. Oysa MSP ile koalisyonda CHP daha fazla bakanlık alabilecek, hükümet icraatını daha iyi kontrol edebilecek ve birçok alanlarda politikasını daha iyi uygulayabilme olanağına kavuşacaktır. Bu hiç şüphesiz önemli bir tercih nedeni-

dir"(46) diyen Abdi İpekçi bu gerçeği ortaya koymaktadır. CHP ve AP'nin, koalisyon ortakları konusunda genellikle birbirlerinden çok küçük partileri tercih etmelerinde, birçok diğer etkenin yanısıra, bu etkenin de rolü olmuştur. Aynı zamanda, 1973 seçimlerinden sonra yapılan koalisyon pazarlıkları sırasında CHP'nin MSP ile anlaştıktan sonra koalisyon büyüklüğü için gereksiz olan bir üçüncü küçük partiyi -örneğin CGP- ortaklığa katma yolunda hiçbir girişimde bulunmamış olması, CHP yöneticilerinin en az büyüklüğe yaklaşan bir koalisyon hükümeti kurmaya özen gösterdiklerini belirlemektedir.

(46) Abdi İpekçi, "CHP Açısından", Milliyet, 20 Ekim 1973.

BÖLÜM 6

TÜRKİYE'DE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ II

I. Koalisyon Ortakları Arasındaki İlişkiler ve Koalisyonların Sürekliliği

Türkiye'de, 1961-1965 ve 1973-1977 yıllarında iktidara gelen koalisyon hükümetleri, ortakların arasındaki ilişkiler ve ortaklıkların sürekliliği açısından ne gibi özellikler göstermektedir? Bu konuda belirtilmesi gereken ilk nokta, Türkiye'de kurulan koalisyon hükümetlerinin, çoğunluk partisi hükümetlerinden genellikle daha kısa ömürlü olduklarıdır. 1950 ile 1977 yılları arasında iktidara gelen çoğunluk partisi ve koalisyon hükümetlerinin iktidar süreleri karşılaştırıldığında bu gerçek açıkça ortaya çıkmaktadır. Çoğunluk partisi hükümetlerinin ortalama iktidar süresinin 22,5 ay olmasına karşılık, koalisyon hükümetlerinin ortalama

iktidar süresi 13 ay dolayındadır(1). Gerçi, her iki hükümet türü içinde önemli farklılıklar bulunduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Birinci Demirel Kabinesi 48 ay'a yakın bir süre iktidarda kalmayı başarmış, buna karşılık İkinci Demirel Hükümeti'nin iktidar süresi ancak 3 ay kadar olmuştur. Öte yandan, koalisyon hükümetlerinin bazılarının da -örneğin, Milliyetçi Cephe ortaklığı ya da İkinci İnönü Kabinesi- göreceli olarak uzun zaman sürekliliklerini koruyabildikleri, bir kısmının ise iktidar sürelerinin çok daha kısa olduğu görülmektedir. Ancak, bu farklılıklara karşın ortalama iktidar süreleri karşılaştırıldığında, parlamentoda çoğunluğa sahip bir parti tarafından oluşturulan hükümetlerin süreklilik olasılıklarının koalisyon hükümetlerinininkinden bir hayli yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

İktidarda kalma sürelerinin yanısıra, etkili ve güçlü bir hükümet oluşturma ölçütü olarak kullanıldığında, çoğunluk partisi hükümetlerinin koalisyon hükümetlerine göre daha başarılı oldukları söylenebilir. Gerek 1961-1965 gerekse 1974-1977 yıllarında iktidara gelen

(1) Beşinci Menderes ve Üçüncü Demirel çoğunluk partisi hükümetleri normal sürelerini tamamlayamadan iktidardan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu noktanın çoğunluk partisi ve koalisyon hükümetlerinin iktidar süreleri karşılaştırılırken dikkate alınması gerekir.

TABLO 6:1

Türkiye'de Hükümetlerin İktidar Süreleri, 1950 - 1977*

Başbakan	Hükümet Türü	Kuruluş ve Bozulma Tarihleri	İktidar Süresi
Menderes	Çoğunluk Partisi	22. 5.1950 - 8. 3.1951	9 ay 16 gün
Menderes	Çoğunluk Partisi	9. 3.1951 - 14. 5.1954	37 ay 5 gün
Menderes	Çoğunluk Partisi	17. 5.1954 - 30.11.1955	17 ay 13 gün
Menderes	Çoğunluk Partisi	9.12.1955 - 1.11.1957	22 ay 9 gün
Menderes	Çoğunluk Partisi	27.11.1957 - 27. 5.1960	30 ay 24 gün
İnönü	Koalisyon Hükümeti	20.11.1961 - 1. 6.1962	6 ay 10 gün
İnönü	Koalisyon Hükümeti	27. 6.1962 - 2.12.1963	17 ay 6 gün
İnönü	Azınlık Hükümeti	25.12.1963 - 16. 2.1965	13 ay 22 gün
Ürgüplü	Koalisyon Hükümeti	20. 2.1965 - 22.10.1965	8 ay 2 gün
Demirel	Çoğunluk Partisi	27.10.1965 - 22.10.1969	47 ay 26 gün
Demirel	Çoğunluk Partisi	3.11.1969 - 14. 2.1970	3 ay 11 gün
Demirel	Çoğunluk Partisi	6. 3.1970 - 12. 3.1971	11 ay 18 gün
Ecevit	Koalisyon Hükümeti	25. 1.1974 - 18. 9.1974	7 ay 24 gün
Demirel	Koalisyon Hükümeti	31. 3.1975 - 22. 6.1977	25 ay 22 gün

* 1960-1961 ve 1971-1973 yıllarında kurulan hükümetler, bu dönemlerin özelliği nedeni ile tabloya alınmamıştır.

koalisyonlar, genellikle etkili bir hükümet yönetimi gerçekleştirememişler ve ortaklar arasındaki geçimsizlikler, hükümetlerin zaman zaman hareketsizliğe (immobilizm) sürüklenmesine ve rejimin ciddi bunalımlara girmesine yol açmıştır.

Türk siyasal sistemi içinde oluşturulan koalisyonların genellikle istikrarsız ve zayıf hükümetlerin iktidarı ile sonuçlanmasının en önemli nedeni, koalisyon ortakları arasındaki ilişkilerde görülen uyumsuzluktur. Ülkemizde gerek çoğulcu demokrasi gerekse koalisyon hükümetleri geleneklerinin uzun bir geçmişe sahip bulunmaması ve Türk siyasal yaşantısında partilerarası ilişkilerin ötedenberi anlaşmadan çok çatışmaya yönelik bir şekilde düzenlenmiş olması, 1961'den sonra kurulması zorunlu hâle gelen koalisyon hükümetlerinin iç düzenlerini önemli ölçüde etkilemiştir(2). Ancak tüm

(2) Türk siyasi partileri arasında ilişkilerin bu yönü için bkz., Arif Payaslıoğlu, "Political Leadership and Political Parties: Turkey", Robert E.Ward ve Dankwart A.Rustow (der.), Political Modernization in Japan and Turkey (Princeton: Princeton University Press, 1964), s.411-433; Şerif Mardin, "Opposition and Control in Turkey", Government and Opposition 1 (Mayıs, 1966), s.375-387; ve Tarık Zafer Tunaya, Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975), 3. basım, s.424-435.

koalisyonların aynı derecede uyumsuz oldukları söylenemez. Örneğin, CHP'nin YTP ve CKMP ile 1962 yılında kurduğu koalisyon hükümeti incelendiğinde, ortak partiler arasındaki ilişkilerin genellikle hükümetin işleyişini olumsuz yönde etkilemediği ve ortaklığın zaman zaman oldukça yüksek bir uyumluluk düzeyine ulaştığı görülmektedir. Ancak, böyle bir iki karşı örneğin dışında, Türkiye'deki 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde kurulan koalisyonların iktidar süreleri ortakların arasındaki ilişkilerin koalisyonların uyumlu bir şekilde çalışmadıklarını gösteren örneklerle doludur. Koalisyon hükümetleri çoğu kez, ortak partilerin işbirliğine önem vereceklerini gösteren bir ortam içinde kurulmakta, ancak ortaklığın "balayı" devresi genellikle kısa bir süre sonra sona ermekte ve iktidar partileri arasındaki ilişkiler giderek bozulmaktadır. 1973-1977 döneminde oluşturulan CHP-MSP ve Milliyetçi Cephe koalisyonları bu olguyu açıkça belirlemiş ve her iki ortaklık da, kuruluş süreçlerinde kamuoyuna yansıyan işbirlikçi davranışların aksine, kısa bir süre içinde hükümetin etkili icraat yapabilmesini önleyecek kadar yüksek bir uyumsuzluk düzeyine erişmiştir.

Türkiye'deki koalisyon hükümetlerine katılan partilerin, ortaklık içinde birbirlerine karşı olan tu-

tum ve davranışlarını belirleyen en önemli etkenler aşağıda incelenmiştir.

a) Koalisyona Katılan Partilerin İç Yapıları

Türkiye'deki siyasal partilerin parlamento grupları genellikle oldukça yüksek bir disiplin ve tutarlılık derecesine sahiptirler(3). Ancak, bu duruma ters düşen davranışlara zaman zaman rastlanılmaktadır. Örneğin, 1961-1965 yıllarında, partilerin parlamento grupları arasında ortaya çıkan kaymalar nedeni ile parti disiplin ve tutarlılığı önemli ölçüde azalmıştır. Koalisyonlarda yer alan partilerin parlamento grupları ve yönetici kadroları içinde hükümetin politikalarına karşı çıkan davranışların belirmesi, bu dönemdeki ortaklıkların kısa süre içinde bozulmalarında önemli rol oynamıştır. Örneğin, 1961 yılında kurulan CHP-AP ortaklığı sırasında, AP içinde CHP ile hiçbir koşul altında işbirliği yapılmamasını savunan bir grubun yaptığı girişimler, iki partinin beraberce çalışabilmelerini son

(3) Bkz., Ergun Özbudun, Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parti Disiplini (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968), s.185-248, ve Kudret Bosuter, Türk Siyasal Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi (Ankara: Ulusal Basımevi, 1969).

derece güçleştirmiştir(4). Birinci İnönü Hükümeti'nin bozulmasına neden olan siyasal af sorunu üzerinde(5), CHP'den sürekli olarak yeni ödünler koparılmasına çalışsan bu grup, zaman zaman -örneğin, milletvekili maaşları ya da Nuri Bayer olayı sırasında görüldüğü gibi- hükümetin önerdiği politikaların karşısında bir tutum almıştır(6). CHP yerine, muhalefet partileriyle işbirliğine yönelik bir anlayış içinde parlamento çalışmalarını yöneten bu grup, AP'nin Genel İdare Kurulu'na hakim olduktan sonra, koalisyon içinde uyumluluğun sağlanabilmesi daha da güç hâle gelmiş ve CHP içinden de koalisyonun devamını istemeyen görüşlerin kuvvetlenmesi ortaklığın sona ermesine yol açmıştır.

CHP'nin, YTP ve CKMP ile 1962 yılında kurduğu koalisyon hükümetinin iktidarı sırasında da bazı YTP ve CKMP'li milletvekillерinin zaman zaman hükümeti desteklemekten vazgeçmeleri, ortaklar arasındaki ilişkileri

(4) Bu girişimlerin niteliği için bkz., Cumhuriyet, Aralık 1961 - Ocak 1962.

(5) 1960'ların başlarında kurulan CHP-AP ve CHP-YTP-CKMP koalisyonlarının içindeki anlaşmazlıklarda önemli rol oynayan bu sorunun bir çözümlemesi için bkz., Bahri Savcı, "Aktüel Olaylar: Siyasal Af Meselesi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 18 (Mart, 1963), s.383-403.

(6) Bkz., Cumhuriyet ve Milliyet, Şubat - Mart, 1962.

sarsacak bir aşamaya gelmiştir(7). Öte yandan, 1973 genel seçimlerinden sonra kurulan CHP-MSP ortaklığının içinde ilk önemli sürtüşme, hükümetin yaptığı Genel Af Kanunu teklifinde 141 ve 142'nci maddelerle ilgili değişikliklere, yirmi kadar Milli Selamet Partili milletvekilinin karşı çıkması sonucunda belirmiştir(8). İki parti yöneticilerinin koalisyon pazarlıkları sırasında üzerinde anlaştıkları bu konuda(9) MSP'li yöneticilerin parlamento gruplarını disipline sokamamaları hükümet içinde, Başbakan Ecevit'in deyimi ile, "ciddi bir güven bunalımı doğmasına" yol açmıştır(10).

Tablo 6:2'den görüleceği gibi, koalisyon hükümetlerinin başvurdukları güven oylamalarında, ortak parti milletvekillerinin bir kısmı, olumsuz ya da çekimser oy kullanmayı tercih etmişlerdir. Koalisyonlar için hayati önem taşıyan güven oylamalarında, parti yö-

(7) Hükümeti desteklemeyen bu milletvekillerinin büyük bir bölümü 1965 yılına kadar partilerinden ayrılarak AP'ye geçmişlerdir.

(8) Milliyet, 11-12 Nisan, 1974.

(9) CHP-MSP koalisyon protokolünün 14'üncü maddesinde bu nokta açıkça belirtilerek "toplumda iç barışı kurmak gayesi ile, düşünce ve inanç suçlarını içine alan bir genel af kanunu" çıkarılacağına işaret edilmiştir. Cumhuriyet, 26 Ocak, 1974.

(10) Cumhuriyet, 17 Mayıs, 1974.

TABLO 6:2

Koalisyona Katılan Partilerin Milletvekillerinin Güven Oylamalarındaki Tutumları

Yıl	Koalisyon Ortakları	Hükümete Güven Oyu Veren Milletvekili Sayısı	Hükümete Aleyhte Ya da Çekimser Oy Veren Milletvekili Sayısı	Koalisyon Ortağı Partilerin			
				Üye Toplamı	Hükümete Güven Oyu Veren Üye Sayısı	Hükümete Aleyhte Ya da Çekimser Oy Veren Üye Sayısı	Oylamaya Katılmayan Üye Sayısı
1961	CHP-AP	269	82	331	269	-	62 ^a
1962	CHP-YTP-CKMP	259	138	266	247	4 ^b	15 ^c
1965	AP-YTP-CKMP-MP	231	201	226	223	-	3 ^d
1973	CHP - MSP	235	138	233	231	-	1 ^e
1975	AP-MSP-CGP-MHP	222	218	211	210	1 ^f	-

(a) 62 AP'li üye.

(b) 1 CKMP'li, 3 YTP'li üye aleyhte.

(c) 6 CHP'li, 6 YTP'li, 3 CKMP'li üye.

(d) 2 AP'li, 1 YTP'li üye.

(e) 1 MSP'li üye.

(f) 1 AP'li üye çekimser.

neticilerinin gruplarına söz geçirememeleri, hiç kuşkusuz, ortaklıkların bütünlüğünü koruyabilme olasılığını sınırlamaktadır. Ancak bu durumun, 1973-1977 yıllarında, 1961-1965'de görülen davranışlardan farklı olduğu ve parti sistemindeki istikrarsızlık azaldıkça, güven oylamalarında kendi partilerinin katıldığı hükümetleri desteklemeyen milletvekili sayısının da azaldığı görülmektedir.

Öte yandan, Türk siyasal partilerinin genellikle kadro partilerine özgü örgütsel niteliklere sahip bulunmaları nedeni ile(11), parlamento grubu ile parti örgütü ilişkilerinde parlamento grubunun karar ve stratejileri parti yönetiminde daha fazla ağırlık taşımaktadır. Bu nedenle, parti örgütlerinin ortak partilerin koalisyon içindeki tutum ve davranışlarını etkileyebilme olasılıkları sınırlıdır. Örgüt üyeleri, zaman zaman iktidarda bulunan partilerinin yeterince siyasal himaye yoluyla ödül dağıtmadıkları konusunda kendi yöneticile-

(11) Türk siyasal partilerinin örgütsel nitelikleri için bkz., Sabri Sayarı, Party Politics in Turkey: Dimensions of Competition and Organization, (Yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi, 1972), s.251-308 ve "Aspects of Party Organization in Turkey", The Middle East Journal, 30 (İlkbahar, 1976), s.187-199.

rine eleştirilerde bulunmakta(12), ya da iktidarda kalmanın partilerinin seçim şansını azalttığını öne sürerek, koalisyondan çekilmesini önermektedirler. Ancak bu tür davranışların, ortaklıkların sürekliliğini önemli ölçüde etkiledikleri söylenemez.

b) Parti Stratejileri, Siyasal Kültür ve Siyasal Elitlerin Davranışları

Türkiye'de oluşturulan koalisyon hükümetlerinin uyumlu ve istikrarlı bir şekilde çalışamamalarına yol açan diğer bir etken, partilerin birbirlerine karşı izledikleri stratejiler ve parti yöneticilerinin tutumlarıdır. Koalisyonda yer alan bazı partilerin, gerek hükümet politikalarının saptanmasında gerekse siyasal himaye olanaklarının kullanılmasında aşırı derecede rekabetçi stratejiler uygulamaları, ortakların birbirleriyle olan ilişkilerinde ciddi sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Bu tür aşırı rekabetçi parti davranışları için verilebilecek en önemli örnek MSP'dir. Özellikle, 1975 yılında kurulan Milliyetçi Cephe ortaklığı sırasında, MSP kendi koalisyon kazançlarını arttırabilmek

(12) Örneğin, 1961-1965 döneminde, CHP yöneticilerine parti örgütünden zaman zaman CHP'nin yeterince partizanlık yapmadığı konusunda eleştiriler gelmiştir. Bkz., Milliyet, 28 Ocak 1962.

amacı ile, ortaklarından sürekli olarak yeni ve ek ödünler istemiş, ortaklıktan ayrılma tehdidini sık sık kullanarak, bu amacını büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ancak, MSP'nin bu aşırı rekabetçi davranışı, koalisyon ortakları arasındaki uyumluluğu azaltmış ve koalisyonun son zamanlarında tüm partilerin birbirleri ile kıyasıya mücadele etmelerine yol açmıştır.

Koalisyona katılan ortakların bazılarının, kendi paylarına düşen kazançlardan fazlasını elde etmeye çalışmaları, ya da diğer ortaklara bu görünümü vermeleri, Türkiye'de iktidarı oluşturan partilerin birbirlerine karşı uzlaşmacı bir anlayış içinde davranma olasılıklarını azaltmaktadır. Özellikle, koalisyonlarda yer alan küçük partilerin zaman zaman bu nedenle ortaklığın ana partisinden "şikayetçi oldukları" görülmektedir. Örneğin, ikinci İnönü Hükümeti'nin iktidarı sırasında YTP, "hükümet icraatına gerektiği ölçüde katılmasına fırsat verilmediğini" ve çeşitli yüksek devlet görevlerine yapılan atamalarda "söz sahibi olamadığını" öne sürerek, CHP'yi oldukça sert bir dille eleştirmiştir(13). Milliyetçi Cephe iktidarı sırasında ise AP, CGP'den gelen

(13) Cumhuriyet, 28 Temmuz 1962.

benzeri eleştirilere hedef olmuştur(14). Ancak, koalisyon ortakları arasındaki ilişkiler incelendiğinde CHP ve AP gibi büyük partilerin rekabetçi ve işbirlikçi stratejileri oldukça dengeli bir şekilde uygulamaya çalıştıkları, buna karşılık MP ve MSP gibi bazı küçük partilerin daha çok koalisyon-içi rekabete önem verdikleri, YTP ve CGP gibi bir kısım küçük partilerin ise işbirlikçi stratejiler uygulamaya çalıştıkları görülmektedir.

Öte yandan, Türk siyasal kültürünün kişiler ve gruplar arasındaki anlaşmazlıkları uzlaşmacı ve ödüllü yöntemlerle çözümlenmesi geleneğinden yoksun bulunması(15), aynı hükümet içinde yer alan parti yöneticilerinin arasında gerek siyasal görüşlerindeki farklılık-

(14) CGP Genel Başkanı Feyzioğlu Başbakan Demirel'e gönderdiği muhtıradan AP'den çok MSP'nin koalisyon içindeki davranışlarını eleştirerek ve "MSP'ye devamlı taviz verilmesinden" şikayetçi olduğunu belirtmiştir. Milliyet, 5 Şubat 1977.

(15) Türk siyasal kültürünün bu özelliğini belirten görüşler için bkz., Mardin, "Opposition and Control in Turkey"; Nermin Abadan, "Four Elections of 1965: Turkey", Government and Opposition 1 (Mayıs, 1966), s.335-44; Frederick W.Frey, "Patterns of Elite Politics in Turkey", G.Lenczowski (der.), Political Elites in the Middle East (Washington, D.C.: American Enterprise Institute, 1975), 41-82; ve Michael Meeker, "Mounted Pastoralism, the Genres of Heroism, and the Turkish and Arab Ethnic Presence in the Middle East" (yayınlanmamış makale).

lardan gerekse kişisel çekişmelerinden çıkan çatışmaların, anlaşma yoluyla geçirilebilme olasılığını kısıtlamaktadır. Örneğin, CHP-MSP koalisyonu protokolünde şu madde yer almaktadır: "Partiler arasında kurulan koalisyonlar, bu koalisyona katılan partilerden herbirinin kendi görüşlerinde belli ölçüde fedakârlık yapmasını gerektirir. Bu bakımdan CHP-MSP koalisyonundan da, bu partilerin kendi programlarını tam olarak tatbik etmeleri, eksiksiz olarak gerçekleştirmeleri beklenebilir."(16). Buna karşın, iktidara geldikten sonra, iki parti de kendi siyasi görüşlerinden "belli ölçüde fedakârlık yapma" anlayışı içinde davranmamışlar ve koalisyonun devamı için zorunlu olan ödünlerin verilmesine yanaşmamışlardır(17).

Koalisyonda yer alan bazı parti yöneticilerinin hükümet ortakları arasındaki anlaşmazlıkları uzlaşmacı yöntemlerle çözümlmek yerine, diğer iktidar partilerinin yöneticilerini sert bir dille eleştirme yolunu seçmeleri, hiç kuşkusuz koalisyonların bütünlüklerinin

(16) Cumhuriyet, 26 Ocak 1974.

(17) Örneğin CHP'nin isteğiyle protokole konulan kooperatifleşme ve 'halk sektörü' konuları ile MSP'nin üzerinde ısrar ederek protokolde yer almasını sağladığı 'ahlâk dersleri' konusunda iki parti, ortaklıkları sırasında, birbirlerinin görüşlerinin hükümet politikalarına yansımalarını engellemişlerdir.

bozulmasına katkıda bulunmuştur. Örneğin, Birinci İnönü Kabinesi'nde görev almamayı tercih eden AP lideri Gümüşpala'nın zaman zaman Başbakan İnönü'ye karşı, -özellikle Siyasal Af sorunu konusunda- yaptığı çıkışlar, i-ki büyük partinin lideri arasındaki ilişkilerin bozulmasında önemli rol oynamıştır(18). CHP'nin, YTP ve CKMP ile kurduğu koalisyon hükümetinin kabinesinde Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı olarak görevlendirilen YTP lideri Ekrem Alican ile Devlet Bakanı ve CHP'nin önde gelen yöneticilerinden Turan Feyzioğlu arasındaki kişisel çekişmeler(19); yine aynı kabinede bakanlık yapan YTP'li Yusuf Azizoglu ile CHP'li Hıfzı Oğuz Bekata'nın parlamento ve basın organlarına yansıyan "söz düelloları"(20); 1965 yılında AP'nin öncülüğünde kurulan Suat Hayri Ürgüplü kabinesinde kendi partisinin yer almasına rağmen MP lideri Bölükbaşı'nın TRT konusunda diğer ortak partilerin liderlerine yönelttiği suçlamalar(21);

(18) İnönü, ortaklığın bozulmasına yakın verdiği bir demeçde "Sayın Gümüşpala ile aramızda devlet idaresi anlayışı bakımından ciddi bir ihtilaf vardır. Hükümete katılan bir partinin, hükümet sorumluluğunu taşımaktan sakınmış liderinin tutumu koalisyonun kaderini şüpheyne düşürmektedir" derken, bu durumu açıkca ortaya koymuştur. Cumhuriyet, 24 Nisan 1962.

(19) Bkz., Cumhuriyet, Temmuz-Ağustos, 1963.

(20) Bkz., Milliyet, Eylül 20 - Ekim 5, 1963.

(21) Bkz., Cumhuriyet, 7-10 Ağustos, 1965.

ve nihayet Milliyetçi Cephe iktidarının son zamanlarında özellikle MSP liderinin Başbakan Demirel'i hedef alan sert eleştirileri de, koalisyon hükümetlerinin sürekliliğini tehlikeye sokan siyasal elit davranışlarına önemli örneklerdir.

c) Koalisyon-İçi Karar Alma Yöntemleri

Türkiye'de iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin uyumlu bir şekilde çalışmalarını güçleştiren etkenlerden bir diğeri, koalisyon-İçi karar alma yöntemlerinde göze çarpan çeşitli aksaklıklardır. Örneğin, bakanların kendi yetkileri içinde kalan uygulamalarda kesin söz sahibi olmalarına karşılık, Bakanlar Kurulu'nun hükümet politikalarından topluca sorumlu olmalarını belirleyen "sorumlu hükümet" ilkesine uygun düşmeyen davranışlara Türkiye'de sık sık rastlanılmaktadır. Özellikle 1973-1977 döneminde kurulan her iki koalisyon hükümetinde de yer alan MSP'li bakanların parlamenter hükümet sisteminin bu en önemli ilkesini hiçe sayan tutumları, ve bazen henüz hükümet kararına bağlanmamış politikalarından hükümeti sorumlu tutmaya, bazen de Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararlardan kendilerini bağımlı saymamaya çalışmaları, CHP-MSP ve Milliyetçi Cephe koalisyonları içinde büyük bir huzursuzluk kaynağı ol-

muştur(22).

Bakanlar Kurulu'nda uygulanan karar alma yöntemlerinin hükümetin uyumluluğuna katkıda bulunacak kurumsallaşma düzeyine erişmemiş olması, özellikle koalisyon hükümetlerinin çalışmaları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bir siyasal gözlemciye göre, "Bakanlar Kurulu toplantılarında varılan sonuçlar ve alınan kararlar konu ile ilgili bakan tarafından, bazen not halinde, bazen de ağızdan Kanunlar ve Kuramlar Tetkik Dairesi'ne bildirilmektedir. Bu çeşit uygulamaların yanında, Bakanlar Kurulu'nun teferruata ait işlerle uğraşması, Bakanlar Kurulu'nun 'toplantısız karar alma' yahut 'elden imza usulü' denilen usuller ile çalışmasını zorunlu kılmaktadır"(23). Değişik partilere üye bakanların oluşturduğu bir kabinede bu tür yöntemlerin uygulanması, yanlış anlamalara ve sonradan itirazlara yol açtığı için, ortaklar arasındaki ilişkilerin bozul-

(22) Başbakan Ecevit'in CHP-MSP ortaklığının son zamanlarında "koalisyon içinde, hükümet etme ve siyaset anlayışı bakımından uzlaştırılması güç" ayrılıklar bulunduğunu belirtmesi genellikle MSP'nin bu tür davranışlarının bir eleştirisi niteliğinde idi. Bkz., Milliyet, 4 Eylül 1974.

(23) Şeref Gözübüyük, "Bakanlar Kurulunun Çalışma Usulleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 22 (Eylül, 1967), s.106.

ma olasılığını arttırmaktadır.

Türkiye'de 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin uyumsuzluk sorunu ile karşılaşmalarının bir başka nedeni de, ortaklıkta yer alan partilerin yöneticilerinin sık sık biraraya gelerek, gerek hükümet politikalarına gerekse koalisyon partileri arasındaki ilişkileri gözden geçirmeye fazla önem vermemiş olmalarıdır. Oysa, parlamenter rejimlerde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin uyumlu ve etkili bir şekilde çalışabilmeleri için bu tür görüşmelerin yapılması zorunludur. Türkiye'de bu gelenegin yerleşmemiş bulunması, özellikle ortaklıklarda yer alan küçük partilerin şikayet ve eleştirilerine konu olmaktadır. Örneğin, İkinci İnönü Hükümeti'nde CHP ile YTP arasındaki ilişkilerin gerginleştiği bir sırada, YTP lideri Alican'ın Başbakan İnönü'ye verdiği muhtıradaki "muayyen fasılalarla liderler seviyesinde görüşmeler" yapılmasının koalisyonun devamı için zorunlu olduğu belirtilmiştir(24). Milliyetçi Cephe koalisyon hükümetinin iktidarı sırasında, CGP lideri Feyzioğlu koalisyon protokolünde yer alan ve tüm önemli iç ve dış sorunların ve siyasi gelişmelerin dört parti arasında görüşülmesini, parti genel başkanlarının hergün denecek kadar sık bir-

(24) Cumhuriyet, 28 Temmuz 1963.

araya gelmelerini ve bu konuları birlikte ele almalarını öngören maddeye uyulmamasının, koalisyonun uyumlu bir şekilde çalışmasını engelleyen önemli sorunlardan biri olduğuna işaret etmiştir(25).

Üzerinde durulması gereken son bir konu da, Türkiye'de iktidara gelen koalisyonlarda, hükümet başkanlarının her zaman kendilerine düşen arabuluculuk görevini başarı ile yapamamalarının, ortaklıkların bütünlüklerini koruyabilme olasılığını azaltmasıdır. Gerçi, 1961-1965 yıllarında kurulan ilk iki koalisyon hükümetinde Başbakan İnönü, gerek devlet yönetimindeki tecrübesine gerekse kişisel otoritesine dayanarak, ortaklar arasında çıkması olası anlaşmazlıkların bir kısmını bu tür bir aracı rülünü başarı ile oynıyarak önleyebilmiştir. Ancak, 1973-1977 döneminde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin başbakanları olan CHP lideri Ecevit ve AP lideri Demirel'in bu konuda İnönü kadar başarılı oldukları söylenemez. Her iki başbakan da ortakların arasındaki anlaşmazlıkların büyümesini önleyecek girişimlere hükümetlerinin iktidar sürelerinin başlarında önem vermişler, ancak zamanla bu konuda ortaklarının kendilerine olan güvenleri sarsıldığından, koalisyon içinde-

(25) Milliyet, 5 Şubat 1977.

ki sürtüşme ve çatışmaların ortaklığın bütünlüğünü tehlikeye sokmasını önleyememişlerdir.

d) Koalisyonların İçinde Bulundukları Siyasal Organ

Türkiye'de iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin içinde bulundukları siyasal ortamın ortaklıkların sürekliliğini belirleyen etkenler arasında olduğu görülmektedir. Örneğin, 1961-1965 yılları arasında oluşturulan koalisyonlarda ortakların birbirlerine karşı olan davranışları 27 Mayıs'ın Türk siyasal yaşantısında meydana getirdiği değişimden önemli ölçüde etkilenmiştir. Kapatılan DP'nin oylarını kazanmak için birbirleriyle kıyasıya mücadele eden AP, YTP ve CKMP, CHP ile kurdukları koalisyonlarda, DP'li seçmenleri kendi saf-larına çekebilmek amacı ile, CHP'ye ödün veren ya da CHP ile çok yakın işbirliğine giren birer parti görünümü edinmekten kaçınmışlar ve koalisyonların ana partisine karşı zaman zaman ortaklıkların bütünlüğünü sarsan "aşırı" çıkışlar yapmışlardır(26). 1974 yılının başla-

(26) Bu noktada Metin Toker'in yaptığı gözlemde önemli bir gerçek payı olduğunu belirtmeliyiz. Toker 1961-1965 koalisyon hükümetlerini şöyle tarif ediyor: "1961-1965 Meclisinde hep iki koalisyon oldu. Biri hukuki, biri fiili. Hukuken meclis bir CHP-AP koalisyonu kurdu. Meclis bir CHP-YTP-CKMP koalisyonu kurdu... Ama Mecliste fiilen daima iki koalisyon oldu: 27 Mayıs'ı Türk milletinin meşruluğunu kay-

rında CHP'nin MSP ile kurduğu koalisyon hükümeti iktidarı sırasında yapılan Kıbrıs Harekatı ve bu harekatin sonucunda Başbakan Ecevit'in kamuoyundaki prestijinin artması, hiç kuşkusuz ortaklar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. CHP'nin, bu durumdan yararlanabilmek için yeni seçimleri koalisyonun devamına tercih eden bir tutum içine girmesi, iki ortak partinin arasındaki çeşitli anlaşmazlıkların daha da belirgin hâle gelmesine ve koalisyonun bozulmasına yol açmıştır.

Öte yandan, 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde oluşturulan koalisyonlardan üçü, seçimler nedeni ile bozulmuştur. İkinci İnönü Hükümeti'ne katılan YTP ve CKMP'nin, 1963 yılının Kasım'ında yapılan yerel seçimlerde önemli oy kayıplarına uğramaları(27), bu partilerin Kasım ayı sonlarında koalisyondan çekilmelerine ne-

(...) betmiş bir iktidara karşı direnişi sayanların koalisyonu ile bunu gayrimeşru bir askeri darbe sayanların koalisyonu. Bu koalisyonun kanatları partiler değildi. Her partide, hatta AP'de bile, iki koalisyonun da mensupları bulunuyordu". İsmet Paşayla 10 Yıl: 1961-1964, dördüncü cilt (Ankara: Burçak Yayınları, 1969), s.25.

(27) 1961 milletvekili seçimlerinde oyların yüzde 14 ve 13.7'sini alan CKMP ve YTP, 1963 mahalli seçimlerinde önemli kayıplara uğramışlardır. CKMP'nin oyları yüzde 2.8'e, YTP'ninkiler ise yüzde 6.5'e düşmüştür. Bkz., C.H.Dodd, Politics and Government in Turkey (Manchester: University of Manchester Press, 1969), s.84.

den olmuştur. 1965'de AP, YTP, CKMP ve MP'nin katıldıkları koalisyon ile on yıl sonra kurulan Milliyetçi Cephe hükümeti, genel seçimlerin yapılması zorunlu olduğundan, seçimlerin yenilenmesi nedeni ile bozulmuştur.

II. Koalisyon Kazançlarının Ortak Partiler Arasında Paylaştırılması

1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde kurulan koalisyon hükümetleri, koalisyon kazançlarının ortak partiler arasında paylaştırılması bakımından ne tür özellikler göstermişlerdir? Daha önce de belirttiğimiz gibi, parlamenter demokrasilerde oluşturulan koalisyon ortaklıklarında, gerek hükümet politikalarının belirlenmesinde gerekse siyasal himaye olanaklarının kontrol edilebilmesinde en önemli rolü, partilerin kabinede kazandıkları bakanlıkların nitelik ve nicelikleri oynamaktadır. Türkiye'de iktidara gelen koalisyon hükümetlerinde partilerin paylarına düşen bakanlık sayısı bakımından elde ettikleri kazançların başlıca özelliklerini şöylece özetliyebiliriz: 1961 yılında kurulan Birinci İnönü Hükümeti'nde kabinede bulunan 22 bakanlık, iki büyük parti arasında eşit olarak paylaştırılmıştır. CHP'nin milletvekili sayısının AP'den yüksek olması ne-

CHP-AP Koalisyon Hükümeti

20.11.1961 - 1.6.1962

	<u>CHP</u>	<u>AP</u>	<u>Toplam</u>
a) Milletvekili Sayısı	173	158	331
b) Bakanlık Sayısı	11	11	22
b/a Oranı	.06 -	.07	-

deni ile, bakanlıkların dağıtımında AP'nin nicelik bakımından koalisyonun ana partisinden biraz daha kazancı çıktığı söylenebilir.

CHP'nin, 1962'de parlamentodaki iki küçük parti ile kurduğu koalisyonda ise, CHP'ye 12, YTP'ye 6 ve CKMP'ye 4 bakanlık verilmiştir. Bakanlık sayısı/parlamento gücü oranı yönünden bu ortaklıkta yer alan iki

CHP-YTP-CKMP Koalisyon Hükümeti

25.6.1962 - 2.12.1963

	<u>CHP</u>	<u>YTP</u>	<u>CKMP</u>	<u>Toplam</u>
a) Milletvekili Sayısı	171	62	33	266
b) Bakanlık Sayısı	12	6	4	22
b/a Oranı	.07	.10	.12	

küçük partinin paylarının da, CHP'nin payından büyük olduğu görülmektedir.

1965 seçimlerinden bir süre önce kurulan ve AP'nin liderliğinde YTP, CKMP ve MP'nin katıldıkları koalisyon hükümetinde, partilerin paylarına düşen bakanlıkların dağıtımında, küçük partiler parlamento güçlerinin gerektirdiğinden çok daha fazla sayıda bakanlığı kazanmayı başarmışlardır. Özellikle Millet Partisi, or-

AP-YTP-CKMP-MP Koalisyon Hükümeti

20.2.1965 - 22.10.1965

	<u>AP</u>	<u>YTP</u>	<u>CKMP</u>	<u>MP</u>	<u>Toplam</u>
a) Milletvekili Sayısı	172	22	19	13	226
b) Bakanlık Sayısı	10	4	4	4	22
b/a Oranı	.06	.18	.21	.31	

taklığa getirdiği 13 milletvekiline karşılık 4 bakanlık elde ederek çok yüksek sayılabilecek bir kazanç elde etmiştir.

1973 genel seçimlerinden sonra kurulan ilk koalisyon hükümetinde, kabinedeki 25 bakanlıktan 18'i CHP'ye, 7'si ise MSP'ye verilmiştir. Her ne kadar CHP'nin

bakanlık sayısı/parlamento gücü oranında 1961-1965 dönemine göre, bir artış olmuşsa da, koalisyonun küçük

CHP - MSP Koalisyon Hükümeti

25.1.1974 - 18.9.1974

	<u>CHP</u>	<u>MSP</u>	<u>Toplam</u>
a) Milletvekili Sayısı	185	48	233
b) Bakanlık Sayısı	18	7	25
b/a Oranı	.10	.14	

partisi MSP'nin payının CHP'ninkinden daha büyük olduğu ortaya çıkmaktadır.

1975 yılında, AP, MSP, CGP ve MHP'nin katılmalarıyla oluşturulan Milliyetçi Cephe koalisyon hükümetinde ise, bakanlıkların dağıtımında nicelik bakımından ortaklar arasında önemli bir eşitsizliğin bulunduğu görülmektedir. Kabine üyeliklerinin, kısmen ortakların kazançlarını arttırabilmek amacı ile, 30'a çıkarıldığı hükümette, küçük partilerin tümünün payları koalisyonun ana partisi AP'nin payından büyük olmuştur. Özellikle, MHP'nin Millet Meclisi'ndeki 3 üyesine karşılık, kabinede 2 bakanlık elde etmesi parlamenter rejimlerde kolay kolay rastlanılmayan bir kazançtır.

AP-MSP-CGP-MHP Koalisyon Hükümeti

31.3.1975 - 22.6.1977

	<u>AP</u>	<u>MSP</u>	<u>CGP</u>	<u>MHP</u>	<u>Toplam</u>
a) Milletvekili Sayısı	149	49	13	3	213
b) Bakanlık Sayısı	16	8	4	2	30
b/a Oranı	.11	.16	.31	.67	

Tablo 6:3'de gösterildiği gibi, Türkiye'de 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerindeki koalisyon hükümetlerinde küçük partilerin bakanlık payları, parlamento güçlerinin gerektirdiğinden çok daha fazla olurken, koalisyonların ana partilerinin bakanlık payları, sayısal

TABLO 6:3

Bakanlık Sayısı / Parlamento Kuvveti
Oranlarındaki Değişimler, 1961-1975

	<u>CHP</u>	<u>AP</u>	<u>Küçük Partiler (Ortalama Olarak)</u>
1961	.06	.07	-
1962	.07	-	.11
1965	-	.06	.23
1973	.10	-	.14
1975	-	.11	.38

olarak küçük partilerinkinden önemli ölçüde az olmaktadır. Bu durum, özellikle 1965 ve 1975 yıllarındaki ortaklıklarda görüldüğü gibi, çok sayıda partinin katıldığı ve güven oyu için yeterli sayının güçlükle sağlandığı "en az büyüklük" niteliğine yaklaşan koalisyon ortaklıklarında kesin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu tür koalisyonlarda, küçük partilerin ortaklığın ana partisi karşısındaki pazarlık güçleri artmakta ve küçük partiler kendilerine ek bakanlıklar kazanabilme olasılığına kavuşmaktadırlar.

Ancak, koalisyon hükümetlerine katılan partilere verilen bakanlıkların nitelikleri dikkate alındığında, CHP ve AP'nin hükümet politikalarını etkilemekte ve iktidarın sağladığı siyasal himaye olanaklarının kullanılmasında önem taşıyan bakanlıkların büyük bir kısmını kontrol ettikleri anlaşılmaktadır. Tablo 6:4'de, Türkiye'de oluşturulan koalisyon hükümetlerindeki bakanlıkların ortaklar arasındaki dağılımı gösterilmektedir. CHP ve AP, kendi liderlikleri altında kurulan koalisyonlarda Başbakanlığın yanı sıra, Maliye, Milli Eğitim, Dışişleri ve Milli Savunma gibi, Türk devlet yönetimi içinde taşıdıkları önem bakımından başta gelen bakanlıkları çoğu kez kendileri almakta, buna karşılık küçük partilere genellikle bu tür önemi taşımayan Sağlık ve

TABLO 6 : 4

1961-1965 ve 1973-1977 Dönemlerinde Kurulan Koalisyon Hükümetlerinde Bakanlıkların
Ortak Partiler Arasında Dağılımı

	CHP-AP (1961)	CHP-YTP-CKMP (1962)	AP-YTP-CKMP-MP (1965)	CHP-MSP (1974)	AP-MSP-CGP-MHP (1975)
Başbakan	CHP	CHP	Bağımsız	CHP	AP
Devlet-Başb.Yrd.	AP	YTP	AP	MSP	MSP
Devlet-Başb.Yrd.	-	-	-	-	CGP
Devlet-Başb.Yrd.	-	-	-	-	MHP
Devlet	CHP	CKMP	MP	CHP	AP
Devlet	CHP	CHP	CKMP	CHP	MSP
Devlet	AP	CHP	YTP	MSP	MHP
Devlet	AP	YTP	-	-	AP
Devlet	-	Bağımsız	-	-	-
Adalet	CHP	CKMP	CKMP	MSP	MSP
Milli Savunma	CHP	CHP	CKMP	CHP	CGP
İçişleri	AP	CHP	MP	MSP	MSP
Dışişleri	CHP	CHP	(Partisiz) ^a	CHP	AP
Maliye	CHP	CHP	AP	CHP	AP
Milli Eğitim	CHP	CHP	AP	CHP	AP

TABLO 6 : 4

(Devam)

	CHP-AP (1961)	CHP-YTP-CKMP (1962)	AP-YTP-CKMP-MP (1965)	CHP-MSP (1974)	AP-MSP-CGP-MHP (1975)
Bayındırlık	CHP	CHP	AP	CHP	MSP
Ticaret	AP	CKMP	AP	MSP	AP
Sağlık ve Sos.Yar.	AP	YTP	AP	CHP	CGP
Gümrük ve Tekel	AP	CHP	AP	CHP	CGP
Tarım	AP	YTP	YTP	MSP	MSP
Ulaştırma	AP	YTP	YTP	CHP	AP
Çalışma	CHP	CHP	AP	CHP	MSP
Sanayi	CHP	CHP	AP	MSP	MSP
Basın Yay.-Turizm	AP	CKMP	MP	CHP	AP
İmar-İskan	AP	YTP	YTP	CHP	AP
Köy İşleri	--	--	CKMP	CHP	AP
Enerji-Tabii Kay.	--	--	AP	CHP	AP
Orman	--	--	--	CHP	AP
Gençlik-Spor	--	--	--	CHP	AP
Kültür	--	--	--	--	AP
Sosyal Güvenlik	--	--	--	--	AP

(a) Büyükelçi Hasan Işık.

Sosyal Yardım, Gümrük ve Tekel, ya da İmar İskan Bakanlıkları ile Devlet Bakanlıklarının bir kısmını vermektedirler(28). Ancak zaman zaman, bu genel eğilimden farklı olarak, küçük partilerin önemli bakanlıkları kazandıkları görülmektedir. Örneğin kabinede önemli yeri olan Tarım Bakanlığı, 1961-1965 yıllarında iki kez YTP'ye, 1973-1977 döneminde de MSP'ye verilmiştir. Milli Savunma Bakanlığı da, 1965 yılındaki koalisyonda CKMP'nin, Milliyetçi Cephe iktidarı sırasında ise CCP'nin hakimiyeti altında kalmıştır. Öte yandan, önemli ölçüde siyasal himaye kaynaklarına sahip olan "yatırımcı bakanlık"ların -örneğin, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve

-
- (28) Frederick Frey, 1950-1957 döneminde Türkiye'deki bakanlıkları, siyasal sistem içinde taşıdıkları önem yönünden şu şekilde sıralamaktadır: Başbakan, Maliye, İçişleri, Dışişleri, Adalet, Milli Savunma, Milli Eğitim, İktisat ve Ticaret, Tarım, Çalışma, Bayındırlık, Ulaştırma, İşletme, Gümrük ve Tekel, Sağlık ve Sosyal Yardım. Bkz., Frederick W. Frey, The Turkish Political Elite, (Cambridge, Mass., M.I.T. Press, 1965), s.238-239. İlter Turan'ın 1961-1971 yılları arasında kurulan hükümetleri kapsayan incelemesinde, Başbakanlıktan sonra Maliye, Milli Eğitim, Dışişleri, İçişleri, ve Tarım Bakanlıklarının hükümette en önemli bakanlıklar olarak görüldüğü, buna karşılık en az önem taşıyan iki bakanlığın ise Gümrük ve Tekel ile Gençlik ve Spor oldukları belirtilmektedir. Bkz., İlter Turan, "Cabinet Types and Ministers: A Study of the Attributes, Attitudes and Job Risks of Turkish Ministers 1961-1972", Middle East Studies Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Kentucky, Kasım 20-22, 1975.

Tabii Kaynaklar, Tarım ve Hayvancılık, Ulaştırma, Bayındırlık vb- paylaştırılmasında, iki büyük partinin yanısıra, MSP'nin başarılı olduğu söylenebilir. 1973-1977 döneminde kurulan koalisyonlarda MSP, Sanayi ve Teknoloji ile Tarım ve Hayvancılık bakanlıklarını dört yıla yakın bir süre kontrolü altında tutmuş, ayrıca Milliyetçi Cephe hükümetinde de Bayındırlık Bakanlığı'nı elde etmiştir.

Buraya kadarki açıklamalarımızdan anlaşılabileceği gibi, Türkiye'de kurulan koalisyon hükümetlerine katılan partilerin parlamento güçleri, kabinedeki en önemli bakanlıkları kendi kontrolleri altına alabilme olasılıklarını büyük ölçüde etkilemektedir. Bunun yanısıra, ortak partilerin siyasal görüşleri ve amaçları açısından önemli buldukları bazı bakanlıkları kendi paylarına almaya özen gösterdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin CHP, katıldığı koalisyonların tümünde diğer önemli bakanlıkların yanında, Çalışma Bakanlığı'nı, AP Ticaret Bakanlığı'nı, MSP ise Adalet ve İçişleri Bakanlıklarının kendilerine verilmesini sağlamışlardır. CHP'nin işçi sorunlarına gösterdiği ilgi, AP'nin de iş çevreleriyle olan ilişkileri dikkate alındığında, iki partinin bu bakanlıkları ellerinde tutmaya çalışmalarının nedenleri kolaylıkla anlaşılabılır. Diğer taraftan, MSP'nin

katıldığı koalisyon hükümetlerinde, siyasal himaye olanakları bakımından önem taşıyan Sanayi ve Tarım Bakanlıklarının yanısıra, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarını elde etmeye özen göstermesi, MSP yöneticilerinin partilerine karşı yapılabilecek bazı yasal girişimleri önlemeyi amaçlayan stratejileri doğrultusunda olmuştur.

Koalisyon hükümetlerinin kurulmasının zorunlu olduğu diğer parlamenter rejimlerde görüldüğü gibi, Türkiye'de de iktidara gelen ortak partiler siyasal sistem içinde önem taşıyan diğer kurumlar üzerindeki etkinliklerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Millet Meclisi daimi ve karma komisyonlarının başkanlık divanlarının iktidar partileri arasında paylaştırılması, bu tür bakanlık-dışı koalisyon kazançlarının en iyi örneklerinden biridir. Tablo 6:5'de gösterildiği gibi, 1973 seçimlerinden sonra oluşturulan CHP-MSP koalisyonu sırasında, önemli komisyonların başkanlıkları, hükümet ortaklarının eline geçmiş, bu koalisyon bozulduktan sonra kurulan Milliyetçi Cephe ortaklığının iktidarı sırasında ise, komisyon başkanlıkları konusunda yeni bir paylaştırılmaya gidilmiştir.

Türkiye'de koalisyon ortaklıkları çerçevesinde iktidara gelen partilerin, kamu bürokrasisi ve çeşitli devlet kuruluşları üzerinde oldukça yoğun bir şekilde

TABLO 6:5

1973 - 1977 Döneminde Büyük Millet Meclisi

Daimi Komisyonlarının Başkanlıklarının

Partiler Arasındaki Dağılımı

	<u>1974-1975</u>	<u>1975-1977</u>
Adalet Komisyonu	CHP	AP
Anayasa Komisyonu	MSP	AP
Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu	CHP	DP
Dışişleri Komisyonu	CHP	AP
İçişleri Komisyonu	CHP	CHP
Milli Eğitim Komisyonu	MSP	MSP
Milli Savunma Komisyonu	MSP	MSP
Plan Komisyonu	CHP	AP
Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu	CHP	CHP
Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Komisyonu	MSP	MSP
Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonu	CHP	CHP
Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu	CHP	DP

"partizanca" girişimlere başvurdukları görülmektedir.

Bu kurumların yöneticiliklerine yapılan atamalarda ve kadrolarının değiştirilmesinde ya da genişletilmesinde, ilgili bakanlıkları kontrol eden hükümet or-

taklarının kendi taraftarlarına öncelik tanıdıklarını kanıtlayan örnekler 1960'lardan günümüze dek giderek artmıştır. Bunların bir bölümü, 1973-1977 dönemindeki TRT Genel Müdürlüğü olayında görüldüğü gibi, iktidara gelen partilerin kamu oyunu etkilemeyi amaçlayan stratejileri doğrultusunda yaptıkları girişimlere dayanmaktadır. Bir bölümü ise, kamu bürokrasisi ve devlet kuruluşlarının "ele geçirilerek", hem koalisyon ortaklarının devlet yönetimi üzerindeki etkinliklerinin artmasını, hem de partili militan, örgüt üyesi ve seçmenlere siyasal himaye yoluyla çeşitli ödüllerin dağıtılmasını amaçlamaktadır. Türkiye'de koalisyon hükümetlerine katılan partiler arasında bu amaçların gerçekleştirilmesi bakımından önemli farklar olduğu ve bu tür koalisyon kazançlarını yüksek bir düzeye çıkarmayı başaran partilerin siyasal güçlerini önemli ölçüde arttırdıkları görülmektedir(29).

(29) Örneğin Milliyetçi Cephe hükümeti iktidarı sırasında, MHP bu yöndeki girişimlerinde CGP'den çok daha başarılı olmuş ve bu başarısı MHP'nin 1975-1977 döneminde güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

- SONUÇ -

Koalisyon hükümeti formülü, Batı Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme sürecinin hız kazandığı ondokuzuncu yüzyılın sonlarından günümüze dek, parlamenter demokrasilerin birçoğunda yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle, çok-parti sistemlerinin kurumlaştığı çoğulcu demokrasilerin büyük bir bölümünün siyasal yaşantısı, dün olduğu gibi bugün de, koalisyon hükümeti olgusu tarafından etkilenmekte ve koalisyonlar bu tür parti sistemlerinin ayrılmaz özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

Koalisyon hükümetlerinin incelenmesinde, siyaset bilimcileri genellikle üç konu üzerinde durmuşlardır. Bunlar, koalisyonların kuruluş biçimlerini üzerinde hangi etkenlerin rolü olduğu, oluşturulan ortak hükümette yer alan partiler arasındaki ilişkileri ve koalisyonların sürekliliğini belirleyen etkenlerin nitelikleri, ve koalisyon hükümetlerine katılan partilerin

kendilerine ne tür kazançlar sağlayabilecekleridir.

Çalışmada incelenen bu üç konu üzerinde varılan başlıca sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimlerini belirleyen en önemli iki etken, parti sistemlerinin özellikleri ve parti yöneticilerinin kendilerine ortak ararken izledikleri stratejilerdir. Çoğulcu demokrasilerde, değişik parti sistemleri farklı koalisyon seçeneklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu seçenekler çerçevesinde oluşturulan koalisyonlarda hangi partilerin işbirliği yapacakları ise genellikle parti yöneticilerinin stratejik tercihleri ile belirlenmektedir. Parti yöneticilerinin, partilerinin koalisyon stratejilerini saptarlarken, kendi siyasal görüşlerine yakın buldukları partilerle ortaklığa girmeyi tercih etme olasılıklarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. (2) Hükümet istikrarı yönünden değişik parlamenter demokrasilerde kurulan koalisyonlar arasında önemli farklar vardır. Koalisyon hükümetlerinin sürekliliği çeşitli etkenlere dayanmaktadır. Bunların başlıcaları hükümet ortağı partilerin birbirlerine uyguladıkları stratejiler, koalisyon partilerinin örgütsel özellikleri, ortak hükümetin oluşturulduğu siyasal ortam, siyasal kültürün ve siyasal elitlerin davranış nitelikleri, koalisyonların içinde uygulanan karar

alma yöntemleri, ve ortaklıkların büyüklüğüdür. (3) Koalisyona katılan partilerin elde etmeye çalıştıkları en önemli kazançlar, hükümet politikalarını etkilemek ve iktidarın sağladığı özel olanaklardan yararlanmaktır. Koalisyon ortağı partilerin bu kazançları elde etme olanakları, en çok kendi paylarına düşen bakanlıkların sayı ve önemine dayanmakta, ancak iktidarı paylaşan diğer partilere karşı izlenen stratejilerle de etkilenebilmektedir.

Çalışmada çok-partili parlamenter rejimlerdeki koalisyon davranışları konusunda varılan bu sonuçların yanısıra, 1961-1965 ve 1973-1977 dönemlerinde Türkiye'de iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri, ortak partiler arasındaki ilişkiler, ve koalisyon kazançlarının paylaştırılması da incelenmiştir. Ülkemizde 1961-1965 yılları arasında oluşturulan koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimleri en çok bu dönemin olağanüstü siyasal koşullarınca etkilenmiş, 1973 seçimlerinden sonra iktidara gelen iki ortak hükümetin kuruluşunda ise parti sisteminin niteliği kadar parti yöneticilerinin koalisyon stratejileri de rol oynamıştır. Öte yandan, Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin, çoğunluk partisi hükümetlerine göre, iktidar süreleri daha kısıtlı olmuştur. Bu olgunun en önemli nedeni, hükümeti oluşturan partiler arasındaki ilişkilerin genel-

likle koalisyonun bütünlüğünü korumasına yardımcı olacak şekilde düzenlenememesidir. Hükümet ortağı partilerin koalisyonlara katılmaları karşılığında kendilerine sağladıkları kazançların paylaşılması yönünden ise Türkiye'de ortaya çıkan eğilimler genellikle diğer parlamenter rejimlerde bu konuda gözlemlenen eğilimlere benzemektedir.

Bu incelemeden koalisyon hükümeti olgusu ile ilgili bazı genel sonuçlar da çıkarılabilir. Çoğulcu demokrasilerde, koalisyonlar siyasal sistem içinde çıkarların birleştirilmesi (interest aggregation) yönünden önemli bir rol oynayabilir(1). Koalisyona girecek partilerin birbirleri ile ortak hükümeti ilgilendiren çetli konularda belirli bir anlaşma düzeyine ulaşmaları ve karşılıklı ödünler vererek parlamentoda güven oyu için yeterli çoğunluğu oluşturmaları zorunluğu vardır. Bu zorunluluk, bir yandan siyasal sistemin çıkarların birleştirilmesi işlevine katkıda bulunurken, bir yandan da siyasal yaşantı içinde uzlaşmacı, pazarlıkçı ve ödöncü davranışların kuvvetlenmesine ve toplumsal bölünmelerin keskinliğinin azalmasına neden olabilir.

(1) Giacomo Sani, "Mass Constraints on Political Realignments: Perceptions of Anti-System Parties in Italy", British Journal of Political Science 6 (1976), s.1.

Ancak, koalisyon hükümetlerinin bunun tam karşıtı olan bir duruma yol açma olasılığı taşıdıkları da unutulmamalıdır. Koalisyonların kuruluşu, zorunlu olarak, bazı partilerin ortaklık içine alınmasını, diğerlerinin ise ortaklığın dışında bırakılmasını gerektirir. Hükümeti ve muhalefeti oluşturan partiler arasındaki bu ayırım, eğer uzun süreler aynı gruplaşmalar çerçevesinde devam ettirilir ve iktidarda bulunan koalisyonun ortakları arasında önemli değişimler olmayarak aynı koalisyon hükümeti devamlı işbaşında kalırsa, siyasal parti sistemi içinde çatışmaların yoğunlaşması ve hükümetle muhalefet arasında rejimi tehlikeye sokabilecek bir kutuplaşmanın belirmesi olasılığı yükseilir(2). Bu tür uzun süreler değişmeyen koalisyon formleri, zamanla iktidar ve muhalefette bulunan partilerin yeni ortaklıklar çerçevesinde işbirliğine girme olanaklarını da kısıtlayacağı için, toplumsal bölünmelerin giderek keskinleşmesine yol açabilir.

Koalisyon hükümeti olgusunun siyasal sistem içinde uzlaşmacı ya da çatışmacı eğilimleri kuvvetlendirmesinde siyasal parti yöneticilerinin davranış ve stratejilerinin önemli rol oynayabileceğine işaret et-

(2) Ibid., s.2-3.

meliyiz. Koalisyonları toplumdaki çok değişik çıkar ve görüşlerin bir ölçüde bağdaştırılmasına olanak sağlamaktan çok bu değişik çıkar ve görüşlerin arasındaki kutuplaşmayı kuvvetlendirecek bir araç olarak gören siyasal parti yöneticileri, koalisyon hükümetlerinin siyasal sistemlerin işleyişini olumsuz yönde etkileme olasılığını arttıracaklardır.

A N I L A N K A Y N A K L A R

Abadan, Nermin. Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966).

Abadan, Nermin. "Four Elections of 1965: Turkey", Government and Opposition 1 (Mayıs, 1966), s.335-44.

Ahmad, Feroz. The Turkish Experiment in Democracy, 1950-1975 (London: C.Hurst and Co., 1977).

Allardt, Erik ve Stein Rokkan (der.). Mass Politics (New York: Free Press, 1970).

Allum, P.A. Italy: Republic Without Government? (London: Weidenfeld and Nicholson, 1973).

Axelrod, Robert. Conflict of Interest (Chicago: Markham, 1970).

Bailey, F.G. Politics and Social Change: Orissa in 1959 (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1963).

Barnes, Samuel H. "Italy: Oppositions on Left, Right and Center", Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.303-331.

Birch, A.H. Representative and Responsible Government (London: Allen and Unwin, 1964).

Black, Gordon S. "A Theory of Political Ambition: Career Choices and the Role of Structural Incentives", American Political Science Review 66 (Mart, 1972), s.144-59.

Block, Anton. "Coalitions in Sicilian Peasant Society", J.Boissevain ve J.C.Mitchell (der.), Network Analysis: Studies in Human Interaction (The Hague: Mouton, 1973), s.151-166.

Blondel, Jean. "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies" Canadian Journal of Political Science 1 (Haziran, 1968), s.180-203.

Blondel, Jean. An Introduction to Comparative Government (New York: Praeger, 1969).

Bosuter, Kudret. Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi (Ankara: Ulusal Basımevi, 1969).

Bracher, Karl Dietrich. "Problems of Parliamentary Democracy in Europe", S.Graubard (der.), A New Europe? (Boston: Houghton Mifflin, 1964), s.245-64.

Bracher, Karl Dietrich. The German Dictatorship (New York: Praeger, 1970).

Brass, Paul, "Coalition Politics in North India", American Political Science Review 62 (Aralık, 1968), s.1174-1191.

Browne, Eric C. ve Franklin Mark N. "Aspects of Coalition Payoffs in European Parliamentary Democracies", American Political Science Review 67 (Haziran, 1973), s.453-69.

Browne, Eric C. Coalition Theories: A Logical and Empirical Critique, Sage Professional Papers in Comparative Politics, Cilt 4, 1973.

Browne, Eric C. ve Feste Karen Ann. "Qualitative Dimensions of Coalition Payoffs", American Behavioral Scientist 18 (Mart-Nisan 1975), s.530-56.

Bryce, James. Modern Democracies (New York: MacMillan, 1921), 2 Cilt.

Bueno De Mesquito, Bruce. "Need for Achievement and Competitiveness as Determinants of Political Party Success in Elections and Coalitions", American Political Science Review 67 (Eylül, 1974), s.1207-1220.

Bueno De Mesquita, Bruce. Strategy, Risk and Personality in Coalition Politics: The Case of India (London: Cambridge University Press, 1975).

Caplow, T. "A Theory of Coalitions in the Triad", American Sociological Review 21 (Ağustos, 1956), s.489-493.

Carter, Anthony T. Elite Politics in Rural India (London: Cambridge University Press, 1974).

Chertkoff, Jerome M. "Sociopsychological Theories and Research on Coalition Formation", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Formation, s.297-322.

Daalder, Hans. "The Netherlands: Oppositions in a Segmented Society", Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.188-236.

- Daalder, Hans. "Cabinets and Party Systems in Ten Smaller European Democracies", Acta Politica 6 (1971), s.282-303.
- Dahl, Robert A. (der.). Political Oppositions in Western Oppositions in Western Democracies (New Haven: Yale University Press, 1966).
- Damgaard, Erik. "The Parliamentary Basis of Danish Governments: The Patterns of Coalition Formation" Scandinavian Political Studies 4 (1969), s.30-57.
- Damgaard, Erik ve Rusk, Jerold, G. "Cleavage Structures and Representational Linkages: A Longitudinal Analysis of Danish Legislative Behavior", American Journal of Political Science 20 (Mayis, 1971), s.179-205.
- De Swaan, Abram. "An Empirical Model of Coalition Formation as an N-Person Game of Policy Distance Minimization", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.426-444.
- De Swaan, Abram. Coalition Theories and Cabinet Formations (Amsterdam: Elsevier, 1973).
- Dodd, C.H. Politics and Government in Turkey (Manchester: Manchester University Press, 1969).

Dodd, Lawrence C. Coalitions in Parliamentary Government (Princeton: Princeton University Press, 1976).

Dogan, Mattei ve Rose, Richard. European Politics: A Reader (Boston: Little Brown, 1971).

Dogan, Mattei (der.). The Mandarins of Western Europe (New York: Halsted, 1975).

Downs, Anthony. An Economic Theory of Democracy (New York: Harper and Row, 1957).

Duverger, Maurice. Siyasi Partiler (Ankara: Bilgi Yayinevi, 1970).

Eckstein, Harry. The Evaluation of Political Performance (Beverly Hills: Sage Publications, 1971).

Engelmann, Frederick C. "Haggling for the Equilibrium: The Renegotiation of the Austrian Coalition", American Political Science Review 56 (Eylül, 1962) s.651-662.

Epstein, Leon D. Political Parties in Western Democracies (New York: Praeger, 1967).

Epstein, Leon D. "Parliamentary Government", International Encyclopedia of Social Sciences (New York: MacMillan, 1968), Cilt II, s.419-426.

Eulau, Heinz ve Peter Lupsha. "Decisional Structures and Coalition Formation in Small Legislative Bodies: A Pilot Analysis", Else Frank (der.), Lawmakers in a Changing World (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1966), s.150-176.

Flanagan, Scott. "The Japanese Party System in Transition", Comparative Politics 3 (Ocak, 1971), s.231-53.

Flanagan, Scott. "Theory and Method in the Study of Coalition Formation", Journal of Comparative Administration 5 (Ekim, 1973), s.267-314.

Frey, Frederick W. The Turkish Political Elite (Cambridge, Mass., M.I.T. Press, 1965).

Frey, Frederick W. "Patterns of Elite Politics in Turkey", G.Lenczowski (der.), Political Elites in the Middle East (Washington D.C.: American Enterprise Institute, 1975), s.41-82.

Friedrich, Carl J. Constitutional Government and Democracy (Boston: Ginn and Co., 1950).

Galli, A. ve A.Prandi. Patterns of Political Participation in Italy (New Haven: Yale University Press, 1970).

Gamson, William. "A Theory of Coalition Formation",
American Sociological Review 26 (Haziran, 1961),
 s.373-382.

Gamson, William. "An Experimental Test of A Theory of
 Coalition Formation", American Sociological Review
 26 (Ağustos, 1961), s.564-73.

Gözübüyük, Şeref. "Bakanlar Kurulunun Çalışma Usulleri"
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dergisi 22 (Eylül, 1967), s.103-112.

Groennings, Sven, Kelley, E.W., Leiserson, Michael. The
Study of Coalition Behavior (New York: Holt, Rine-
 hart, and Winston, 1970).

Groennings, Sven. "Patterns, Strategies, and Payoffs in
 Norwegian Coalition Formation", Groennings, Kelley,
 Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior,
 s.60-79.

Groennings, Sven. "Notes Toward Theories of Coalition
 Behavior in Multiparty Systems: Formation and
 Maintenance", Groennings, Kelley, Leiserson (der.),
The Study of Coalition Behavior, s.447-459.

Grosser, Alfred. "The Evolution of European Parliaments", S.R.Graubaud (der.), A New Europe? (Boston: Houghton Mifflin, 1963).

Grosser, Alfred. Germany in Our Time (New York: Praeger, 1971).

Heidenheimer, A.J. Political Corruption: Readings in Comparative Analysis (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1970).

Heisler, Martin O. (der.). Politics in Europe (New York: David McKay, 1974).

Hinckley, B. "Coalitions in Congress: Size and Ideological Distance", Midwest Journal of Political Science 16 (Mayis, 1972), s.197-207.

Hinckley, B. "Coalitions in Congress: Size in a Series of Games", American Political Quarterly 1 (Temmuz, 1973), s.339-359.

Henig, S. ve J.Pinder. (der.). European Political Parties (London: Allen and Unwin, 1969).

Hennessey Timothy M. ve Jeanne Martin. "Exchange Theory and Parliamentary Stability", Allan Kornberg (der.), Legislatures in Comparative Perspective (New York: McKay, 1973), s.182-202.

Herman, Valery ve J.Pope. "Minority Governments in Western Democracies", British Journal of Politics 3 (1973), s.191-212.

Hermes, Ferdinand. Europe Between Democracy and Anarchy (Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1951).

Hurwitz, Leon. "An Index of Democratic Stability" Comparative Political Studies 4 (Mart, 1971), s.41-68.

Kapani, Münci. Politika Bilimine Giriş (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.371, 1975).

Karpat, Kemal. Turkey's Politics: The Transition to a Multiparty System (Princeton: Princeton University Press, 1959).

Karpat, Kemal. "The Military and Politics in Turkey, 1960-1964: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution", American Historical Review 76 (Ekim, 1970).

Karpat, Kemal. "Political Developments in Turkey, 1950-1970", Middle Eastern Studies 8 (Ekim, 1972), s.349-75.

Kelley, E.W. "Theory and the Study of Coalition Behavior", Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.481-89.

Kircheimer, Otto. "Germany: The Vanishing Opposition", Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.237-59.

Kircheimer, Otto. "The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes", Mattei Dogan ve Richard Rose (der.), European Politics: A Reader, s.280-296.

LaPalombara, Joseph. Interest Groups in Italian Politics (Princeton: Princeton University Press, 1964).

LaPalombara, Joseph. Bureaucracy and Political Development (Princeton: Princeton University Press, 1973).

LaPalombara, Joseph. Politics Within Nations (Englewood Cliffs, New Jersey, 1974).

Laski, Harold. Parliamentary Government in Britain (New York: The Viking Press, 1938).

Lasswell, Harold, Who Gets What, When and How? (New York: P.Smith, 1950).

Lehmbruch, Gerhard. "The Ambiguous Coalition in West Germany", Mattei Dogan ve Richard Rose (der.), European Politics: A Reader, s.549-63.

Leiserson, Michael. Coalitions in Politics: A Theoretical and Empirical Study (Yayınlanmamış doktora tezi, Yale Üniversitesi, 1966).

Leiserson, Michael. "Factions and Coalitions in One-Party Japan: An Interpretation Based on the Theory of Games", American Political Science Review 62 (Eylül, 1968), s.772-776.

Leiserson, Michael. "Game Theory and the Study of Coalition Behavior". Groennings, Kelley, Leiserson (der.), The Study of Coalition Behavior, s.252-72.

Lijphart, Arend. "Typologies of Democratic Systems", Comparative Political Studies 1 (Nisan, 1968), s.3-44.

Lijphart, Arend. "Consociational Democracy", World Politics 21 (Ocak, 1969), s.207-25.

Lijphart, Arend. The Politics of Accomodation, 2'nci bas. (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1975).

Lipset, Seymour M. ve Stein Rokkan (der.). Party Systems and Voter Alignments (New York: Free Press, 1967).

Lipset, Seymour Martin ve Stein Rokkan. "Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction", Lipset ve Rokkan (der.), Party Systems and Voter Alignments, s.1-64.

Loewenberg, Gerhard. Parliament in the German Political System (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1966).

Loewenberg, Gerhard. "The Influence of Parliamentary Behavior on Regime Stability: Some Conceptual Classifications", Comparative Politics 3 (Ocak, 1971), s.177-200.

Lorwin Val R. "Belgium: Religion, Class, and Language in National Politics", Dahl (der.), Political Oppositions in Western Democracies, s.147-187.

Lorwin Val R. "Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies", Comparative Politics 3 (Ocak, 1971), s.141-175.